LIETUVIŲ KALBOS TARMĖS

Redaguoja A. Salys

II sąsiuvinis

PAGRAMANČIO TARMĖ

Aprašė **P. Jonikas**

ŠVIETIMO MINISTERIJOS KNYGŲ LEIDIMO KOMISIJOS LEIDINYS Nr. 500

KAUNAS 1939

LIETUVIŲ KALBOS TARMĖS

Redaguoja A. Salys

II sąsiuvinis

PAGRAMANČIO TARMĖ

Petras

Aprašė **P. Jonikas**

Kauno VD universitetui
93. V. 2.

ŠVIETIMO MINISTERIJOS KNYGŲ LEIDIMO KOMISIJOS LEIDINYS Nr. 500

KAUNAS 1939

LITAUISCHE MUNDARTEN

herausg. von A. Salys

Heft II

Die Mundart von Pagramantis

(žemaitisch)

von **P. Jonikas**

Verlag des Litauischen Bildungsministeriums
(Verlagsnummer: 500)

Kaunas 1939

Tiražas 1.500 egz.
Spaudė akc. „SPINDULIO" b-vės spaustuvė Kaune

Šis tarmės aprašas, Švietimo Ministerijos pradėtų leisti „Lietuvių kalbos tarmių", yra antrasis. Mums atrodė, kad pravartu pasinaudoti ir eksperimentinės fonetikos pagalba. Todėl ir pridėta palatogramų ir priegaidės kreivių. Abejos darytos VDU Fonetikos Laboratorijoje.

Kaune, 39. II. 10. *A. SALYS*

Prakalba

Šio darbo tikslas užrašyti pagrindinius šiandieninės Pāgramančio tarmės duomenis. Todėl ir nesileidžiama į istoriją, taigi ir nuodugnesnį aiškinimą, nors vietomis, dėl trumpumo bei paprastumo, ir pasinaudota vienu kitu žinomuoju kalbos istorijos dėsniu. To darbo, parašyto ir formuluoto dar studento metais (1933), nesiekiama metodo naujovių. Taigi duodama pirmiausia tarmės medžiaga; dėsnių bei duomenų paaiškinimų teduota ten, kur jie, mano nuomone, geriausiai įmanomi suaugusiam su tos tarmės savotiškybėmis. Kai tokios medžiagos susirinks iš visų mūsų kampų tarmių, galės prasidėti ir vaisingas istorinis lyginamasis mūsų dialektologijos darbas.

Aprašymo metodą galima pavadinti skirtuminiu, t. y. čia užrašyti tie duomenys, kuriais Pagramančio tarmė skiriasi nuo šiandieninės lietuvių bendrinės kalbos. Kadangi dar neturime griežtų kanonizuotų tos kalbos normų, jos pagrindu ėmiau Jono Jablonskio (1860—1930) lietuvių kalbos raštus, kirčiavimui — Pr. Skardžiaus „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimą“ (1936).

Transkripcija, kurios vienodumas tarmių aprašymui yra taip geistinas, šiame darbe verčiamasi tokia, kokią yra pasiūlęs lietuvių tarmėms J. Gerulis savo „Litauische Dialektstudien“ ir su Chr. Stangu pasinaudojęs „Lietuvių žvejų tarmei Prūsuose“ (1933).

Pagrindinė literatūra, kuria remtasi transkripcijai ir bendrinės kalbos normoms, nurodyta sutrumpinimuose. Kiti šaltiniai (jų tėra vienas kitas), kuriais grįsta viena antra svarbesnė mintis ar tvirtinimas, primenami savosiose teksto vietose. Čia dar pridurtina, kad autoriaus nesistengta atskirai nurodinėti (įvardinti) tų literatū-

ros šaltinių, kurie yra neteisingai užrašę jo tarmės duomenis ar neteisingai juos aiškinę; autoriaus teikiamieji duomenys jau ir turėtų būti visų tų netikslumų ar klaidų atitaisymas, žinoma, jei jam bus pavykę niekur neprasilenkti su tikrove.

Šiam tarmės aprašymui pasigestume sintaksės ir žodyno (tikrinių vardų ir būdingų tarminių žodžių sąrašo). Taigi tuo tarpu teduodu darbo dalį. Tyrinėjimas sintaksės, kurioje tarmybių ne taip daug ir kurios nėra tokios ryškios, reikalauja daug ilgesnio laiko, ypač kad ir savo bendrinės kalbos tiksliau apibrėžtų normų dar neturime. O žodyno rinkimui reikia dar daugiau laiko. Pastebėsiu, kad bent dalį tarmės žodyno (apie 300 žodžių su frazeologija) esu atidavęs leidžiamojo lietuvių kalbos žodyno redakcijai (J. Balčikoniui), o tikrinių vardų gal nemaža bus surinkta Vidaus Reikalų Ministerijos pavardžių ir vietovardžių komisijos.

Nemaža keblumų sudarė lietuviškoji terminologija. Kai kurie terminai jau anksčiau mūsų kalbininkų buvo imti vartoti, kiti mano susidaryti, pasitarus su A. Saliu ir Pr. Skardžium.

Painus spausdinimo darbas, deja, neleido išvengti korektūros klaidų; kai kurie diakritiniai ženklai bespausdinant nutrupėjo. Šias korektūros klaidas (pirmiausia transkripcijos) stengiausi atitaisyti.

Malonu man čia padėkoti visiems, kuo nors prie šio darbo prisidėjusiems: V. Gėrybaitei, J. Labokui, J. Paulikui, A. Saliui Pr. Skardžiui ir kt.

P. Jonikas.

TURINYS

Psl.

Prakalba . . . . . V—VI
Turinys . . . . . VII—IX
Klaidų atitaisymas . . . . . X—XII
Sutrumpinimai bei gramatinių terminų paaiškinimai . . XIII—XVI

ĮVADAS

1. Tarmės plotas, vardas ir šaltiniai . . . . . 1—3
2. Tarmės ribos . . . . . 3—6

FONETIKA

I. Garsynas . . . . . 8—10
II. Kirtis ir priegaidė:
1. Kirtis 11
2. Priegaidė bei balsių kiekybė . . . . . 11—13
III. Balsiai ir dvibalsiai:
1. Bendrosios pastabos . . . . . 13—14
2. Atskirų garsų atliepimai . . . . . 14—18
3. Žodžio galūnė . . . . . 18—20
4. Kombinaciniai balsių dėsniai . . . . . 20—22
5. Smulkmenos 22
IV. Priebalsiai:
1. Minkštinimas . . . . . 22—23
2. Atskirų priebalsių atliepimai . . . . . 24—25
3. Galūnė 26
4. Kombinaciniaiai priebalsių dėsniai . . . . . 26—28
5. Priebalsių smulkmenos . . . . . 29—30
V. Žodžių bei posakių trumpinimas tam tikromis pasakymo aplinkybėmis . . . . . 30—31

MORFOLOGIJA

Vardažodžiai

Psl.

I. Priesagos . . . . . 32—37

II. Daiktavardis:

1. Bendrosios pastabos . . . . . 37—38
2. -a- kamienas . . . . . 38—40
3. -ia- kamienas . . . . . 40—42
4. -o- kamienas . . . . . 42—43
5. -io-, -ė- kamienas . . . . . 43—44
6. -i- kamienas . . . . . 44—46
7. -u-, -iu- kamienas . . . . . 46—47
8. Priebalsiniai kamienai . . . . . 47—48

III. Būdvardis:

1. Paprastasis būdvardis . . . . . 48—51
2. Įvardžiuotinis būdvardis . . . . . 51—54
3. Dalyvių linksniavimas . . . . . 54—58

IV. Įvardis:

1. Asmeniniai įvardžiai . . . . . 59—60
2. Gimininiai įvardžiai . . . . . 60—62
3. Smulkmenos 62

V. Skaitvardžiai:

1. Kiekiniai skaitvardžiai . . . . . 62—64
2. Kelintiniai skaitvardžiai . . . . . 64—65
3. Skaitvardiniai vediniai 65

Veiksmažodis

I. Veiksmažodžio lytys:

1. Asmenų galūnės . . . . . 66—68
2. Kamienų daryba . . . . . 68 - 71

II. Lyčių kirčiavimas:

1. Verbum finitum . . . . . 71—73
2. Verbum infinitum 74

Prieveiksmis

Psl.

I. Kirčiavimas 75

II. Daryba:

1. Laipsniavimas 76

2. Polinksniniai bei pasturdėliniai prieveiksmiai . . 76—77

3. Kiti prieveiksmiai . . . . . 77—78

Prielinksnis 79

Jungtukas 80

Jaustukas 81

BENDRINĖS KALBOS ĮTAKA

I. Įtakos priežastys . . . . . 82—84

II. Įtakos veikiamieji atstovai 84

III. Kalbinis įtakos pobūdis . . . . . 84—86

Tekstai . . . . . 87—93

Lentelės

KLAIDŲ ATITAISYMAS

Psl.	Išspausdinta	Turi būti
2	*skį̃.r̃.žemį̃s*	*skį̃.r̃.ž̃emį̃s*
2	*pã·gramanti̯šk̯ę·*	*pã·graman-ti̯šk̯ę·*
3	*tau̯raçi̯ẽ*	*tauraçi̯ẽ*
3	*á·ukštu̯pę·*	*á·ukštu̯pę·*
3	rašomosios kalbos įtakos	ršk. įtakos
5	" " " "	
10	supriešakėjęs [*u̯*], kaip ršk.	supriešakėjęs [*u̯*]
10	*stuo̯u̯*	*stúo̯u̯*
11	su rašomąja kalba	su ršk.
11	*ˌneŝβeiks*	*ˌn̂eŝβeiks*
14	*pį̃·l̃ĩ̯*	*p̂į̃·l̃ĩ̯*
15	*k̯ę̃l̃ų̃* ‖ *k̯ą̃l̃ų̃*~*keliù*	—
15	*pel̃k̯į̃k̯į̃*	*p̂el̃k̯į̃k̯į̃*
16	*eĩname*‖*ãĩname*	*eĩnama*‖*ãĩnama*
17	‚gulia'	‚guli'
17	*gu.l̃.ti̯*	*gu.l̃.ti̯*
18	*ŝų̃.n.sti̯*	*ŝų̃.n.sti̯*
19	*ak̯i̯ŝė*	*ak̯i̯ŝę̃*
19	*d̂i̯rbuomuos*	*d̂i̯·rbuomos*
19	*pę̃.i.l̃i̯*	*p̂ę̃.i.l̃i̯*
20	*pjűoβę̃·s*	*p̂jűoβę̃·s*
20	*β̃ę̃ž̃i̯má·t̃i̯s*	*β̃ež̃i̯má·t̃i̯s*
20	*bá·ltanj̯i*	*bá·ltañj̯i*
20	*baltą̃j̯ị*	*bált̃ą̃j̯ị*
20	*baltaṁ̃é·nj̯ę*	*baltaṁ̃é·n̂j̯ę*
20	*n̂ę̃bd̂i̯·rb*	*n̂eb̂d̂i̯·rb*
20	*nèpšn̂ę̃k̃*	*n̂ėpšn̂ę̃k̃*
20	*d̂β̃é·its*	*d̂β̃é·its*
20	*n̂i̯šṁ̃i̯sl̃i·*	*n̂i̯šṁ̃i̯sl̃i·*
22	*jẵm*	*jẵ·m*
22	*párβažă·βa*	*pá·rβažă·βa*
22	*ž̃i·du̯ba·çis*	*žĩ·du̯ba·çis*
23	*l̃ę̃n̂di̯*	*l̃en̂d̂i̯*
23	*b̂ę̃r̃i̯*	*b̂er̃i̯*
23	*pę̃.r.šț*	*p̂ę̃.r̃.šț*
24	rašomosios kalbos	ršk.
25	*šl̃i̯·u̯s*	*šl̃i̯·u̯s*
25	*ká.uls*	*ká·uls*
26	*lã·pjų̇*	*lã·p̂jų̇*
26	*laupjų̃*	*laup̂jų̃*
26	*laupjű·s*	*laup̂jű·s*
27	*kű̃rmrausi̯s*	*kű̃·rmrausi̯s*
28	*blež̃d̂i̯ngà*	*bl̃ež̃d̂i̯ngà*
28	*gva(i)zd̂i̯ks...* ‖	*gβaiž̃d̂i̯ks*
28	*plaz(d)iek̃*	*plažiek̃*‖*plazd̂iek̃*
29	*pjȧunã·l̃ę·*	*p̂jȧunã·l̃ę·*
29	*pjȧumã·l̃ę·*	*p̂jȧumã·l̃ę·*
29	*t̂šų̃.l̃.p̂ti̯*	*t̂šų̃.l̃.p̂ti̯*
29	*at̂ŝidu·ŝiet̃i̯*	*at̂ŝi̯du·ŝiet̃i̯*

Psl.	Išspausdinta	Turi būti
29	*pr̃i·šn̂e.i̯.kšt̂i̯*	*pr̃i·šn̂ę̃.i̯.kšt̂i̯*
30	*tá·iži·t̂i̯*	*tá·iž̃i·t̂i̯*
30	*bi̯ẽ* ‖ *bi̯ê*	*bi̯ẽ* ‖ *bi̯ê*
30	*nùmi·n*	*nùm̃i·n*
30	*kudi̯ẽ*	*kudi̯ẽ*
30	*pr̃ì*	*pr̃ì*
32	*bjàurr̃·bi̯*	*bjàurr̃·bi̯*
32	*daβiejà*	*daβiejà*
32	*sù daβíeję*	*sù daβíeję*
32	*šùn̂iję*	*šùn̂iję*
32	*kumpãn̂iję*	*kumpã·n̂iję*
34	*m̃iesl̂ę̃·l̂i̯s*	*m̃iesl̂ę̃·l̂i̯s*
34	*p̂etr̂ę̃·l̂i̯s*	*p̂etr̂ę̃·l̂i̯s*
34	*nauji̯.n.t̂el̂i̯s*	*nauji̯.ñ.t̂el̂i̯s*
34	*naujint̂elá·t̂i̯s*	*naujiñt̂elá·t̂i̯s*
35	*muol̂inis*	*muol̂iñis*
35	*daržel̂inis*	*daržel̂iñis*
35	*βiejìn̂is*	*βiejìñis*
36	*mar̂ìk̨i*	*mar̂ìk̨i*
36	*p̂ętrùks*	*p̂ętrùks*
36	*bjàurí·bu·t̂i̯s*	*bjàurî·bu·t̂i̯s*
40	*v̂i·rû·s*	*v̂î·rû·s*
41	*gurkl̂i·s*	*gurkl̂ĩ·s*
41	*šunlup̂i·s*	*šunlup̂ĩ·s*
41	*šu.n.lup̂i*	*šu.n.lup̂i*
41	*žẽ.m̃.d̂ir̂bi*	*žẽ.m̃.d̂ir̂bi*
41	*gu.r.kšn̂is*	*gu.r.kšn̂is*
42	*k̨erpl̂iešà*	*k̨erpl̂iešà*
42	*k̨erpl̂iešuos*	*k̨erpl̂iešuos*
42	*k̨erpl̂ieša*	*k̨erpl̂ieša*
43	*jăuję* ‖ *-i̯*	*jă·uję* ‖ *-i̯*
43	*jăujęs*	*jă·ujęs*
43	*jăujo* ‖ *-ie*	*jă·ujo* ‖ *-ie*
43	*á·nkluodi̯*	*á·nkluodi̯*
43	*arbat̀i̯n̂i̯*	*arbat̀i̯n̂i̯*
43	*b̂ès̀t̂i̯ję*	*b̂ès̀t̂i̯ję*
44	*deβi̯.n̂.ŋ.k̨i*	*deβi̯.n̂.ŋ.k̨i*
44	*deβi̯.n.t̂i̯n̂ęs*	*deβi̯.ñ.t̂i̯n̂ęs*
44	*çæ.r.kl̂ę*	*çæ.r.kl̂ę*
46	Rasi galūnė ir fonetiškai aiškintina	—
47	*akm̃ę.n.s*	*akm̃œ.n.s*
47	*dukt̂ę.r.s*	*dukt̂œ.r.s*
47	n.	ǀn.
47	*βandę.ns*	*βandœ.n.s*
48	*jà·m*	*jă·m*
48	*mún*	*mú·n*
48	*pi̯kt*	*p̂i̯kt*
51	*bátuojuo*	*báltuojuo*
52	*bal̂t̂i.m̃.ŝàms*	*bal̂t̂i.m̃.ŝàms*
53	*baltu.m.ŝùms*	*baltu.m.ŝùms*
59	*mún*	*mú·n*
60	*k̨ituok̨ė*	*k̨ituok̨ė*
63	*ab̀i̯d̂βeju·*	*ab̀i̯d̂βeju·*
63	*ab̀i̯d̂βù·s*	*ab̀i̯d̂βù·s*
64	*k̨ã·tur̂i̯s*	*k̨ã·tur̂i̯s*
69	*r̂i·nat*	*r̂ĩ·nat*
69	*vi̯sa* ‖ *vi̯sta*	*vỹsa* ‖ *vỹsta*
69	*įgri̯sa* ‖ *įgri̯sta*	*įgrỹsa* ‖ *įgrỹsta*
69	*t̨i̯ža* ‖ *t̨i̯žta*	*tỹža* ‖ *tỹžta*
70	*jà·uję*	*jă·uję*
70	Liapiamosios nuosakos	Liepiamosios nuosakos
70	Liepiamoji nuosak	Liepiamoji nuosaka

Psl.	Išspausdinta	Turi būti	Psl.	Išspausdinta	Turi būti
72	*bùŝ*	*bu̯ŝ*	88	*ežı·s*	*e̯žı·s*
72	*ťemi̯·rštť·*	*ťemi̯·rštť·*	88	*βandœ̃.n.s*	*βandœ̃.n.s*
76	*(çeru·)*	*(çerũ·)*	89	*añi̯·ms*	*añi̯·ms*
77	*mùŝieta·(s)*	*mu̯ŝieta·(s)*	89	*ži̯ná·*	*e̯ži̯ná·*
81	*ši̯ta·*	*e̯ši̯ta·*	90	*kuodi̯el*	*kuodi̯el*
88	*ťeiŝť·bi̯*	*ťeiŝť·bi̯*	92	*pŕı·*	*pŕĩ·*

Sutrumpinimų bei gramatinių terminų paaiškinimai

Abilūpìnis — bilabialis
Antdantìnis — alveolaris
Antrìnis — sekundär
asm. — asmuõ, persona
asmenìnis įvardis — pronomen personale
asmenuõtė — coniugatio
atgalìnė asimiliãcija — assimilatio regressiva
aukščiáusiasis láipsnis — gradus superlativus
aukštesnỹsis láipsnis — gradus comparativus
balsìngas — stimmhaft
baĩsis — vocalis
bendróji giminẽ — genus commune
betarpìnė asimiliãcija — Kontaktassimilation
būdinỹs — infinitivus secundus
bũdvardis — adiectivum
būsimàsis laĩkas — futurum
būtàsis dažnìnis laĩkas — Gewohnheitsimperfektum
būtàsis laĩkas — praeteritum
daiktãvardis — substantivum
dalỹvis — participium
dantìnis — dentalis
darýba — Bildung
daugiaskiemẽnis — polysyllabus
dg. — daugìskaita, pluralis
dvìbalsis — diphthongus
dv. — dvìskaita, dualis

dviskiemẽnis — disyllabus
esamàsis laĩkas — praesens
ga. — galiniñkas, accusativus
galū́nė — terminatio
gar̃sas — Laut
garsýnas — Lautbestand
geidžiamóji núosaka — modus optativus
giminẽ — genus
giminìnis įvardis — geschlechtiges Pronomen
iñtarpas — infixum
išvardažodìnis — denominalis
išvestìnis — derivativus
įn. — įnagininkas, instrumentalis
įvardis — pronomen
įvardžiúotinis bū̃dvardis — bestimmtes Adjektivum
jaustùkas — interiectio
jungtùkas — coniunctio
kam. — kamíenas, Stamm
kelintìnis skaĩtvardis — numerale ordinale
ki. — kilminiñkas, genetivus
kiekìnis skaĩtvardis — numerale cardinale
kiekýbė — quantitas
kirčiãvimas — accentuatio
kir̃tis — accentus
kokýbė — qualitas
laipsniãvimas — gradatio
laužtìnė príegaidė — Brechton
leidžiamóji núosaka — modus permissivus
liepiamóji núosaka — modus imperativus
liežuvìnis — lingualis
linksniãvimas — declinatio
liñksnis — casus

Lit. Dial. — Georg Gerullis, Litauische Dialektstudien, Markert u. Petters Verlag, Leipzig 1930 (= Slavisch-Baltische Quellen und Forschungen, herausgegeben von R. Trautmann, Heft V)
lūpìnis dantìnis — labiodentalis
minkštíeji príebalsiai — palatale Konsonanten
mìnkštinimas — palatalisatio
mìnkštintiniai príebalsiai — palatalisierte Konsonanten
mišríeji dvìbalsiai — tautosyllabische Verbindungen (*a, e, i, u* + *l, m, n, r*)
mot. g. — móteriškoji giminẽ, genus femininum
na. — naudiniñkas, dativus
nebalsìngas — stimmlos
neveikiamàsis dalỹvis — participium passivi
niekatr. g. — niekatróji giminẽ, genus neutrum
nosìnis — nasalis
pãdalyvis — gerundium
pastùrdėlis — Nachsilbe
pirmìnis — primär
plg. — palýgink, cf.
pltg. — palatogramà
pólinksnis — postpositio
príebalsis — consonans
príegaidė — intonatio
príelinksnis — praepositio
príesaga — suffixum
priešakìniai baĩsiai — Vorderzungenvokale
príešdėlis — praefixum
príeveiksmis — adverbium
pučiamíeji príebalsiai — spirantes
pùsdalyvis — Halbpartizip
pvz. — pãvyzdžiui, exempli causa
RJ Gr. — Rygiškių Jono, Lietuvių kalbos gramatika, antrasis leidimas, Kaunas 1922

RJ Vad. — Rygiškių Jono, Lietuvių kalbos vadovėlis, Kaunas 1925
ršk. — bendrinė rašomoji kalbà, schriftliche Gemeinsprache
sámbalsis — hiatus
sandas — Komponent
siekinỹs — supinum
Sk. — Pr. Skardžiaus, Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas, Kaunas 1936
skaĩtvardis — numerale
skiemuõ — syllaba
sklandíeji príebalsiai — liquidae
stumtìnė príegaidė — Stosston
ša. — šauksminiñkas, vocativus
t — tolimesnỹsis, sequens; tt — tolimesníeji, sequentes
tariamóji núosaka — modus coniunctivus
tarmẽ — dialectos
tarpìnė asimiliãcija — Fernassimilation
tartìs — Aussprache
tęstìnė príegaidė — Dehnton
trìbalsis — triphthongus
trumpìnė príegaidė — Kurzton
užpakalìniai balsiai — Hinterzungenvokale
va. — vardiniñkas, nominativus
vardãžodis — nomen
vedinỹs — derivativum
veikiamàsis dalỹvis — participium activi
veiksmãžodis — verbum
vidurìnė príegaidė — Mittelton
vie. — viẽtininkas, locativus
vienãbalsis — monophthongus
vienaskiemẽnis — monosyllabus
vyr. g. — výriškoji giminẽ, genus masculinum
vn. — vienãskaita, singularis
žr. — žiūrẽk, vide.

Įvadas

1. Tarmės plotas, vardas ir šaltiniai

§ 1. Pãgramančio *(pã·gramanˆtįs~Pãgramantis)* tarmė, prasidėjusi nuo Klaipėdos krašto sienos ties Sařtininkais *(sa˜.r.ˆtįñįn-ka· ~ Sařtininkai)*, siaura 10—15 km platumo, apie 50 km ilgio juosta nutįsta iki Õčikių *(uõ˜tšįkę·~Õčikiai)*, Siměnų *(šįmˆiena·~ Siměnai)* kaimų linijos už Adakãvo *(adaká·us~Adakãvas)*. Taigi gauname pailgą žemaičių dūnininkų tarmės ploto sklypą, nutįsusį iš vasaros rytų į žiemos vakarus (žr. žemėlapį 7 psl.).

Aprašomasis plotas, apskritai, yra vienalytis. Istorinių priežasčių nekvočiant, čia bus kalta ir palyginti vienoda gyventojų (tarmės atstovų) masė tautiniu (lietuviai), tikybiniu (katalikai), visuomeniniu (ūkininkai valstiečiai) ir kultūriniu atžvilgiu; gamtinės kliūtys, — tarmės plotą kerta didoki, nors pereinami miškų barai, — nebus turėjusios lemiamos reikšmės šiai nedidelei tarmei. Savaime suprantama, kad tokiame plote, nekalbant jau apie pačius paribius, pasitaiko smulkesnių savotiškumų; pvz., apie Sařtininkus kai kurių (tiktai!) žodžių šakniniai *ai, ei* pavirtę vienabalsiais. Taip pat ne per seniai atsikėlusieji iš kitų vietų dažnai skiriasi savo tarme, nors juo toliau, juo labiau jie susilieja su vietine tarme.

Mažutis nuošimtis nelietuvių (žydų, vokiečių, rusų ir kt.), beveik tame viename Skaudvilės *(skaudβįlˆį~Skaudvilė)* miestely gyvenančių, visuotiniam tarmės pobūdžiui, suprantama, įtakos neturi.

Iš lietuvių tarminės visuomenės čia verta pažymėti evangelikus (jų tarpe yra labai nedidelis nuošimtis ir vokiečių). Šios tikybinės mažumos atstovų didesnis skaičius gyvena tik kai kuriuo-

se kaimuose bei miesteliuose: Urvìniuose *(ur̂β̨ìn̂ę̃·~Urvìniai)*, Putókšliuose *(pu̯túokšl̂ę̃·~Putókšliai)*, Skiřžemy *(skį̆.r̂.žem̂i̯s~Skiřžemis)*, Reksčiuosè *(r̂ęksk̂ę̃·~Reksčiaĩ)*, Rekstùkuose *(r̂ękstùka·~Rekstùkai)*, Mažõnuose *(mažuõna·~Mažõnai)*, Karãpolyje *(karã·puol̂i̯s~Karãpolis)*, Lomiuosè *(luom̂ę̃·~Lomiaĩ)*, Šãkvietyje *(šã·kβ̨i·t̂i̯s~Šãkvietis)*[1] ir kt. Nors kai kur jų gyvena ir iki 50%, bet prieš visus tarmės atstovus tai labai mažas nuošimtis (nors statistikos neturiu, bet, gal būt, bus apie 10%). Jie savo tarme kiek skirias nuo katalikų. Evangelikų kalba turi kiek ypatybių tos tradicinės (kuršaitinės) tarmės, kuria jie meldžiasi iš savo maldaknygių ir kurią girdi savo bažnyčiose ir tikybiniuose susirinkimuose. Kartais, — jei kalbėsime pavyzdžiais, — jų pasakoma: *ję̆·zu̯s~Jėzus, dúona~dúona, á·žuols~ąžuolas, βaika.ĩ.~vaikaĩ...*; bažnytinių knygų įtakos paliestas ir žodynas. Kiek galima pasitikėti žodine tradicija, dalis jų yra atsikėlę iš Mažosios Lietuvos aukštaičių. — Bet ir jie, daugumas būdami vietos žmonės, suprantama, negali atsiriboti nuo apylinkės tarmės įtakos, ir yra jos veikiami.

Tos jų tarmės bažnytiniam pobūdžiui charakteringa, kad ja kasdieniniuose santykiuose su kaimynais, pirmiausia neevangelikais, daugelis paprastai nesiverčia, ir taikos prie vietos tarmės.

§ 2. Fonetinio vardo, charakteringo ir parankaus šiai mažai tarmei, neradau, todėl pavadinau P ã g r a m a n č i o vardu. Tatai pateisintų šie dalykai: 1) Pãgramančio[2] bažnytkaimis yra maždaug tarmės vidury, ir bent kelių kilometrų apylinkės žmonėms yra tam tikras centras (tikybinis); Batakių, Šilalės, Tauragės žmonės tos apylinkės gyventojus ir tarmės atžvilgiu *pãgramantiškiais* (ir *pagramantiškiais*) *(pã·gramant̂i̯šk̂ę̃·~pãgramantiškiai || pagra-*

[1] Šį ir visus kitus vietovardžius išverčiu į ršk. įprastinėmis oficialinėmis lytimis, neliesdamas jų etimologijos.

[2] Bažnytkaimio vardas bus kilęs iš *Gramañčios (gramant̂s̃ė̂~Gramančià)* upelio, kuris pro jį bėga į Ãkmeną *(akm̂ęnà~Akmenà, -õs)*.

manĩi̯šk̨ę·~pagramantiškiai) vadina; 2) aprašymo pagrindu eina paties Pãgramančio ir artimesniosios apylinkės žmonių tarmė. Iš jų surašyti tekstai ir gramatika.

§ 3. Tad ir apie medžiagos šaltinius keletą žodžių smulkiau. Daugumą duomenų užsirašiau iš savo gimtojo *Riñgių*[1] *(rĩi̯.ŋ.ci̯ę·~Riñgiai)* kaimo žmonių, gerą pluoštą iš namiškių. Tekstai užrašyti iš tėvo (68 m.) tarimo, šiaip raštingo, bet rašomosios kalbos įtakos beveik nepaveikto, visada čia gyvenusio (teišsikėlusio 7 metus kareiviavimo atlikti rusų kariuomenėje). Čia gyventa ir jo tėvo ir tėvo tėvo. Motina atitekėjusi iš Alijõšiškių *(alĩi̯jũõšį̃i̯šk̨ę·* || *elĩi̯jũõšį̃i̯šk̨ę·~Alijõšiškiai, Elijõšiškiai*; dėl dvejybės žr. § 24$_2$) kaimo, nuo aprašomosios tarmės šiaurinės ribos; todėl jos tarimu atsargiau tesirėmiau.

Paskui tekstai buvo tikrinami ir iš kitų tarmės vietų žmonių.

Mano darbas gal nebus išvengęs ir mano paties tarminės įtakos, nors sąmoningai jos ir vengta. Keliolika metų mokyklos gyvenimo bei bendravimo su kitos tarmės atstovais — 1919—1920 m.m. Šilãlėj, 1920—1927 m. m. Tauragėje *(tau̯raçiẽ~Tauragẽ, -ẽs, Taũragę)*, nuo 1927 m. Kaune (iki 1932 m. universitete)— galėjo palikti savo pėdsakų.

Tarmę aprašyti teko per vasaros atostogų poilsius.

2. Tarmės ribos

§ 4. Pietinė riba. — Ši riba, prasidėjusi nuo Klaipėdos *(klaĩ̃i̯.pieda~Klaĩpėda)* krašto sienos, į pietus nuo Saĩtininkų (apie Šikšniùs, *šį̃ikšnę̃·~Šikšniaĩ)*, eina į vasaros rytus pro Áukštupių *(á·ukštupę·~ Áukštupiai)* ir Bũdviečių *(bũ·dβi·ĩę· ~ Bũdviečiai)* tarpą, toliau Týrelių *(ĩt·ŕeĩę·~Týreliai)* miškais ant Júros *(jũ·ra~ Jũra)* upės ir atsiduria į Jociùs *(jùoĩ̃sę̃·~Jociaĩ)*, nuo Jocių̃, pri-

[1] Kaimo vardas iš *Riñgės (rĩi̯.ŋ.ci̯~Riñgė)* upelio, bėgančio per kaimą; anksčiau *Ántringiais* vadinosi.

klausančių Pagramančio parapijai, Júros upe, per tos pat parapijos Rekščių, Rekstùkų, Lėkiškės *(Líeķįšķi~Lėkiškė)* kaimus, Šùnijos *(šùnìjẹ ~ Šùnija)*[1] paupiu; toliau riba pasuka per Mažonùs (Pagramančio par.) ir eina maždaug Pãgramančio parapijos riba iki Karãpolio (Pagramančio par.); nuo Karãpolio eina pro šiaurinę Batakių *(batakẹ̃~Batakiaĩ)* pusę; batakìškiai Pãgramančio tarmės atstovus savo kaimynus pravardžiuoja laukinaĩčiais *(laukįna͡i.i̇ẹ̃~laukinaĩčiai)*[2]. Toliau riba, atsidūrusi į Mažintùs *(mažį.n.ta·~Mažiñtai)*, pasuka ant Kertenių *(ķerťeñẹ̃~Kerteniaĩ)*, eina per Petkáičius *(pẹtká·i̇ẹ̃ ~ Petkáičiai)*, Sniegõniškius *(sñi·gu͡oñišķẹ̃~Sniegõniškiai)* iki Õčikių.

Už šios ribos ršk. galūniniai *ai, ei* išlieka nesuvienabalsėję: *βaika͡i.*, *kã·i̇ei, çí·i̇eis~vaikaĩ, kãtei, gýreis.* Bet apie Õčikius ir pačiuos Õčikiuos (Nemãkščių par.) *(ńẹmã·kšťẹ̃ ~ Nemãkščiai)*, kur reiškias nemakštiškių šnektos ypatybės, šie dvibalsiai jau rodo palinkimų virsti vienabalsiais: *βaikã·i~vaikaĩ.* Be to, į Õčikius parsigáuna ir kita Nemãkščių Vidùklės *(βįdu̇kĺį~Vidùklė)* tarmės[3] ypatybė — ršk. stumtinės priegaidės mišrųjų dvibalsių *i, u + l, m, n, r* vertimas tarmės tribalsiais: *pi̇eĺ͡i̇į~pìlti, įšmi̇ńi̇ieṇks ~ išmintingas, búoĺ͡i̇bẹs~bùlbės.*

§ 5. Šiaurrytinė riba. — Apie Õčikius maždaug ta pačia kryptimi toliau betįstančią pietinę ribą perkerta sąlyginio kirčio atitraukimo (nuo gravinės galūnės į dvibalsinę ar senovinio ilgo balsio šaknį) izofona, einanti nuo čia iki Simėnų. Visai tiksliai šios linijos nubrėžti negalima, nes šis kirčio atitraukimas žmonių nėra taip subtiliai jaučiamas, ir riba eina platesne juosta. Už šios ribos tariama: *ra͡i.ṿ.kà~rankà...*

---

[1] Žr. dar § 74$_5$.

[2] Plg. 3 išnašą.

[3] Vad. *laukinaĩčių*, skiriant juos nuo užgirinių eržvilkiškių, kuriuos nemakštiškiai pravardžiuoja *girinaĩčiais.*

§ 6. Šiaurinė riba. — Nuo Siměnų riba eina į žiemos vakarus per Mockáičius *(muotskà·ĩę·~Mockáičiai)* ir Ringaliùs *(r̃ingã·ĩę·~Ringãliai)*, toliau mišku iki Alijõšiškių (soda prie Šilalės parapijos ribos), per Alijõšiškius, Tamošáičius *(tamuošà·ĩę· ~ Tamošáičiai)* (Pagramančio par.) iki Dìdkiemio *(dìi̯tk̃i·m̃i̯s ~ Dìdkiemis)* (Pagramančio bažn. filija). — Iki čia į šiaurę nuo šios ribosršk. *an (ą), am, en (ę), em* jau verčiami *un, um, im, in* (Upýnoje) *(u̯pì·na~Upýna), on, om, en, em* (Vaĩtimėnuos) *(βa.ĩ.ĩi̯· m̃iena·~Vaĩtimėnai)*. — Toliau ši riba eina ant Ùžkampio *(ùškamp̃i̯s~Ùžkampis)*, Gálnės *(gà·l̃ńi̯~Gálnė)* pro Žalpius, juos palikdama šiaurėje, ir ties Degùčiais *(d̨ęgù̯ĩę·~Degùčiai)* iš pietų pusės atsiduria į Klaipėdos krašto sieną. Į šiaurę už šios ribosršk. *ai, ei* tik dalies tarmės atstovų teverčiami vienabalsiais, oršk. *an (ą), am, en (ę), em* išlieka dvibalsiais.

Už šiaurinės ribos gyvenančius savo kaimynus pagramantiškiai pravardžiuoja *žemãčiais (ž̨emã·ĩę·*, vietoje *ž̨ema.ĩ.ĩę·~žemaĩčiai* dėl jų vertimo *ai* į ilgą *a)*.

§ 7. Klaipėdos krašto (vakarinė) riba. — Prie šios ribos prieina Klaipėdos krašto aukštaičiai vakariečiai, kurie turi tarminių ypatybių, juos skiriančių ne tik nuo šios tarmės, bet, kaip žinome, ir nuo Didžiosios Lietuvos aukštaičių vakariečių.

§ 8. Tiksliai pažymėti kiekvieną ribos kaimą čia neįmanoma. Viena, tarmės perėjimai nėra taip staigūs (plg. pietinę bei šiaurrytinę ribą); antra, vietomis tik patys senieji paribių atstovai tėra išlaikę savąją tarmę; pvz., šiaurinio paribio pravardžiuojamieji „žemačiai“, maždaug iki 30 metų amžiaus, vengia savo žemaitybių, juos skiriančių nuo Pagramančio tarmės, apie mokyklinį ir rašomosios kalbos įtakos paliestą jaunimą jau nekalbant (apie tai žr. § 192 tt). Reikšminga, kad ir patys paribių atstovai, ypač ne pačio senojo amžiaus, negalėdavo tiksliai nurodyti savo tarmės ribos (jų terminu, kur jau „kitaip šneka“). Jų nurodymai dažnai už kokių 3 km pasirodydavo netikslūs arba klaidingi.

Nužymėtosios ribos vis dėlto, kaip anksčiau esu pažymėjęs, apibrėžia vienalytę tarmę, šio ploto atstovai jaučiasi vienokia tarme šneką, ir savo kaimynus, už nubrėžtųjų ribų gyvenančius, pravardžiuoja *leišiúojančiais (ĺeišŭ·ĺį~leišiúoti), žodžius kreipiančiais.* Gal tik šiaurrytinė riba tų atstovų nėra taip aiškiai jaučiama, nes vienas kirčio atitraukimas nėra jų taip lengvai suvokiamas, kaip kiti tarmės fonetikos ar žodyno skirtumai.

PAGRAMANČIO TARMĖS ŽEMĖLAPIS

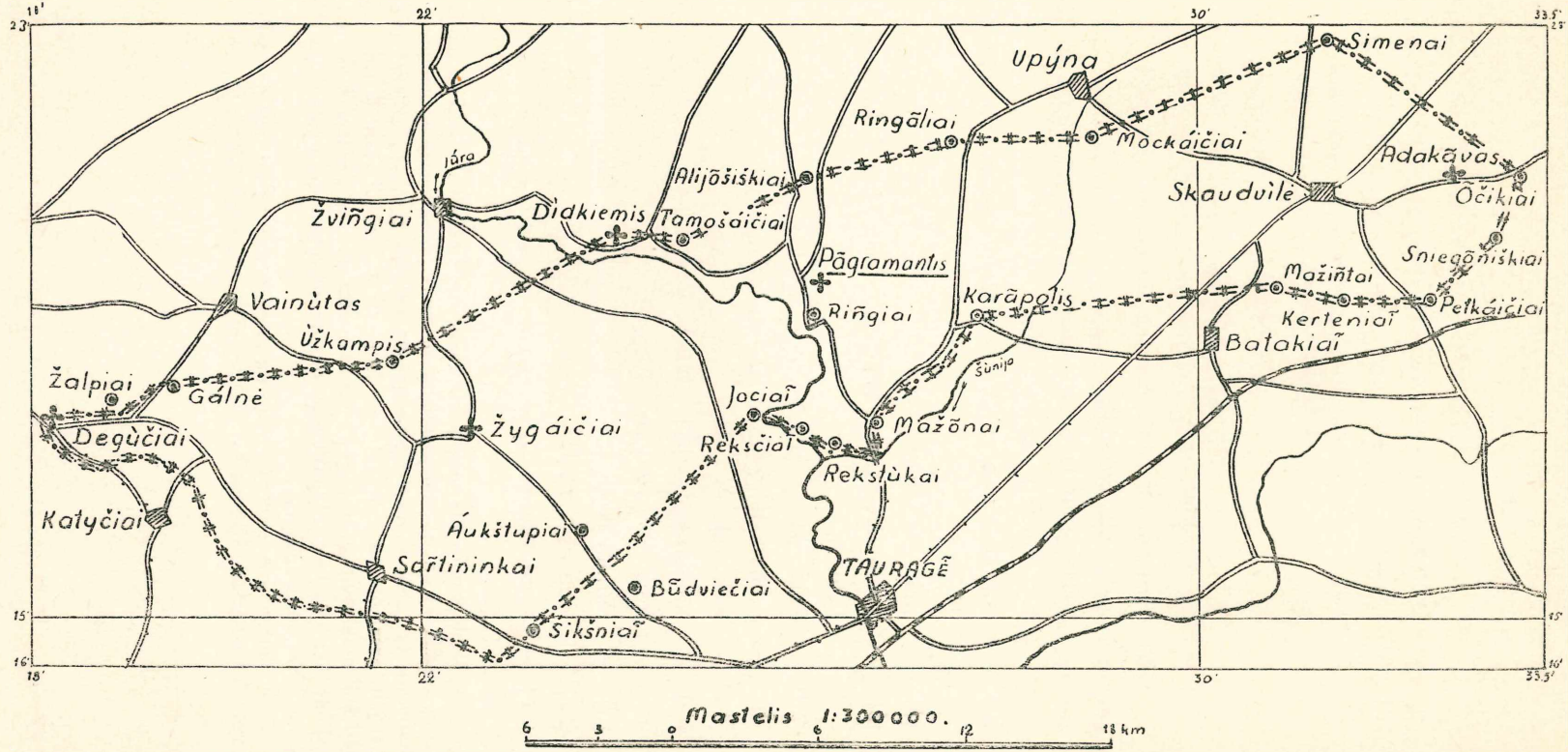

Fonetika

I. Garsynas

§ 9. Pagramančio tarmėje yra šie garsai:

[*a*] — kaipršk.: *kàs~kàs.*

[*ȧ*] — palatogramoje beveik nesiskiria nuo [*e̯*], tik labiau įtemptas: *apjȧ̀kt̂i̯~apjȧ̀kti.* Pltg.[1] 1, (2)[2].

[*æ*] — ausiai platus *e* su *a* atspalviu, ilgas: *m̂æ·ta·~mẽtai.* Pltg. 3.

[*b*] — kaipršk.: *bá·rt̂i̯~bárti.*

[*b̂*] — suminkštėjęs (minkštintinis), kaipršk.: *b̂e̯.r̃̂.t̂i̯~beřti.* Pltg. 4.

[*ts*] — kaipršk. *c*: *tsàkt̂~càkt.* Pltg. 5.

[*t̂s̃*] — suminkštėjęs [*ts*]: *t̂s̃i̯t~cìt.* Pltg. 6.

[*tš*] — kaipršk. *č*: *tšàkšt̂~čàkšt.* Pltg. 7.

[*t̂š̃*] — suminkštėjęs [*tš*]: *t̂š̃e̯kšt̂~čèkšt.* Pltg. 8.

[*d*] — kaipršk.: *dù~dù.* Pltg. 9.

[*d̂*] — suminkštėjęs [*d*]: *d̂i̯d̂eĺi̯s~dìdelis.* Pltg. 10.

[*dz*] — kaipršk.: *dzàkt̂~dzàkt.* Pltg. 5.

[*d̂ẑ*] — suminkštėjęs [*dz*]: *d̂ẑi̯ŋkt̂~dziñkt.* Pltg. 6.

---

[1] Palatogramos čia neaprašinėjamos, nes liežuvio liečiamasis plotas savaime aiškus iš pačios palatogramos brėžinio. Palatogramos neduodu, suprantama, tų garsų, kurių daryboje liežuvis neliečia gomurio. Kietieji priebalsiai palatogramoje gauti tariant juos junginyje su paskui einančiu [*a*], minkštieji bei minkštintiniai — su [*ȧ*]. Reikia pastebėti, kad palatogramos turi pastebimo individualinio savotiškumo, nes mano gomurio būdinga ypatybė — ryškus aukštumas (gilumas).

[2] Skliaustuose skaitmuo žymi tik kitos kiekykės balsį, kuriam (dėl trumpumo) čia pavyzdžių neduodu.

[dž] — kaip ršk.: *džǎr džǎr~džaĩ džaĩ.* Pltg. 7.

[d̂ž] — suminkštėjęs [dž]: *d̂žâ.u.ksmas~džiaũgsmas.* Pltg. 8.

[e] — visai mažai teįtemptas, siaurokas: *m̂etį̃~metì.* Pltg. 11.

[ę] — platokas, neįtemptas: *m̂ę̃·t̂į~mẽtė.* Pltg. 13, (12).

[g] — kaip ršk.: *gá·rs~gãras.* Pltg. 14.

[ǵ] — aspiruotinis [g]: *b̂ieǵ~bẽga.*

[ç] — kaip ršk.: *çá·rs~gẽras.* Pltg. 15.

[į] — atviras, mažiau teįtemptas negu kapsų: *β̂įŝį̃ ~ visì.* Pltg. 16.

[i] — mažiau atviras, daugiau įtemptas negu [į], nekirčiuotuos *i* dvibalsiuos kartais artėjąs į *į* (bet dėl paprastumo žymiu *i*): *β̂í·rs, β̂a.ĩ̯.ks~výras, vaĩkas, lá·ida~láido.* Pltg. (17).

[į] — neskiemeninis *i* (< *j*), retas: *ĩ̯is* (šalia įprasto *jį̃s*)*~jis, β̂iršų̃.ĩ̯~viršujė.*

[ie] — garsmuo panašus į tribalsį [ie͡œ]: *d̂ie͡d̂ĩ̯ ~ dẽdė.* Pltg. 18.

[j] — kaip ršk.: *já·utĩ̯s~jáutis.* Pltg. 19.

[k] — kaip ršk.: *kàs~kàs.* Pltg. 14.

[ḱ] — aspiruotinis [k], daugiau aspiruotas negu [ǵ]: *î̯ę̀ḱ ~ tẽka.*

[ķ] — kaip ršk.: *ķa͡.u.î̯̃i~kiaũlė.* Pltg. 15.

[l] — kietas, kaip ršk.: *la͡.u.ks~laũkas.* Pltg. 20.

[l̂] — suminkštėjęs [l], kaip ršk.: *l̂ie͡ts~lẽtas.* Pltg. 21.

[m] — kaip ršk.: *mų̃s~mùs.*

[m̂] — suminkštėjęs [m]: *m̂ę̃s~mės.*

[n] — kaip ršk.: *nų̃~nù* ‚na'. Pltg. 23.

[n̂] — suminkštėjęs [n]: *n̂ę̃š~nèš, nẽša.* Pltg. 24.

[ŋ] — minkštas, kaip ršk.: *sų͡.ŋ.ķę̃·~suñkiai.* Pltg. 25.

[ŋ̃] — kaip ršk.: *la͡.ŋ̃.ks~lañkas.* Pltg. 26.

[p] — kaip ršk.: *pų̃ŝį̃~pùsė.*

[p̂] — suminkštėjęs [p]: *p̂ę̃šų̃~pešù.* Pltg. 4.

[r] — liežuvinis, kaip ršk.: *rã·da~rãdo.* Pltg. 27.

[r̂] — suminkštėjęs [r]: *r̂ę̃ts~rẽtas.* Pltg. 28.

[s] — kaip ršk.: *sùka~sùko.* Pltg. 29.

[ŝ] — suminkštėjęs [s]: *ŝæ·mk̂~sémk.* Pltg. 30.

[š] — kaip ršk.: *ša͡u.ką~šaũkė.* Pltg. 31.

[š̂] — suminkštėjęs [š]: *š̂ąs~šis.* Pltg. 32.

[t] — kaip ršk.: *tų~tù.* Pltg. 9.

[t̂] — suminkštėjęs [t]: *pat̂ąka~patiko.* Pltg. 10.

[u] — visai mažai tejtemptas: *a͡u.št~aũšta, pú·t̂ą~pũti.*

[ų] — atviras, mažiau tejtemptas negu kapsų: *sų̀ka~sùko.*

[ų́] — supriešakėjęs [ų], kaip ršk.: *jų́s~jùs.* Pltg. 33, (34).

[ų̯] — neskiemeninis [ų] < *v*, tarp balsių beveik netariamas: *t̂ieų̯us* ‚tėvas', *stuoų̯* ‚stóvi'.

[uo] — garsmuo panašus į tribalsį [uo͡a]: *pu͡ons~põnas, stuoβíet̂ą~stovėti.*

[u̇o] — supriešakėjęs [uo]: *ju͡ons~Jõnas.* Pltg. 35.

[β] — abilūpinis, kaip ršk., įprastas žodžio vidury: *sàβa~sàvo, βa͡i.ks~vaĩkas* (žr. toliau)[1].

[v] — lūpinis dantinis, kai kurių asmenų tariamas vietoje *β* žodžio pradžioje: *va͡i.ks~vaĩkas*[1].

[z] — kaip ršk.: *zų̯͡i.ką̯is~zuĩkis.* Pltg. 29.

[ẑ] — suminkštėjęs [z]: *ẑį̯͡i.r̂.ẑį̯~zir̃zė.* Pltg. 30.

[ž] — kaip ršk.: *gražų̯s~gražùs.* Pltg. 31.

[ž̂] — suminkštėjęs [ž]: *gražį̯~gražì.* Pltg. 32.

f ir *ch* žmonių (liaudies) vartojama ištiktukuose bei jaustukuose, kartais svetimybėse: *f̂ė~fė, fų̯́i~fuĩ, f̂į̯t̂* (ištiktukas), *chacha-cha* (juokiantis); *pų̯rmá·ɒka* ‖ *fų̯rmá·ɒka~purmánka, furmánka, pú·rmuons* ‖ *fú·rmuons~pùrmonas, fùrmonas, chã·-į̯ms* ‖ *kã·-į̯ms ~Chãimas, Kãimas.*

Aprašytųjų balsių kiekybę žr. § 12—16, priebalsių minkštinimo laipsnį (plg., pvz., pltg. 20, 21, 22) § 51—54. Kiti ženklai kaip Gerulio, Lit. Dial. XV—XVI.

---

[1] Tiksliau į šių garsų vartoseną įsistebėti tuo tarpu man nepavyko.

II. Kirtis ir priegaidė

1. Kirtis

§ 10. Kirčio vieta, apskritai, sutinka su rašomąja kalba, išskyrus kai kuriuos atskirus žodžius (pavyzdžių žr. linksniavime). Priešdėlinių veiksmažodžio lyčių kirčiavimą žr. § 170.

§ 11. Iš savo vietos kirtis gali nukilti:

a) kai kuriais sporadiškais atsitikimais: *jã·zus mã·rijẹ~Jézus Mãrija!* (greičiausia bažnyčios įtaka);

b) žodį pabrėžiant, ypatingai išskiriant. Bet čia daug kas priklauso nuo kurio žmogaus individualumo ir psichologinių momento aplinkybių. Paprastai, — jei to norėtume kai ką smulkiau pažymėti, — kirtis nukyla ištariant žodį šaukiamai, staiga sušunkant. Atkeltinio kirčio priegaidė (žr. § 12—16), suprantama, dažnai, ypač primygtinai tariant, gali svyruoti. Bet paprastai į dvibalsį ar ilgo senovinio balsio skiemenį atitraukto kirčio priegaidė esti vidurinė, o į senovinio trumpo balsio — trumpinė; pvz.: ˌ*nu̍mi·(n)* ‚namie(n) (= namo)!', paprastai *nù̍mi·(n)~nùmie(n)<namien*, ˌ*arklì·* ‚arkly!', paprastai *árklì·~ařkly*; ˌ*šalì̍(n)* ‚šali(n)!', bet: *nu·ẽ·jẹ šalì̍.n.~nūẽjo šaliñ*; ˌ*nešβeiks* ‚nesveikas', ˌ*uždařì·ḱ* ˌ*du̍rį̍s* ‚uždaryk duris', paprastai *ùždařì·ḱ dù̍rį̍s ~ ùždaryk dùris*; *kã·p tù* ˌ*çi·βeñį̍*, paprastai *kã·p tù çĩ·βeñį̍~kaĩp tù gỹveni?*; kiekinių skaitvardžių, greitai ritmiškai skaičiuojant, paprastai kirčiuojamas pirmas skiemuo, žr. § 131.

2. Priegaidė bei balsių kiekybė

§ 12. Tarmės paprastosios priegaidės yra šios: trumpinė[1], stumtinė[2] ir tęstinė[3]. Kartais gali atsirasti vidurinė[4] ir laužtinė[5].

---

[1] Plg. Gerullis, Lit. Dial. XXVI tt.
[2] Ibid. XXVIII tt.
[3] Ibid. XXXV tt.
[4] Ibid. XLV tt.
[5] Ibid. XLI tt.

§ 13. Trumpinė priegaidė ant vienabalsių ausiai šiaip nesiskiria nuo ršk.

Tariamasis jos spūdis tėra trumpas, vidutinio stiprumo. Balso judėjimo atžvilgiu ši priegaidė yra aiškiai kylanti krintanti. Kylančioji šaka paprastai ilgesnė nei krintančioji. Bet tam tikras to santykio svyravimas galimas. Žr. lent. 5. Tuo balso kilimu kritimu tarmės priegaidė sutinka su kitais žemaičiais ir skiriasi nuo vakariečių pietiečių. Plg. Gerulio Lit. Dial. XXVI tt.

Mišruosiuose dvibaisiuose *i, u* + *l, m, n, r* ir dvibalsyje *ui* ršk. trumpinei priegaidei atliepia stumtinė (kartais ir laužtinė, žr. § 14); sandų kiekybės atliepimas čia nesiskiria nuo visų kitų stumtinės priegaidės dvibalsių atliepimo: *pį̂·l̂t̂į̄~pìlti, ç̨į̂·r̂t̂į̄ ~ gìrti, rū̂·išį̂s ~ rùišis.* Taip pat kirčiuojami ir antriniai šios rūšies dvibalsiai, žr. § 82 Galūnė 1; 166.

§ 14. Stumtinė priegaidė tariama aiškiai stumiamai; tas stūmimas girdimas gerokai stipresnis negu, pvz., kapsų. Ausiai balso spūdis koncentruojamas skiemens pradžioje, o į galą staiga krinta. Todėl, žodį tariant pabrėžiamai, ji gali išvirsti laužtine: *βî·ra· ‖ βî·ra· ~ výrai (výrai!), lá·uk̂ ‖ lâ·uk̂ ~ láuk, láuka* ‚laukia'.

Balso judėjimas taip pat yra kylamas krintamas, eina lanku. Kylančioji šaka, kaip ir kitų žemaičių, apskritai trumpesnė, o krintančioji vėl nukrinta žemiau už kylančiosios pradžią. Žr. lent. 6. Iš duotųjų pavyzdžių matyti, kad pati balso judėsena gali kiek įvairuoti. Plg. Gerulį loc. cit. XXVIII tt.

§ 15. Tęstinė priegaidė visuose dvibalsiuose yra ant abiejų sandų, šiauriniame tarmės paribyje su tendencija koncentruotis ant pirmojo sando. Abu tos priegaidės sandai yra pusilgiai; mišruosiuose dvibalsiuose iš antrųjų sandų daugiausia tendencijos išlikti trumpu rodo *r*: *βa.i̯.ks~vaĩkas, ba.l̯.sas~baĩsas, mæ̃·rgas~meřgos, pū̃·rβa ‖ pu̯.r.βa ~ puřvą, -o, pu̯.i̯.ku̯ ~ puĩkų, -u.*

Šiai priegaidei būdingas spūdžio tęstumas. Balsas vėl palengva ilgėliau kyla aukštyn, o paskui staiga nukrinta. Žr. lent. 7. Tas kritimas yra staigesnis ir trumpesnis negu vakariečių pietiečių. Plg. Gerulį loc. cit. XXXV tt. Apskritai dar reikia pastebėti, kad balso judėsenoje tarp tęstinės ir trumpinės priegaidės yra tam tikro panašumo. Tik pirmoji yra daug skėstesnė, nes kirčiuojamieji garsai ilgi arba pusilgiai.

Būsimojo bei būtojo laiko III asmenų veiksmažodžių priegaides žr. § 167, 168.

§ 16. Viduriné priegaidė daugiau yra pereinamoji priegaidė, nepastovi, dažniausiai iškylanti aikštėn šaukiamuosiuose žodžiuose šauksmininke (žr. linksniavimą), jaustukuose, jungtukuose, proklitiniuose bei enklitiniuose ir vienskiemeniuose žodžiuose[1]: *βåi-kę̱~vaĩke!, fů̱i~fuĩ, ånt~añt, dabå.* ‚daba(r)', *i̯r~iř, ůo~õ, pår~pař* ‚per', *při̯.~prỹ, tå.~taĩ, žę̱̊m~žeñ, βi̯rš~viřš, åukšt~aũkšt...*

Neproklitinėje ar neenklitinėje padėtyje, pabrėžiant, iš lėto tariant, šiokie žodžiai turi tęstinę priegaidę: *prĩ·~prỹ, pã·r* ‖ *pa͡ã.r. ~pař, βa͡ã.i.kę̱~vaĩke!.* Greitai tariant žodį, vidurinę priegaidę gali pakeisti trumpinė: *prį̃* ‚priẽ', *dabà~dabà* ‚dabar' (šalia *dabå.*)[2].

Dėl to jos nepastovumo neduota ir kreivių.

III. Balsiai ir dvibalsiai

1. Bendrosios pastabos

§ 17. Lyginant su rytiečiais ir kapsais, — jei norėsime čia pastebėti bendrai, — ryški Pãgramančio tarmės balsių ypatybė yra jų neįtemptumas. Kaip garsynas (§ 9) rodo, rytietiškų pūsti-

---

[1] Šios priegaidės vieta dvibalsiuose bei mišruosiuose dvibalsiuose mano ausiai yra tarp abiejų sandų; bet dėl techninių kliūčių ją visur žymiu ant pirmojo sando.

[2] Nekirčiuotus *a* ir *e* pusilgius tarmėje randame ir kontrakcinio kilimo lytyse, žr. § 47.

nių (pvz., *ą, ų...*)[1] čia nėra, o kapsų įtemptieji *ė* ir *o* išvirtę dvibalsiais (žr. § 23, 29) arba kitais neįtemptais garsais (§ 39_{2-3}). Lyginant su kapsais, aiškiai pastebimas ir ršk. *i, u* atvirumas (§ 9); jie, rodos, kiek siauresni prieš priešakinius balsius.

§ 18. Balsiai yra ilgi, trumpi ir pusilgiai (pusilgiai — tik reliatyviai, tarmės garsų kiekybinių santykių atžvilgiu!); pastaruosius randame tęstinės priegaidės dvibalsiuose arba vidurinės priegaidės vienabalsiuose (žr. § 15, 16).

§ 19. Išskyrus kai kuriuos atsitikimus, žodžio kamiene, antrinėje ir pirminėje kirčiuotoje galūnėje rašomosios kalbos balsių ir dvibalsių atliepimas vienoks, o nekirčiuotoje galūnėje kitoks. Todėl tuos pastaruosius atliepimus tenka aprašyti galūnės skyriuje (§ 38—41).

2. Atskirų garsų atliepimai

§ 20. **i.** — Ršk. *i,* taip pat ir mišruosiuose dvibalsiuose *i*+*l, m, n, r,* tarmėje atliepia [*i̯*], o tęstinės priegaidės dvibalsiuose [*i.*] (žr. § 15); be to, prieš priešakinius balsius, minkštuosius bei minkštintinius priebalsius šis *i* atitikmuo, atrodo, kiek uždaresnis negu prieš užpakalinius, tačiau to, dėl transkripcijos paprastumo, nepažymiu: *ķi̯ts* ~ *kitas, ķi̯tį* ~ *kiti, pi̯·lti*~*pilti, la͡i.ka* ~*laĩko, -ą*. Stumtinės priegaidės *i* dvibalsiuos šiam ršk. *i* atliepia garsas, palinkęs kiek į [*i̯*]: *lá·ida*~*láido, lę́·ida*~*léido, ri̯·išis*~*rùišis.* — Toks pat atliepimas ir antrinio kilimo dvibalsiuose: *pi̯·l* ~*pìla, mi̯·ls*~*mìlas.*

§ 21. **y.** — Esamojo laiko veiksmažodžiuose ir jų išvestinėse lytyse įterptinis *n*, kur, tam *n* iškritus prieš pučiamuosius (*s, š, z, ž*), ršk. rašomas *y* (RJ Gr. 91 psl.), tarmėje išlieka: *dr̃i̯͡n.sk̃* ~*drỹska, mi̯͡n.zg̃*~*mỹzga, βi̯͡n.s(t)*~*vỹs(t)a.*

---

[1] Žr. Gerulio Lit. Dial. XVI tt.

Ršk. *bỹra, kỹla, svỹla*... tipo lytys (RJ Gr. 91 psl.) tarmėje turi dažniausiai tris atliepimus: *sβi̯.i̯.n* ‖ *sβi̯r·ln* ‖ *sβi̯r·l*.... Kitų šio tipo balsių paraleles žr. § 25, 28, 30.

§ 22. **į**. — Ršk. *į* atliepia [*i·*]: *dį̀dį̀·jį~dìdįjį, jį̀·* (šalia retesnio *jį.n.*)*~jį̀, gr̂i̯·šį~grįžti, ît·šį~tįsti.*

Tose veiksmažodžių lytyse, kur būtasis laikas turi *in* dvibalsį, tas dvibalsis gali išlikti ir prieš *s*: *îr·šį* ‖ *îi̯.n.sį~lįsti, gr̂i̯·šį* ‖ *gr̂i̯.n.sį~grįsti.* Kitų nosinių paralelei plg. § 25, 28, 33. Dėl *į* atitikmens dalyviuose žr. § 40.

§ 23. **ė**. — Ršk. *ė* atliepia garsų junginys, kurį galėtume pažymėti tribalsiu [*ieə*]; dėl paprastumo rašau [*ie*]: *ńier~nėr (nėrà), lìekĺį~lėkti, dã·βiem~dãvėma* (plg. *dã·βiemuos ~ dãvėmos*), *dieβies* ‚dėvės', *pė̂·lkie~pélkėje, katìę~katė̃, katėjė.*

-ė- kam. dg. ir dv. na. ir įn. kartais turi galūnę *-ims*: *katį̀·ms*, bet dažniausiai kaip *-o-* kam., žr. § 29. Iš tarmės dabar neaišku, ar čia turime fonetinį išvirtimą.

§ 24. **e**. — 1. Ršk. *e* ir *ė* prieš užpakalinius balsius ir kietuosius priebalsius atliepia [*ę*]: *βędù~vedù, βę̀sk~vèsk*; po *g, k, j* — svyruoja tarp [*ę*] ir [*ą*]: *çerã·* ‖ *çãrã·~geraĩ, kęl̂ù* ‖ *kąl̂ù~keliù, kęlù* ‖ *kąlù~kelù* ‚t. p.', *jęmù* ‖ *jąmù~jemù* ‚imu'. Galūnėje visur [*ę*]: *anam̃ę~anamė, βi·r̂ę ~ výre, laukę̀~laukė.*

Prieš priešakinius, supriešakėjusius balsius, minkštuosius bei minkštintinius priebalsius tiems patiems ršk. balsiams atliepia kiek siauresnis atitikmuo, žymėtinas [*ẹ*]: *βedį̀~vedì, ťėkšt̂~tėkšt.* Tas pats santykis nekirčiuotuose mišr. dvibalsiuose: *p̂er̂kį~perkì, p̂ẹrkù~perkù, pel̂kį̀kį~pelkikė, p̂ẹlkùťį~pelkùtė.* — *ei* nekirčiuotą visur žymiu vienaip (prieš *i*): *ķeitù~keitù* ‚keičiu', *ķeiťį~keitì.*

Ršk. *é* prieš tuos pačius priešakinius balsius, minkštuosius bei minkštintinius priebalsius atliepia [*ę́*], prieš užpakalinius — [*æ̀·*]: *βę́·dį~vėdė, ťę́·kšt̂~tékšt, βæ̀·dam ~ vėdama.* Tokios pat kokybinės atliepimo sąlygos ir kirčiuotuose mišruosiuose dvibalsiuose:

pę̃.l̃.ni̯~pelnė, pę̃·lį̃kį̯~pélkė, pœ̃.l̃.na~pelną, -o, bœ̃·rna~bérną, -o; po *k, g, (j)* prieš užpakalinius ir [*ą̇*]: *ką̃.r̃.šts ~ keršias, çą̃·r* ‚geria'. Sandų kiekybę žr. § 13—15. — Ršk. kirčiuotame *ei* dvibalsyje atliepia [*ę*] (prieš priešakinius balsius, minkštuosius bei minkštintinius priebalsius gal kiek siauresnis negu prieš užpakalinius balsius ir kietuosius priebalsius): *βę̃.i̯.kį ~ veĩkė, βę̃.i̯.ktų ~ veĩktų, kę̃·ikį̯~kéikė, kę̃·iktų~kéiktų, l̃ę̃·isl̃į̯~léisti, l̃ę̃·istų~léistų.*

2. Pradžios *e-* gali keistis su *a-*: *eĩksnis || aĩksnis, eĩname || aĩname*, taip pat ir: *nueĩk || nuaĩk, ekėčios || akėčios, éršketis || aršketis*. Įprastinės pirmosios lytys.

§ 25. **ę.** — Ršk. *ę* atliepia dvibalsis, ir atliepimas yra lygus ršk. *en* atliepimui: *įžgrę̃.n.šti̯~išgręžti, kę̃.n.sti̯~kęsti, grę̃·nstų~gręstų*. Pirmojo sando atitikmenis žr. § 24, o sandų kiekybę — § 14, 15. Žr. dar § 40.

Ršk. *kęra, glęra, glęžta* (RJ Gr. 91 psl.) tipo lytims (esam. laiko intarpinėms) atliepia *kœ̃.r̃.n, gl̃œ̃.r̃.n, gl̃œ̃.n.ž* šalia *kã̃·rn...* Plg. § 21, 28.

§ 26. **ia.** — Ršk. *ia, ià* atliepimas svyruoja: gali jis sutapti su ršk. *e* atliepimu arba atliepti ir [*ą̇*]: *jeβę̃·l̃ę· || jąβę̃·l̃ę·~javėliai, jeβã· || jąβã·~javaĩ, kúojęs || kúojąs~kójas, kójos*; galūnėje paprastai [*ę*], bet po *j, k, g* ir [*ą̇*]: *çi̯rė~girià, jã̃·uję || jã̃·ują~jáuja...*

Ršk. *iã̃* visur atliepia [*ą̇·*]: *βažã̃·βa ~ važiãvo, βažã̃·βi̯ms ~ važiãvimas, arkl̃ã̃·ms~arkliáms.*

§ 27. **ią.** — Ršk. *ią* atliepia mišrai [*ęn*] ir rečiau [*ą̇n*]: *jé·n̂ŝęs || jã̃·n̂ŝęs ~ jąsias* ir *jã̃·n̂ŝąs* (§ 26), *jé·n̂t̂ŝęs, jã̃·n̂t̂ŝęs, jã̃·n̂t̂ŝąs, jé·n̂t̂ŝąs* (§ 66$_3$), *d̂i̯d̂žé·n̂ŝęs || d̂i̯d̂žã̃·n̂ŝąs ~ didžiąsias, mu̯rm̂œ̃.n.s || mu̯rm̂ã̃.n.s~murmiąs.*

§ 28. **ą.** — Ršk. *ą* atliepia [*an*]: *žanŝi̯s, žã̃.n.ŝi̯* (ir *žanî̂ŝi̯s...*) ~ *žąsis, žąsį, grã̃.n.ža~grąžo, grąžą, kà·nsti̯~kąsti, tã̃.n. || tą̃n*[1]*~tą*. Sandų kiekybę žr. § 14, 15.

---

[1] Plg. § 16.

Ršk. *šą̃la, bą̃la* (RJ Gr. 91 psl.) tipo lytims atliepia *ša͡i̯.l.n, ba͡i̯.l.n*. Paralelei plg. §§ 21, 25, 32.

§ 29. **o.** — Ršk. *o*, kaip savo keliu ir *ė*, atliepia garsų junginys, kurį galėtume pažymėti tribalsiu [*uoa*]; dėl paprastumo ir čia rašau [*uo*]: *duoβanúoî̯i̯~dovanóti, laŋkuõs~lankõs, lankosė, dî̯i̯.r.βuos~dirvose, mùšuos~mùšos, tuõ~tõ, núors~nórs, nóras, úors~vóras, óras*.

Dg. ir dv. *-o-* kam. na. ir įn. skamba *βi̯sú·ms búobu̯ms, mẽrgú·ms*; retkarčiais girdėti ir *βi̯sú·ms* (šalia *βi̯sî̯·ms* ir retesnio *βi̯sî̯·ms*). Šios rūšies paralelę turime ir *-ė-* kam. (žr. § 23). Ar šios lytys tapatybintinos su ršk. lytimis *-oms*, dabartinė tarmės fonetika nepasako.

§ 30. **iū.** — Ršk. *bliūška, kiūra* (esam. laiko intarpinėms) tipo lytims atliepia *bl̂ú̯͡u.n.šk, ką̃·r(n), ką̃͡u̯.r.n*. Plg. § 21.

§ 31. **u.** — Ršk. *u, ù* atliepia [*u̯*]: *su̯kù~sukù, tu̯rî̯~turì, ču̯rùs~gerùs*; žr. dar § 17. Toks pat atliepimas ršk. dvibalsyje *ui* ir mišruosiuose dvibalsiuose (taip pat ir antrinio kilimo): *pu̯ikù̯s ~puikùs, stu̯lpù̯ks~stulpùkas, pu̯͡i.ku̯~puĩkų, -u, gu͡i̯.l.ti̯~gulĩti, gú·itî̯i̯~gùiti, pú·l̂î̯i̯~pùlti, gú·l~gùla* ‚gulia'. Visuose ršk. *au* dvibalsiuose [*u*]: *lauką̃~laukė̃, lá·uktî̯i̯~láukti, la͡u̯.u.ks~laũkas*. Sandų kiekybę žr. § 13, 15.

§ 32. **ū.** — Ršk. *sũsta, brũzda* (esam. laiko intarpinėms) (RJ Gr. 91 psl.) tipo lytims atliepia *su̯͡n.s(t), bru̯͡n.z(d)*. Plg. § 21, 25, 28. Ršk. intarpinėms *spūra* tipo lytims atitikmenų neteko girdėti.

§ 33. **ų.** — Ršk. *ų* atliepia voc. + *n* arba ir [*u̯·*]: *skú̯·nsî̯i̯ ‖ skú̯·sî̯i̯~skų́sti*; bet antrinėje ir kirčiuotoje pirminėje galūnėje tik [*u̯·*]: *grã·žu̯·ji̯~grãžu̯ji̯, anũ·~anų̃, βaikũ·~vaikų̃*. Žr. dar § 37.

§ 34. **ie.** — Ršk. *ie* atliepia: 1) [*i̯·*]: *pi̯·ns~pienas, di̯·nà~dienà, añ·~anie̋, šù̯ni̯·~šùnie* ‚šuniui', *mùšî̯·s~mùšties* (plg. dou-

nininkų *mọ̀št̃ęis* Rietavas); 2) skoliniuose [*ie*]: *çr̃ieks ~ griẽkas, d̃ieβas~Diẽvas* (šalia pačių tarmės atstovų *ůo dì·βų̀l̃ì dì·βų̀t̃šàu~ o Dievùli, Dievùčiau*).

Ršk. priesagų *-ienas, -ienė* atliepimą žr. § 74$_{23-24}$.

§ 35. **uo.** — Ršk. *uo* atliepia [*u·*]: *dú·na~dúona, çẹrú·jų̀~ gerúoju, akmū·~akmuõ, mų̀šú·s~mušúos, β̂ì·ru·~výruo* ‚vyrui' (plg. dounininkų *vî·rǫ̂·u* ‖ *β̂ì·rǫ̂·u*)[1], *pu·dų̀ks~puodùkas.*

§ 36. **iau.** — Ršk. *iau* atliepimas lygus ršk. *au* atliepimui, su supriešakėjusiu *a*: *bl̂ā·uĩ̯ì ~ bliáuti, l̂ā·uns ~ liáunas, dauçā̃.u.~daugiaũ, jā̃.u.~jaũ*; nekirčiuotuose skiemenyse šio dvibalsio tarimas linksta į [*ẹu*] (po *ķ, ç, j* mažiau): *šàudã· ‖ šẹudã·~šiaudaĩ plúoβàu ‖ plúoβẹu~plóviau.* Sandų kiekybę žr. § 14, 15. Plg. § 26.

§ 37. — Ršk. *io, iu, ių, iuo* atliepimas tesiskiria nuo ršk. *o, u, ų, uo* atliepimo tik balsio supriešakėjimu, pvz.: *jùo~jõ, jų̀s~ jùs, ŝũ·st̃ì ‖ ŝù.n̄.st̃ì~siųsti, mų̀šù·s~mùšiuos.*

Ršk. *iai, ei, ai* atliepimą antrinėje galūnėje žr. § 41. Dėl ršk. *a* atliepimo žr. dar § 50.

3. Žodžio galūnė

§ 38. Pirminėje nekirčiuotoje žodžio galūnėje ršk. balsiai trumpėja.

Ršk. dabartiniai trumpieji, išskyrus *u* ir *a, i*, kilusius iš senovinių ilgųjų **-ā̆, *-ī̆*, nukrinta: *šį̃.l̃.t ~ šiĩlta, β̂ẹ̀d ~ vẽda, màr̃ì-jùon~Màrijon*[2], *βaž̃ŭ·*[3]*~važiúoja, žũ·(n)*[3]*~žūna, m̃ẽr̃çel̂~meř-*

---

[1] Šioji naudininko lytis būtų verstina Pagramančio tarmei pagal kaimynų dounininkų lytį. Kaip žinome, tokią galūnę pažįsta ir vilniškiai dzūkai. Šiaip tarmės *mìenų* ‚mėnuo' (nekirčiuotos galūnės) šalia *β̂ì·ru·* ‚vyrui' rodo, kad pastarosios kategorijos lytys dabar skirias nuo pirmosios. Dabartinė tarmės fonetika tos dvejybės negali išaiškinti.

[2] Suprantama, dviskiemenių šauksmininkų (daiktavardžių) *a, e* galūnė, kaip ir ršk., nenukrinta.

[3] Dėl *-j, -n* nukritimo žr. § 60, 156—159.

gel; *laukū·s ~ laukūsė* (šalia tarmėje kirčiuojamo *akįšė ~ akisė*), *dį̃.r.βuo~diřvoje, lankuõ~lankojė, dį̃·rbam (dį̃·rbuom...)~dìrbama (dìrboma...)*; plg. sangrąž. *dį̃·rbamuos~dìrbamos (dį̃rbuomuos~dìrbomos...), dį̃·rbat~dìrbate, tĩ·l̃~tỹli, žũ·r ‖ žũ·r̂* (retai) ‚žiūri'...

Vardažodžių *-as* > *-s* žr. § 82 Galūnė 1.

§ 39. Ršk. ilgiesiems pirminės nekirčiuotosios galūnės balsiams atliepia trumpieji:

1) ršk. *y* — [*į*]: *βã·çįs~vãgys*;
2) ršk. *ė* absoliutinėje galūnėje — [*į*]: *ká·rβį~kárvė, ša̰.u.kį ~šaũkė*. Neabsoliutinėje galūnėje — ršk. *ė* (ir *io, ia*) atliepia [*ę*] ‖ [*ą*]: *ká·rβęs ‖ ká·rβąs~kárvės, šį̃·r̃šęs ‖ šį̃·r̃šąs ~širšės*;
3) ršk. *o* — [*a*]: *βa̰.ḭ.ka~vaĩko, m̂œ̃.r.gas~meřgos*;
4) ršk. *ū* — [*u̯*]: *grã·žus sú·nus~grãžūs sũnūs*.

§ 40. Taip pat trumpieji atliepia ir ršk. pirminės nekirčiuotos galūnės vadinamiesiems nosiniams:

1) ršk. *į* — [*į*]: *ã·βį̃~ãvį, pę̃.ḭ.l̃į̃~peĩlį*;
2) ršk. *ę* — [*ę*], kartais su palinkimu į [*ą*]: *ę̃·glę̃ ~ ẽglę, bų̃βęs (bų̃βąs) ~ bùvęs*. Plg. § 39_2;
3) ršk. *ią* atliepimas sutampa su ršk. *ę* atliepimu: *paβa̰.r.çęs (paβa̰.r.çąs)~pavařgęs, ma̰.r.ḭ̂šę̃ (ma̰.r.ḭ̂šą̃)~mařčią*;
4) ršk. *ą* — [*a*]: *βa̰.ḭ.ka~vaĩką*. Plg. ir § 39_3;
5) ršk. *ių* atliepimas tesiskiria nuo ršk. *ų* (žr. žemiau 6) atliepimo pastarojo supriešakėjimu: *βę̃.r̃.šų̃~veršių, akų̃·~akių̃*;
6) ršk. *ų* — [*u̯*]: *βí·rų~výrų*.

Tiek kirčiuotos, tiek nekirčiuotos galūnės vyr. g. dalyvių dg. vardininkų atliepimai nesiskiria nuo ršk. *ę, ią, ą* (§ 25, 27, 28) atliepimo žodžio viduryje. Žr. § 115—116.

§ 41. Ršk. gryniesiems dvibalsiams, išskyrus *au*, ir nekirčiuotoje ir kirčiuotoje galūnėje atliepia vienabalsiai:

1) ršk. *iai, ei* — [*ę̇*][1]: *tá·ŋķę̇·~tánkiai, arklę̇̂·~arkliaĩ, çę̇rã̇·~geraĩ, pí·lę̇̂·~pýlei*; toks pat atliepimas ir antrinėje galūnėje: *pjűoβę̇·s~pjóveis, taŋķę̇̂·šę̇·s~tankiaĩsiais, pí·lę̇̂·s ~pýleis*. Žr. dar 2, b;

2) ršk. *ai* — [*a·*]: *βí·ra·~výrai, βaikã̇·~vaikaĩ*. Tas pats ir: a) antrinėje galūnėje: *dį́·rba·s~dìrbais, sų̀ çę̇rã̇·šę̇·s ~ sų̀ geraĩsiais*; b) priesagoje *-aitis, -ė*: *βę̇žį̇mą́·tį̇s~vežimáitis, kų̃mę̇lą́·tį̇~kumeláitė*.

Dėl ršk. *uo* atitikmens nevienodo atliepimo galūnėje plg. § 35 išnašą.

4. Kombinaciniai balsių dėsniai

§ 42. **Anaptiksė:** *çį̃mį̇nã̇·žį̇·ję̇ ‖ çį̃mį̇nã̇·žį̇ję̇* ‚gimnazija', *pasą́·lm̃ę̇s* ‚psalmės' (šalia *apsą́·lm̃ę̇s~apsálmės*).

§ 43. **Epentezė:** *bá·ltaiñį̇~báltainį* šalia *bá·ltanjį̇~baltąjį, baltam̃é·iñę̇~baltaméine* šalia *baltam̃ę́·nję̇~baltamęje*. Žr. § 109 Galūnė 3—4.

§ 44. **Sinkopė:** 1) paprastai *nebe-, tebe-* > *neb-, teb-*: *ñę̇bdį́·rb~nebdìrba, nępšñę̇k̀~nèbšneka*; tačiau prieš šaknies *b-, p-* tiems patiems *nebe-, tebe-* atliepia *nebi-, tebi-* (retai teišlieka *nebe-, tebe-*): *ñeb̂į̇bú·s* ‚nebebus', *ťeb̂į̇p̂ę̇š* ‚tebepeša'; 2) *dβ̂ę́·its* ‚dvejetas', *tŕę́·its* ‚trejetas', *múotŕį̇ška~mótriška*.

§ 45. **Elizija:** greičiau tariant žodį: 1) *-si-* > *-s-* prieš balsį: *pàšiem̃į̇* ‚pasiėmė', *pr̂i·šíesk̀* ‚prisiėsk', *pašì·škúok̀* ‚pasiieškok'; 2) *be-, ne-, te-* prieš *i* kartais iškrinta *e*: *ñį̇šm̂į̇sl̂i·* ‚neišmislija', *b̂iš-βæ̃.r.s* ‚beišveřs'; 3) *dβa.n̂.šį̇s~dvą̃sis* (< *dvią̃sis*) šalia *dβę̃.n̂.šį̇s*.

§ 46. **Žodžio pradžios apokopė** tepasitaikė girdėti skoliniuose, pvz.: *l̂ę̇ktŕį̇ka, l̂ę̇kstŕį̇ks~lèktrika, lèkstrikas* ‚elektra, elektros lemputė'; *l̂em̃ę̇.n̂.tuor̂ų̃s~lemeñtorius* ‚elementorius', *tamab̃ŕ·l̂ų̃s~ tamabỹlius* ‚automobilis'.

---

[1] Individualiai ir [*ą*]: *sų̀ ķepalą́·t̂ą·s ~ sų̀ kepaláičiais*.

§ 47. **Kontrakcija:** *be-, ne-, te-, pa-* balsiai, susidūrę su žodžio pradžios *a-, e-,* greitai kalbant, susilieja į vieną balsį — 1) *a* + *e* > *a* [*a., a·*]: *pa.ķiek* > *paķiek*[1] (greičiau tariant) ‚paekėk', *pã·jà* ‚paėjo', *pá·ržiuk* ‚paerzink'; 2) *a* + *a* > *a* [*a., a·*]: *pa.štíes* > *paštíes* ‚paaštrės', *pã·štíuk* ‚paaštrink'; 3) *e* + *a* > *e*: *ne.îę̃.i.s* > *neîę̃.i.s* ‚neateis'; 4) *e* + *e* > *e*: *ne.rîek* > *neîrîek* ‚neerzėk'. Tikslią atitikmenų fonetinę vertę ivairiomis aplinkybėmis žr. § 24.

§ 48. **a ‖ e** kaita daugiausia *r* aplinkoje (duodu pluoštą pavyzdžių):

krę̃·bį~krębė : *krã·bį~krãbė*
kreñkšti : *krañkšti*
kùkštera : *kùkštara*
liktérna : *liktárna*
maršélka : *maršálka*
mẽtaris : *mẽteris*
prazideñtas : *prezideñtas*
Rekãšius : *Rakãšius*[2]
Raséiniai : *Reséiniai*
rẽplės : *rãplės*
serbeñtai : *sarbeñtai*
stebulẽ : *stabulẽ*
šelbẽrka : *šalbẽrka* ‚liemenė'
šerbẽlka : *šarbẽlka* ‚t. p.'
škerpetkos : *škarpetkos* ‚kojinės'
terbà : *tarbà*
vektúoti : *vaktúoti* ‚sergėti'.

Pirmosios lytys, rodos, dažniau vartojamos.

---

[1] Pastarojo tipo lytys galėtų būti ir elizinėmis laikomos, bet pirmoji lytis rodo kontrakcinį gaumenį (rezultatą).

[2] Neseniai atsikėlusio iš kitos tarmės žmogaus pavardė, anksčiau čia nežinoma. Kitur Žemaičiuose pažįstamas *Rėkãšius*.

§ 49. Sambalsinį *j* prieš ršk. *i, e, ė, ie,* greičiausia, turime ir šiuose pavyzdžiuose (sakomuose ir be *j*): *pàjiemį̃~pàjėmė, pȓi·jį̃.m.k̃~pryjiñk, pajį́·ška~pajieško, pàjàm~pàjema* (šalia *jãm~jẽma, ǽ·m~ẽma* ir *į́·m~ima*).

5. Smulkmenos

§ 50. — 1. Ršk. *a* ir *e* ilgi kartais girdimi ir nekirčiuoti:

a) vyr. g. būdvardžių vn. va.: *mã̃·ža·ŝį̃s~mãžāsis;*

b) sangrąžinių veiksmažodžių *-a-* kam. esam. laike: *mų̃ša·s* ‚mušasi', *šnã̃·ka·s* ‚šnėkasi';

c) priesagoje *-av-, -en-*: *Íieba·βa~lẽbāvo, krúoka·βa~krókāvo, klį́·ka·βa~klýkāvo, bã̃.l.ta·βa~balt̃āvo, Íieba·βį̃ms~lẽbāvimas*; *párβažà·βa~párvažiāvo* ‚pervažiavo', *pá·rβažà·βį̃ms~párvažiāvimas* ‚pervažiavimas', *pá·rkẹdæ·na~párkedēno* ‚perkedeno', *pá·rmẽkæ·na~pármekēno*;

d) kai kuriuose sudėtiniuose žodžiuose: *šú·dβaba·Íį̃s~šůdvabālis, žį́·dų̃ba·çį̃s~žỹdubāgis*[1]...

2. Greitai tariant, pasakoma *aštų̃ů̃olẹ̃ka* (su trumpu *u*) vietoje įprasto *aštu·ů̃olẹ̃ka* ‚18'.

3. Didžiausiosios Lietuvos upės vardas tarmėje yra *ů̃·mans ~Nẽmanas.*

4. Dėl ilgo nekirčiuoto galūninio ršk. *ų* atitikmens žr. § 133.

IV. Priebalsiai

1. Minkštinimas

§ 51. Priebalsiai (nors, palyginti, nestipriai) minkštinami prieš priešakinės eilės balsius mažiau, prieš supriešakėjusius — kiek daugiau. Plg., pvz., *Í* (prieš priešakinius balsius, pltg. 21) ir

[1] a—b, d atsitikimai retesni negu c. — Gal šiais visais atsitikimais turime antrinį kirtį (plg. Fr. Kurschat, Grammatik 64 t).

ą (prieš supriešakėjuslus balsius, pltg. 22) minkštumą. Tačiau, pasitenkinęs šiąja visuotine pastaba, to dvejopo minkštumo neskiriu[1].

§ 52. — § 51 sąlygomis, prieš balsius taip pat minkštinama ir kelių priebalsių grupė, išskyrus *k, g,* stovinčius prieš minkštuosius priebalsius; tačiau, stovėdami tarp minkštųjų priebalsių, ir šie pastarieji gali išvirsti minkštaisiais. Juo toliau nuo minkštinamojo, juo minkštumas mažesnis. Be to, minkštinimas tų priebalsių, kurie eina prieš minkštąjį bei minkštintinį, ypač gretimojo skiemens, priebalsį, priklauso ir nuo žodžio garsų bei tų dviejų skiemenų jungimo greičio: jei žodis greičiau tariamas — priebalsiai minkštesni, jei lėtai — gali jie ir nesuminkštėję išlikti, plg. *lañdį* ‖ *lan-dį~landì.* Dėl to ir dėl transkripcijos paprastumo šio minkštinimo težymiu tik paskutinįjį priebalsį, išskyrus *l,* kurio minkštumas ryškus ir prieš kitus minkštuosius priebalsius, ir dėl to, skiriant nuo kietojo *l,* jis yra žymėtinas: *bá·rtį~bárti, ba͡r.stį ~ bařstė, βá·lçi·tį ~ válgyti, tá·rkštelieti̯į~tárkštelėti, tárkšt* (ir *tárkšt* — su *ą*) *~ tařkšt*; bet *krį̀ta~krìto, grę̀tà~gretà.*

§ 53. Jei priebalsiai stovi tarp dviejų priešakinės eilės balsių, jie esti dar truputį minkštesni negu § 52 sąlygomis: *landį ~ landì* : *lę̀ndį~lendì, barį~barì* : *bę̀rį~berì* (pastaraisiais dviem atsitikimais dėl transkripcijos paprastumo to minkštinimo skirtumo nežymiu). Bet tas minkštumas tam tikromis aplinkybėmis gali labai sumažėti (plg. § 52).

§ 54. Taip pat (kaip § 51—53) priebalsiai kartais išlieka minkšti nukritus tarmėje priešakiniams bei supriešakėjusiems balsiams: *ît̃·l* ‖ *ît̃·l* ‚tyli', *įšβę̀rt* ‖ *įšβerît* ‚išverčia', *pœ̃͡r.št* ‖ *pę̃͡r.št* ‚peršti', *adga.l̃.~atgal̃, βåikęl* ‚vaikeli', senųjų *βès* ‚ves' (bet plg. § 51 išnašą).

---

[1] Tarmėje teko girdėti ir progresyvinio minkštinimo (formaliai sinchroniškai imant) atsitikimų: *βę́·mtų* ‚vemtų'. Tik minkštinimas čia mažesnis. Taip pat ir galūn.: ršk. minkšt. *l, m, n, r* + *a* (< *ă*) + *s* > minkšt. *l, m, n, r*+ *ŝ* : *ką̆·lŝ~kẽlias, βę́·lnŝ~vélnias.* Kitų pavyzdžių neteko girdėti.

2. Atskirų priebalsių atliepimai

Čia tekalbu apie tuos tarmės priebalsius, kurių atliepimas be minkštinimo dar kuo skiriasi.

§ 55. ***dj, *tj.** — Šių junginių atliepimas yra gerokai apmišęs, nekalbant jau apie dabartinę rašomosios kalbos įtaką (apie tai žr. § 192 tt).

Apskritai, nuo ršk. Pagramančio tarmė skiriasi čia tuo, kad prieš ršk. galūninius *ia, iai* (iš senovinio *ă* po minkštojo priebalsio), *iam* tarmė afrikatų neturi, išskyrus pirmojo linksniavimo (*-io-* kam!) mot. g., taip pat IV-jo linksniavimo (*-iu-* kam.) vardažodžius: *gaid̂ę̃* ‚gaidžiai', *jă·uît̂ę̃* ‚jaučiai', *gaid̂ǽ·ms* ‚gaidžiams', *gra͡u.d̂ę̃* ‚graudžiai', *á·ud, ką͡e.n.t* ‖ senųjų tarmės atstovų *á·ud̂, ką̃.n̂.t̂*; pastarieji pavyzdžiai rodo, kad balsio atkritimo pėdsakų dar likę, plg. dar *á·udam, -at, ką͡e.n.tam, -at,* šalia *á·ud̂ęm, -ęt, ką̃.n̂.t̂ęm, -et* ‚audžiame, audžiate, kenčiame, kenčiate'.

Kitur afrikatos sutinka su ršk., išskyrus: 1) esamojo laiko veiksmažodžių pirmąjį asmenį, kur girdimos kartu ir neafrikatinės lytys: *á·udų* ‖ *á·ud̂žų* ‚audžiu', *β̂ęrtų* ‖ *β̂erî̂šų̂* ‚verčiu'; 2) įvardžiuotinių būdvardžių mot. g. vn. įn. ir dg. ga., kur taip pat abi lytys eina mišrai: *sų̀ d̂i̯d̂žę́·ĥjǫ* ‖ *d̂i̯d̂ę́·ĥjǫ* ‚su didžiąja', *karî̂šę́·ĥ̂sęs (karî̂šę̃·ĥ̂sàs)* ‖ *karî̂ę́·ĥ̂sęs (karî̂ę́·ĥ̂sàs)* ‚karčiąsias'; 3) priesagą *-ysčia* (= ršk.), žr. § 74$_{29}$.

§ 56. **j.** — Po minkštintinio *p* ir *b* šaknyje visur tariamas *j*: *b̂jàurų̀s ~ bjaurùs, p̂jă·uî̂i̯ ~ pjáuti, sp̂jă·uî̂i̯ ~ spjáuti.*

Nukritus ršk. trumpiesiems galūniniams *a, i, e,* atsidūręs absoliutinėje žodžio galūnėje arba ir prieš *-s*, ir *j* nukrinta, jei prieš jį eina senovinis ilgas balsis arba dvibalsis: *na͡u.s, kra͡u.s, β̂ies* (šalia retesnių *na͡u.jàs, kra͡u.jàs, β̂iejàs*) ~ *naũjas, kraũjas, vẽjas, jũo ~ jója, dainiú·~dainiúoja.* Bet po senovinio trumpo balsio palieka: *β̂ę́·i̯ ~ vẽja, β̂ę̃·jàs ~ vẽjas, β̂i̯ršu͡.i̯. (β̂i̯ršū·i̯, β̂i̯ršų̂i̯) ~ viršujė.*

Žr. dar § 65$_1$, 156—159.

§ 57. **v.** — 1.Ršk. *v* žodžio pradžioje priešRšk. *o* (tarmėje prieš *uo*!) išnyksta: *úoĵi·ťįs~vókytis, úors~vóras, óras, uotàks~votãgas* ‚botagas', *ũokťį~võgti.*

2. *v* iškrinta priešRšk. *o* ir žodžio šaknyje: *tauõšų̃s ~ Taõsius<Tavõsius* ‚Teodoras', *nu·šįúokš* ‚nusivok, -ia', *tuorà* ‚tvora', *šúoçeŕįs* ‚švogeris', *sũota·* ‚svotai', *nakúoťį* ‚nakvoti'. Tačiau *v* išlieka po priebalsio kai kuriose lytyse (jei žodis turi giminių su neiškrintančiu *v*): *tβúoťį* ‚tvóti' (šalia *tβatà, tβã·ťi·ťį~tvatà, tvãtyti...*).

Šis dėsnis, matyt, gyvas ir dabar, nes jo veikiami ir dabartiniai skoliniai (išRšk.): kartais sakoma *k(ų̃)ũoťįma·~kvõtimai.*

3. *v* po balsio priešRšk. *u, uo* irgi rodo palinkimo nykti; atitikmuo dažniausiai svyruoja tarp [*ų̃*] ir [*β*]; kartais *v* gali ir visai išnykti: *stúoų̃ų̃* ‖ *stúoβų̃* ‚stoviu', *sų̃ ťieų̃ų̃* ‖ *ťieβų̃~sù tẽvu, ťieų̃u·* ‖ *ťieu·* ‖ *ťieβu·~tẽvuo, kuoų̃ũ·* ‖ *kuoβũ·~kovų̃.*

4. Nukritus galūniniam *a, i* (žr. § 38, 155), prieš jį stovėjęs *v*, jei eina po balsio bei dvibalsio, virsta naujojo dvibalsio bei tribalsio nariu: a) po *a, e* (vienabalsių) — [*u*]: *jã̆·us~jãvas, ľæ̆·us~lẽvas*; b) kitur [*ų̃*]: *kŕę̃.i̯.ų̃s~kreĩvas, pį̃.l̃.ų̃s~pilvas, stúoų̃* ‚stovi', *šľį̃·ų̃s~šlìvas, púoų̃s~póvas.* Dėl priegaidžių žr. § 82 Galūnė 1. Bet: *ťieų̃ų̃s* ‚tėvas'. —

Pridėtinį *v* žr. § 65_2.

§ 58. **k, g.** — 1)Ršk. *k, g* prieš priešakinius ir supriešakėjusius balsius atliepia [*ķ*], [*ç*]: *ķę̃·ľťį~kélti, ķą̃.u.ľį~kiaũlė, çą̃·rs~gẽras, dauçą̃.u.~daugiaũ*; 2) prieš užpakalinius balsius atliepia [*k*], [*g*]: *ká.uls~káulas, gá·rs~gãras.*

§ 59. **n.** —Ršk. *n* atliepia:

1) prieš [*k*], [*g*] — [*ŋ*]: *sų̃ŋkų̃s~sunkùs, braŋgų̃s~brangùs, ŕœ̃.ŋ.kam~reñkama*;

2) prieš [*ķ*], [*ç*]—[*ŋ*]: *sų̃.ŋ.ķę̃· ~ suñkiai, brá·ŋçę̃·~ bráng̃iai, tŕę̃.ŋ.ķį̃~treñkė.*Ršk. *n* atliepimas prieš užpakalinius bei priešakinius balsius kitais atsitikimais (minkštinimas) nesiskiria nuo kitų priebalsių minkštinimo (žr. § 51—54).

3. Galūnė

§ 60. *j* nukritimą žr. § 56, kitų priebalsių § 71—72.

4. Kombinaciniai priebalsių dėsniai

§ 61. **Priebalsių jotacija galūnėje.** — Žodžio galūnėje po lūpinių *b, p, m, v,* daugiausia senosios kartos, kartais tariamas *j* priešršk. *io, iau, ių, iuo*: *ka·rβjų* ‚kárvių', *lā·pjų* ‚lapių', *laupjų* laupiu', *laupjū·s* ‚laupiúos', *iemjā·u* ‚ėmiau'.

§ 62. **Asimiliacija.** — Tepažįstama atgalinė asimiliacija. Bet plg. § 51 išnašą.

1) Betarpinė asimiliacija. a) Balsingieji(= b) ir nebalsingieji (= nb) priebalsiai asimiliuodamies virsta vienu priebalsiu pagal formulę:

a) nb + b (> b + b) > b ; b + nb (> nb + nb) > nb, būtent:

b + p > p : *búopuoni ~ bóponė (-i) < bóbponė (-i),*
p + b > b : *abarstī·k ~ abarstýk < apbarstýk,*
d + d > d : *adarī·tį ~ adarýti < atdarýti,*
d + t > t : *žī·takįs ~ žýtakis < žýdtakis,*
s + z > z : *pùzuokanįs ~ pùzokanis < pùszokanis,*
š + ž > ž : *įžę.r.kįtį ~ ižeřgti < iššeřgti,*
ž + š > š : *ušā·uti ~ ušáuti < užšáuti,*
g + k > k : *da.l.kuotįs ~ dalkotis < dalgkotis,*
k + g > g : *βį.l.çiřį ~ vilgirė < vilkgirė,*

b) *s + š > š* : *sa.u.šakį ~ saũšakė < saũssakė,*
s + ž > ž : *pùžalįs ~ pùžalis < pùszalis,*
š + s > s : *įsę̄ks ~ isėks < išsėks,*
ž + s > s : *ųsùks ~ usùks < užsùks;*

c) dantinis *n* prieš lūpinius *b, p* išvirsta lūpiniu *m*: *šų.m.bajùořįs ~ šumbajoris < šuñbajoris, šų.m.puoniįs ~ šumponis < šuñponis, šę·mbeřnįs ~ sémbernis < sénbernis.* Tyčia aiškiai tariant ir atskiras žodžio dalis pabrėžiant, žinoma, asimiliacijos galima išvengti: *šę·n-beřnį ~ sén-berni!* (pabrėžiamas *sén-*);

d) ir visi kiti balsingieji, atsidūrę prieš nebalsinguosius, išvirsta nebalsingaisiais, arba atvirkščiai, kaip ir ršk., ir nuo ršk. tarimo (ne rašybos) nesiskiria, pvz., *mẹ̃tkuõtịs* ~ *metkõtis* < *medkõtis* (peilis).

2. Tarpinė asimiliacija. Čia asimiliacija įprasta greit tariant žodį; šiaip asimiliacijos nėra: a) *s* — *š* > *š* — *š*: *pašịšį̇·lḋi·tį* ~ *pašišildyti* < *pasišildyti*; *šụšùka* ~ *šušùko* < *sušùko*; b) *š* — *č* > *č* — *č*: *tšš̃ịtšẹ* ~ *čičia* < *šičia*; *r* — *n* > *n* — *n*: *núons* < *núors* ‚nors'.

§ 63. **Disimiliacija.** — 1) Disimiliaciniai pakitimai: a) *r*: *á·rtụlịs* ~ *Ártulis* (< *Artur*), *kalìduorõ̧ụs* ~ *kalìdorius* (: ršk. *korìdorius*), *pį́·rštelịs* ~ *pirštelis* ‚Förster', *mį́·lβerịs* ~ *milveris* < *milvelis* ‚milo veliamoji mašina'; b) *n*: gal *pã·slį̇ṇks* šalia *pã·stį̇ṇį̇ṇks* ‚pastininkas', *salmiežį̇ṇịs* ~ *salmėžinis* ir *sá·lmiežį̇ṇịs* ~ *sálmėžinis* ‚sąmėžinis'; c) *tm* > *km*: *ŕi·kmẽt·s* ~ *rykmetỹs* ‚rytmetys', *šá·lk̃mieẹ̃s* ~ *šálkmėtės* ‚šaltmėtės'.

2) Disimiliacinis priebalsių išnykimas: *kú·rmaušịs* ~ *kùrmausis* šalia *kúrmraušịs* ~ *kùrmrausis*, *dụ̃.n.ruopį̇* ~ *duñropė* šalia *dụ̃.r.nruopį̇* ~ *duñropė*.

§ 64. **Priebalsių išnykimas.** —

1) *irm* > *im*: *pį̇̃m* šalia *pį̇̃rm* ~ *pirm*.

2) *k* tarp dviejų priebalsių, išskyrus atsitikimus tarp sklandžiųjų ir nosinių (*m*, *n*) priebalsių: *ka.l̃.pẹtš̃ụs* ~ *kalpečius* < *kalkpečius* ‚kalkių degamoji krosnis', *βį̇.l̃.ḋeçį̇mịs* ~ *Vilḋegimis* < *Vilkdegimis* (pievos vardas Pãgramantyje).

3) *t* (tarp dviejų priebalsių): *á·ŋk̨ảušį̇ṇịs* ~ *ánkiaušinis* < *ántkiaušinis*, *á·mpį̇ršt̃į* ~ *ámpirštė* < *ántpirštė* (plg. § 62$_{1c}$), *á·nšụñį̇jịs* (*á·nšụñį̇·jịs*) ~ *Ánšunijis* (*Ánšunyjis*) < *Ántšunijis* (*Ántšunyjis*) (kaimas Tauragės vls., pagal *Šùniją*), *kã·sk̨ẹl̃ịs* ~ *kãskelis* < *kãstkelis* ‚kastinis kelias'.

4) *v* (tarp dviejų priebalsių): *k̨į̇̃.r.kuoṭịs* ~ *kiřkotis* < *kiřvkotis*, *k̨į̇̃.r̃.peñt̃į* ~ *kiřpentė* < *kiřvpentė*.

5) Ršk. *zd* atliepia *z*: *lazà* ‚lazda', *barzà* ‚barzdà', *brã·zas* ‚brãzdas', *blauzà* ‚blauzdà', *braẑíeį̃* ‚brazdėti', *ẑį̃duofùs* ‚Dzidorius', *bu̧ẑį̃·nskį̨is* ‚Budzinskis' (pavardė). Išimtys: *bleẑd̂i̧ngà ~ blezdingà*, *gva(i)zd̂i̧ks ~ gva(i)zdikas*... —

Apie *j* išnykimą žr. § 56, apie *v* — § 57.

§ 65. **Priebalsių numetimas, pridėjimas žodžio pradžioje bei dvejybinės lytys.**

1) *j*. — Kartais prieš ršk. *i, ie, ė, e* pridedamas žodžio pradžioje *j*: *ji·škúoti̧ ~ jieškóti*, *jiẽmi̧ ~ jẽmė*, *jámų̃ (jẹmų̃) ~ jamù (jemù)* šalia reto *amų̃, ẹmų̃ ~ amù, emù* ‚imu'.

2) *v*. — Pridėtinis *v* labai retas. Kartais pasakoma *βůor ~ võr* < *võ ar̃* ‚o ar', *βůoka· ~ võkai* < *õ kaĩ* ‚o kaip gi'...

3) *sp* : *p*: *splažíeį̃ ~ splažéti* : *plaz(d)íek̃~plaz(d)ék̃*; *ks* : *p* : *sklã·sį̂is ~ sklãstis* ‚plaukų sklastymas' : *klã·sį̂is ~ klãstis* ‚t. p.'; *atš̨i̧klã·sį̂es~atsiklãstęs*.

§ 66. **Priebalsio įspraudimas.** — Įspraudžiama tarp nosinio ir sklandžiojo ar šiaip priebalsio.

1) *ml* > *mbl*: *pa-i̧mblùs ~ paimblùs* ‚gabus', retai: *pa-i̧mlų̃s ~ paimlùs*; *i̧mbl̂ůoti̧ ~ imblióti* : *i̧m̂l̂ůoti̧ ~ imlióti*.

2) *nv* > *ndv* : *p̂el̂ẹ̃.n.dβi·t̂i̧ ~ peleñdvietė* < *peleñvietė*.

3) *ns* gali atliepti *nts*: *žant̂s̊i̧s ~ žąsìs*, *sá·ntsu̧ka ~ sąsuka*.

§ 67. **Metatezė.** — 1) Betarpinė. Voc. + nas.: *pr̂i̧m ~ priñ*, *pr̂i̧·mgal̂i̧s*, *pr̂i̧mgal̂ĩ·s ~ prìmgalis, primgalỹs*. Nemetatezinės lytys, rodos, retesnės. Plg. dar § 64_1.

2) Tarpinė. *dúofel̂i̧s ~ dórelis*, *l̂eβų̃·rβel̂i̧s ~ levùrvelis* (su disimiliacija), *šal̂bíerka* šalia *šarb̂íelka* (ir *šel̂bíerka, šef̂bíelka*, žr. § 48) ‚liemenė', *su̧trà ~ sutrà* šalia *sru̧tà ~ srutà* (dažniau).

§ 68. **Kiti pakitimai.** — a) *ptm* > *km*: *á·ukmuons, úokmuons ~ áukmonas, ókmonas* < *Hauptmann*; b) **bn* > *gn*: *bũ·gnas ~ bũgnas* (ršk. *bũbnas*, rusų *бубен*).

5. Priebalsių smulkmenos

Čia, kaip ir kitur smulkmenose, surašyti arba nedažno arba nedažnai tevartojami duomenys.

§ 69. — 1. Asimiliacija, disimiliacija. 1) *t*+*s*>*s* (kai kurių asmenų): *aš̨igū̲l̂ęs* ~ *asigùlęs*< *atsigùlęs*, *kàsk̨el̂i̯s* ~ *Kàskelis* < *Kàckelis* ‚Chackel' (žydo vardas).

2) Priebalsių kaitymasis. a) *p*-: *b*-: *sụbl̂ūška* ~ *subliùško* : *sụpl̂ūška* ~ *supliùško* (dažnai); b) *b* : *m*: *bèn̨ę*, *beñę̀* ~ *bène*, *benė* : *m̂èn̨ę*, *m̂eñę̀* ‚bene', *pabandi·k̃* ~ *pabandýk* : *pamandi·k̃* ~ *pamandýk*, *magnà* ~ *magnà* (: Salantų *bagnà*) (jei tik čia neieškotina kita etimologija); c) *m* : *n*: *pjáunã·l̂ę·* ~ *Pjaunãliai* : *pjáumã·l̂ę·* ~ *Pjaumãliai* (girios vardas Riñgių sodoje); d) *c*, *č* : *s*: *tsùkr̂ụs* ~ *cùkrius* : *sùkr̂ụs* ~ *sùkrius*, *t̂šu.i̯.l̂.pt̂i̯* ~ *čiulpti* : *su̲.i̯.l̂.pt̂i̯* ~ *sulpti*, *ŝụ̲.i̯.l̂.pt̂i̯* ~ *siulpti*; e) *š* : *s* (skoliniuose): *sβ̂i̯ñụs* ~ *svìnius* : *šβ̂i̯ñụs* ~ *švìnius* ‚свинья, kiaulė (žmogus)', *sβ̂i̯ntùks* ~ *svintùkas* : *šβ̂i̯ntùks* ~ *švintùkas* ‚tas pats malonine prasme'; f) *b* : *g*: *ùžbu·dụp̂i̯s* ~ *Ùžbūdupis* (kaimas Tauragės vls.) *ùžgu·dụp̂i̯s* ~ *Ùžgūdupis* (retai); g) *t̂si̯dã·bras* ~ *cidãbras* ‚sidabras'.

3) Priebalsių iškritimas: *βę́·l̂s* šalia *βę́·l̂ñŝ* ~ *vélnias*, *dú·mai̯šis* ~ *dúomaišis* < *dúonmaišis* ‚kubiliukas duonai maišyti'.

4) *skl̂í·ŝt̂i̯* ~ *sklýsti* (:ršk. *slysti*), *plú·kšts* ~ *plúokštas* (:ršk. *plúoštas*); *drú·kts* ~ *drůktas* *at̂ŝi̯du·kŝíet̂i̯* ~ *atsidūkséti* šalia *at̂ŝidu·ŝíet̂i̯* ~ *atsidūséti*.

5) Epentezinis l: *bl̂ū̲·r̂t̂i̯* ~ *bliùrti* (šalia *bĵū̲·r̂t̂i̯* ~ *bjùrti*).

6) *a*, *e*·+skland. prieb. > *a*, *e*+*i*: a) *er*: *ei*: *pr̂i·šñę̃.r.kšt̂i̯* : *pr̂i·šñe.i̯.kšt̂i̯* ‚prišneřkšti'; b) *al* : *ai*: *sal̂m̂iežiñi̯s* ~ *salmėžinis* : *saim̂iežiñi̯s* ~ *saimėžinis* ‚sąšlavos' (plg. § 63$_1$). Šis pakaitos santykis konstatuojamas čia sinchroniškai; ar *saimėžinis* galėjo būti atėjęs iš kitos tarmės (kur *ą*>*ai*, plg., pvz., Gerulio ir Stango Liet. žvejų tarmė Prūsuose11), čia nesprendžiama; juoba, kad antrasis pavyzdys (*táižyti*) tokį santykį rodo tarmėje esant.

Toliau *tá·lžì·ti̯~tálžyti* : *tá·iži·ti̯~táižyti*, *kβíedarna* ~ *Kvĕdarna* : *kβíedaina* ~ *Kvĕdaina*.

V. Žodžių bei posakių trumpinimas tam tikromis pasakymo aplinkybėmis

§ 70. Anksčiau esame kalbėję apie visuotinį trumpinimą, žr. § 38 (*as* > *-s* ir trumpųjų balsių atkritimas) bei § 39—41 (ilgųjų balsių bei dvibalsių trumpinimas). Čia tenka iškelti trumpinimą jau tam tikromis psichologinėmis pasakymo aplinkybėmis, būtent: dažnai vartojami atskiri žodžiai, ypač prieveiksmiai, jungtukai, jaustukai arba šiaip šaukiamieji žodžiai, taip pat ir posakiai, staiga į ką kreipiantis, staigiau tariant, trumpėja, labiausiai proklitinėje bei enklitinėje padėtyje. Pabrėžiant ir iš lėto tariant, lytys paprastai nėra trumpinamos.

§ 71. Sakytomis sąlygomis dažnai nukrinta minėtųjų žodžių galinis priebalsis:

1) *-r* : *ì* ‚ir', *ĩ·* ‖ *í.* ‚yra', *bie͡* ‖ *bìe* (rečiau) ‚bėra', *dá·* ‚dar', *dabà* ‖ *dabå.* (plg. § 16) ‚dabar', *à* ‚ar'; *núos, núo* ‚nors';

2) *-d* : *kà* ‚kad' (plg. *kà͡ jĩ· βeĩnę·* ‚kad jį velniai!');

3) *-n* : *la͡ũ.kų, nų̃mĩ·* ‖ *nùmi·*; *šàĩ̯* (šalia *la͡ũ.kų̃n, nų̃mĩ·n* ‖ *nùmi·n, šaĩ̯͡.n.* ‖ *šàĩ̯n*) ‚laukan, namien (= namo), šalin', *kà* ‚ką' (plg. *kàĩ̯̂šę šnèkį* ‖ *šnèkį* ‚ką čia šneki!');

4) *-l* : *kuoda͡ĩ̯* ‖ *kuda͡ĩ̯* ‚kodėl';

5) *-t* : *núo* ‚note'.

§ 72. Kartais dar labiau sutrumpėja anokie (§ 70) žodžiai: atkrinta ne tik galūninis priebalsis, bet ir daugiau garsų, arba sutrumpėja ilgieji balsiai (daugiausia prielinksniuose, prieveiksmiuose, jungtukuose): *pàla* ‖ *palà* ‚palauk', *ĩ̯ęstuo* ‖ *ĩ̯ęstůo*, šalia *ĩ̯ęstúoų* ‚testovie', *nů.* ‖ *nų* ‚nuo', *prĩ̯.* ‖ *prì* ‚prie', *kå.* ‖ *kà* ‚kai', *tå.* ‖ *tà* ‚tai'. Dėl lyčių dvejybės plg. § 16.

§ 73. Atskiri posakiai, rodos, daugiausia dėl proklitinės bei enklitinės padėties sutrumpėję, susilieja į vieną lytį: *àçį* ‖ *açį* (šalia *àçįr̂d* ‖ *àçįrd*) ‚ar girdi', *àmat* ‖ *amàt* (šalia *amatá·*) ‚ar matai', *murúod* ‖ *mu·rúod* (plg. *mū́·n rúoduos*) ‚man rodos', *ǔor, βǔor* ‚o ar', *kùr̂ei* ‖ *kur̂ę̃.i.* (ir *kú·r̂ei, kǔ.r̂ei, kur̂ę́·i, kur̂ẽi* — individualiai, plg. § 11): *kùr̂ę* ‖ *kur̂ę̀* ‚kur eini!' (karvių atkreipiamasis piemenų šauksmas), *ǔoka·* ‚o kai(p)' (plg. pasityčiojamą posakį: *ǔoka· gá·usį tù ìš jǫ̃o* ~ *õkai* (< *õ kaĩp*), *gáusi tù iš jõ*), *ǔota·* ‚o tai(p)', *dukšę́·, -ǎ·, dùkš* (su *u*!).

Morfologija

Vardažodžiai

I. Priesagos

§ 74. 1. **-ýbas.** Vietoje ršk. *-ývas*: *aṷksčí·ps ~ ankstýbas, βieĺí·ps ~ vėlýbas.*

2. **-ybė:** *daugí·bi̯ ~ daugýbė.* Keli žodžiai ir su tęstine priegaide: *teisĩ·bi̯ ~ teisýbė, bjáuri·bi̯ ~ bjaurýbė* šalia *bjáuri·bi̯ ~ bjaurýbė.*

3. **ja || jė.** Sk. *-ėja* 18 tarmėje paprastai atliepia *-ėjà*: *βi̯ieją ~ virėją, daβieją ~ davėją (daβiejũos~davėjõs, sù daβieję ~sù davėja...)*, šalia retesnių *βi̯ĩėją ~ virėja, daβiejà ~ davėja.* Šalia ršk. *-ja* neretai vartojama *-jė*: *mu̯šiejiẽ~ mušėjẽ* || *mu̯šiejà ~ mušėją, kúoji̯ ~ kójė* || *kúoję ~ kója,* plg. § 87, 88, 161.

4. **-jis** || **-jỹs** || **-jus.** Šios priesagos vartojamos vietoje ršk. *-jas*; *-jus* paprastai tada, kai ir daugiau linksnių turi *-ju-* kam. galūnes: *mu̯šiejĩ·s ~ mušėjỹs, βaĩ́·tuoji̯s ~ varýtojis, múoki̯·tuoju̯s ~ mókytojus* (plg. *múoki̯·tuojáus, muoki̯·tuojáus ~ mókytojaus, mokį́tojaus*) || *múoki̯·tuoji̯s ~ mókytojis.*

5. **-yja.** Vietoje ršk. *-ija*; bet šalia ir *-ija* pažįstama: *šu̯ñi·ję ~Šùnyja* (upė) || *šùñi̯ję ~Šùnija, pi̯·ĺñi·ję ~ pìlnyja* || *pi̯·ĺñi̯ję~pìlnija* ir *pi̯ĺñi·ją~pìlnyja...* (bet čia ir kitur morfologijoje visų fonetinių skirtybių nebeduodu). Su šia priesaga sutapatybinami ir šakninio kirčiavimo *-ijos* priesagos skoliniai: *i·stu̯õri·ję* || *i·stu̯õri̯ję* ‚istorija', *li̯tã·ni·ję* || *li̯tã·ñi̯ję* ‚litanija', *ku̯mpã·ni·ję* || *ku̯mpã ñi̯ję* ‚kompanija'... Antrosios lytys retesnės.

Bet ršk. galūninio kirčiavimo *-ijai* atliepia irgi *-ijà*: *puoñìjà ~ ponijà, žì·dìjà ~ žydijà, parakβìjà ~ parakvijà, klẽbuonìjà ~ klebonijà, uokì·tìjà ~ Vokytijà.*

6. **-yjimas.** Vietoje ršk. *-ijimas* daugiaskiemenės šaknies išveiksmažodiniuose vardažodžiuose: *βa.m.pì·jims ~ vampyjimas, skã·lì·jims ~ skãlyjimas.* Bet: *dalìjims* (kirčiuojama priesaga!) || *dalìñims* ‚dalijimas'. Retai: *va.m.pijims~vampijimas, skã·lìjims~ skãlijimas.* Plg. § 159.

7. **-ėkas**: *kẽbenieks ~ kebenėkas, pašlemieks ~ pašlemėkas.*

8. **-ininkas.** Vartojama kaip ir ršk., bet dar ir tarmėje nepažįstamai *-idei* pavaduoti: *aβìñi.n.ks ~ aviniñkas* ‚avidė', *kàulìñi.n.ks ~ kiaulininkas* ‚kiaulidė', *arklìñi.n.ks ~ arkliniñkas* ‚arklidė'; šiuo atveju, kaip matome, kirčiuojama priesaga. Bet: *kà.u.lìñinks ~ kiaũlininkas* ‚žmogus, kuris kiaulėmis rūpinasi, verčiasi' šalia *mẽnšini.n.ks~mẽsiniñkas* (: *mẽnsà~mẽsà*). Priesaga su prieš einančiu *-in-* netrumpinama: *βargũoñiñinks ~ vargõnininkas.*

9. **-ukas, -iukas.** Paprastai vietoje ršk. *-iukas* vartojamas *-ukas*: *pèilùks ~ peilùkas, paršùks ~ paršùkas, mažûks ~ mažiùkas* || *mažùks ~ mažùkas* (retai), *tìtùks ~ titùkas* (nebejaučiama mažybinės reikšmės). Po *k, g* tik *-iukas*: *βaikùks ~ vaikiùkas, marçùks ~ margiùkas.*

10. **-ėklis.** Ir nomina agentis: *βerβẽ·klìs ~ vervẽklis* ‚kuris vis verva', *mušẽ·klìs ~ mušẽklis* ‚mušeika', *βi·βẽ·klìs ~ vyvẽklis* ‚kuris vývi (verkšlena)', *marmẽ·klìs ~ marmẽklis* ‚marmėtojas'. Priesaga turi bloginamosios reikšmės.

11. **-ỹklis.** Dabar iš ršk. paskolintus žodžius su *-iklis* tarmės atstovai perdirba į *-ỹklis*: *βarỹ·klìs ~ varỹklis* < ršk. *variklis, skaitỹ·klìs ~ skaitỹklis* < ršk. *skaitiklis.* Šiaip priesaga tarmėje nevartojama.

12. **-ūklis, -ė.** Vietoje ršk. *uõklis, -ė*: *çirtũ·klìs ~ girtũklis,* plg. dounininkų *çertû·klìs ~ girtûklis*; *sβi·rũ·klìs ~ svyrũklis.*

13. **-ū́kštis, -iū́kštis.** Priesaga turi maloninės pajuokiamos mažybinės reikšmės (nom. agentis): *bjáuri·bú·kštį̃s ~ bjaurybū́kštis, ką̃ulū́·kštį̃s ~ kiauliū́kštis, βaiķū́·kštį̃s ~ vaikiū́kštis.*

14. **-ãlis, -ė.** Mažybinė (ir maloninė) priesaga, atstoja ršk. *elis, -ė* (*-ėlis, -ė*), retoka: *krantã·lį̃s ~ krantãlis, mìestã·lį̃s ~ miestã·lis* || *mìestę̃·lį̃s ~ miestẽlis, plę̃tsã·lį̃s ~ plecãlis* ‚žemės sklypelis', *sę̃nã·lį̃s ~ senãlis, pę̃lkã·lį ~ pelkãlė, tį̃ltã·lį̃s ~ tiltãlis, daubã·lį~daubãlė.*

Įdomu pastebėti, kad nors pažįstama ir *-elis, -ė* mažybinė priesaga, bet tiems žodžiams, kurie vartojami su *-alis, -ė* priesaga, pirmosios priesagos lytys paprastai nevartojamos. Pvz., sakoma: *šuñę̃·lį̃s ~ šunẽlis, mẽrçę̃·lį ~ mergẽlė, pẽtrę̃·lį̃s ~ Petrẽlis, kuñįçę̃·lį̃s ~ kunigẽlis,* bet *-alis, -ė* tiems žodžiams nebesegama.

15. **-alis, -ė** || **-ius, -ė.** Nomina agentis bloginamosios reikšmės: *snaudã·lį̃s, -į ~ snaudãlis, -ė* || *snaudã·lų̃s, -į ~ snaudãlius, -ė, šį̃kã·lų̃s, -į ~ šikãlius, -ė* ‚šiknius'.

16. **-ẽlis, -ė.** Atliepia ršk. *-ẽlis, -ė* (ir *-ẽlis, -ė*), mažybinės bei maloninės reikšmės: *mažẽlę̃·lį̃s ~ maželẽlis, βandẽñę̃·lį̃s ~ vandenẽlis.* Veiksmažodinių šaknų lytyse, kur maloninės bei mažybinės reikšmės nejaučiama, vartojamas *-ėlis, -ė*: *pašū̃tielį̃s ~ pasiūtėlis, apkβa.ĩ.šielį̃s ~ apkvaišėlis, pava.r̃.çielį̃s ~ pavařgėlis.*

17. **-intelis, -inteláitis:** *naujį̃.n.telį̃s ~ naujiñtelis* ‚visai naujas', *naujį̃ntelá·tį̃s ~ naujinteláitis* (žr. § 41$_2$).

18. **-elytis** (<**el**+**ytis**). Sustiprinamoji (dviguba) mažybinė bei maloninė priesaga: *maželį́·tį̃s ~ maželýtis, pį̃rštelį́·tį̃s ~ pirštelýtis.*

19. **-élka.** Bloginamosios reikšmės (hibridas): *mẽrçæ̃·lka ~ mergélka, buobæ̃·lka ~ bobélka* ‚bobapalaikė, bobšė', *kumæ̃·lka ~ kumélka* ‚kumelpalaikė'.

20. **-olis:** *çí·βuolį̃s ~ gývolis* ‚gyvulys', *sę̃nuõlį̃s ~ senõlis* ‚tėvo tėvas'. Reta.

21. **-áinis, -ė.** Vietoje Sk. *-aĩnis, -ė* 19: *ķetβirtá·iñįs ~ ketvirtáinis*; taip patršk. skoliniuose: *saldá·iñįs ~ saldáinis.*

22. **-ėna.** Vietojeršk. *-ienos,* žyminčios tam tikrą mėsos rūšį: *aβíena ~ avėna* || *aβienà ~ avėnà, ķàulíena ~ kiaulėna* || *ķàulienà ~ kiaulėnà, jã·ulíena ~ jáutėna, arklíena ~ arklėna* || *arklienà ~ arklėnà...*

23. **-ėnas.** Vietojeršk. *-ienas*: *balžíens ~ balžėnas, blakstíens ~ blakstėnas, kamíens ~ kamėnas.*

24. **-ėnė.** Vietojeršk. *-ienė*: *jùoñįķieñį ~ Jonikėnė, jùoñieñį ~Joněnė, mẽ·istrieñį ~ méistrėnė* ‚meistro žmona' || *meistrieñį ~ meistrienė* (rečiau).

25. **-inas.** Ši priesaga, be kitko, turi ir neišblėsusios didinamosios reikšmės: *paršįnas ~ paršinas* ‚gerokas paršas', *lì·deķins ~ lydekinas* ‚gerokas lydekas' (tarmiškai).

26. **-ynas.** Sk. *-ýnas* 18 tarmėje gali būti dg. ir galūnėje kirčiuojamas (išskyrus ga.): *berží·na·~beržýnai* ir *beržì·nã·~beržynaĩ.*

27. **-ynė.** Vietojeršk. *-ienės,* žyminčios tam tikrų patiekalų valgius: *lapĩ·ñį ~ lapýnė,* plg. doumininkų *ropọtĩ·nᵉ, kuotĩ·nᵉ ~ ruputýnė, kotýnė* ‚burokų lapų kotų sriuba' Salantai; *du·nĩ·ñį ~ duonýnė, putrĩ·ñį ~ putrýnė, kapkuolĩ·ñį ~ kankolýnė, ruopụtĩ·ñį ~roputýnė* ‚bulvienė', *u·çĩ·ñį ~ uogýnė...*

28. **-inis, -ė.** Būdvardžiai paprastai priesagoje kirčiuojami: *muolìnįs, -į ~ molinis, -ė, darželìñįs, -į ~ darželìnis, -ė, βiejìñįs ~ vėjìnis, -ė, bažñi·tšįnįs~ bažnyčinis* || *bažñi·tšįñįs ~ bažnýčinis* (rečiau).

Daiktavardžių naujadarai bei skoliniai linkstama irgi priesagoje kirčiuoti: *lįguoñìñį ~ ligonìnė.*

29. **-ystà** || **-yščià** || **-ỹstė:** *kβailì·stà ~ kvailystà* || *kβailì·štė~ kvailyščià* || *kβailĩ·štį ~ kvailỹstė, žmuoçi·stà ~ žmogystà* || *žmuoçi·štė~žmogyščià* || *žmuoçĩ·štį~žmogỹstė.* Plg. žemiau 37; žr. § 55.

30. **-šė.** Turi, be kitų, ir bloginamosios (su maloniniu atšešėliu) reikšmės: *mẽ̃.r.kšį ~ meřgšė, buõpšį ~ bõbšė; kβa̋.i.kšį ~ kvaĩkšė* ‚kvailutė', *pa̋.i.kšį ~ paĩkšė, klų̋.i.kšį ~ kluĩkšė.*

31. **-ûstas, -a.** *Îigú·sts ~ ligûstas, m̂i·gú·sts ~ miegûstas,* plg. dounininkų *mẹigû·sts ~ miegûstas* Salantai.

32. **-ytis, -ė,** kuri atliepia tai pačiai ršk. priesagai, šalia mažybinės, turi kartais ir bloginamosios reikšmės; jei kirčiuojama priesaga, priegaidė visada stumtinė: *marî·îį ~ Marýtė* šalia *marîkį ~ Marikė,* kuri bloginamosios reikšmės neturi; taip pat *pẹtrî·îįs~Petrýtis* (paprastai bloginama reikšme) šalia *pẹtrùks ~ Petrùkas, pẹtrẽ·îįs ~ Petrẽlis* (teigiama, malonine reikšme); *šụnî·îįs ~ šunýtis...*

33. **-uteláitis, -ė (-iteláitis, -ė).** Sustiprinamoji maloninė mažybinė priesaga: *mažụtẹlá·îįs, -į ~ mažuteláitis, -ė* || *mažítẹlá·îįs, -į ~ mažiteláitis, -ė, gražụtẹlá·îįs, -į ~ gražuteláitis, -ė.*

34. **-utelýtis, -ė (-itelýtis, -ė).** Sustiprinamoji (*ut* + *el* + *ytis, -ė*) maloninė mažybinė priesaga: *mažụtẹlí·îįs, -į~mažutelýtis, -ė* || *mažítẹlí·îįs, -į~mažitelýtis, -ė, sβeikụtẹlí·îįs, -į~sveikutelýtis, -ė.*

35. **-utukas.** Sustiprinamoji (*ut* + *ukas*) mažybinė maloninė priesaga: *mažụtụ̀ks ~ mažutùkas, sβeikụtụ̀ks ~ sveikutùkas.*

36. **-ūtis.** Mažybinė priesaga, daugiausia vaikų pavardėms žymėti: *βaitšú·îįs ~ Vaičûtis* ‚Vaičio vaikas', *îiebu·îįs ~ Lẽbūtis, βargam̂istrú·îįs ~ vargamistrûtis* ‚vargonininko sūnus, vaikas', *zụikú·îįs ~ zuikûtis* ‚zuikiukas', *bjàuî·bú·îįs ~ bjaurybûtis* ‚bjaurybė (malonine prasme)', rečiau *bjàurí·bu·îįs~bjaurýbūtis.*

37. **-ãtvė** || **-atvià** || **-atvà:** *ŝẹnã·tβį ~ senãtvė* || *ŝẹnatβẹ̀ ~ senatvià* || *ŝẹnatvà ~ senatvà.* Plg. 29.

38. **-ẽvyčia, -ãvyčia.** Vietoje ršk. *-evičius, -avičius: puošķẽ·βi·îšẹ ~ Poškẽvyčia, turîšįnã·βi·îšẹ ~ Turcinãvyčia.*

39. **-ūzas.** Bloginamosios reikšmės: *ķẹrpũ·zas ~ kerpûzas* ‚toks apsileidęs žmogus', *p̂ilβũ·zas* ‚pilvazas'.

40. **Smulkmenos:** *eilà ~ eilà, úobu·ls ~ óbuolas, brá·ndu·ls ~ bránduolas, ká·ndu·ls ~ kánduolas, mažĩ·n̂iks (mažĩ·n̂iks) ~ mažýnikas (mazỹnikas), šβelp̃ẽ·sas ~ švelpẽsas* ‚šveplys', *mažî·îelįs ~ mažýtelis* ‚mažutis', *úoķi·îįs ~ vókytis* (plg. dounininkų *vûoķî·îįs ~ vókytis* Salantai), *uoķĩ·îį ~ vokỹtė* (šiaip ši priesaga kilimo vie-

tai reikšti nepažįstama), *βalĵķ̃ǔ̃ots ~ valkiõtas* ‚valkata, kurs be reikalo valkiojasi', *βaiķ̃ē·zas~vaikẽzas* (bloginama prasme), *bambîzas~bambìzas* ‚pastorius' (pajuokiama prasme).

II. Daiktavardis

1. Bendrosios pastabos

§ 75. Kirčiuotės, apskritai, tokios pat, kaip ršk. Nukrypimai teturi daugiausia žodyninės reikšmės; kai kuriuos jų pažymiu linksniavimuose (žr. ten).

Kirčiuotes skirstau šiaip: 1 — *výras, úkininkas, pãsaka,* 2 — *kálnas, Kuprionìs, -iẽs, -ónį,* 3 — *pir̃štas, darbiniñkas, vainìkas,* 4 — *stãlas, (padorùs, -aũs, -õrų)*; 2a — *dóbilas, voverẽ*, 2b — *kùbilas, gegužẽ.*

§ 76. Dviskaita reta, eina mišrai su daugiskaita. Jos tevartojami daugiausia du linksniai — ga. ir va.; šiuo atveju mot. giminė rečiau tesakoma. Dv. sutinkama sustingusiuose, rimuotuose posakiuose, kartais pasakoma ir poriniams dalykams žymėti (dažniausiai su *abù, abùdu, dù*): *abų̀, abų̀dų̀ pí·mẽnų̀ ~ abù, abùdu piemeniu*; *dų̀ ratų̀ paçir̃ie stúoų̀ ~ dù ratù pagirėjė stóv(i).* Ir šiaip kartais pavartojama dv., dažniausiai ga., plg. *įšmų̀ša abų̀dų̀ lá·ngų̀ ~ išmùšo abùdu lángu,* šalia *įšmų̀štį̀ abų̀dų̀ langã·~ išmuštì abùdu langaĩ.*

§ 77. Kai kurių dažniau vartojamų žodžių bendroji giminė pakeičiama vyr. ir mot. g. lytimis: šalia *žů̃opla ~ žiópla* dažnai sakoma *žůopl̃ı̃·s ~ žioplỹs* ir *žůopl̃ie ~ žioplẽ,* šalia *βíepla ~ vẽpla, βiepl̃ı̃·s ~ vėplỹs* ir *βíepla ~ vẽpla* (jau mot. g.).

§ 78. Iliatyvų tarmė nevartoja; sustingę *šal̃ı̃.n.~ šaliñ, la̰.u.-kų̀n ~ laũkun* (< *laukan*), *nų̀mı̃·n ~ numiẽn* (< *namien*) ‚namo' teina prieveiksmiais (kitas jų lytis žr. § 181).

§ 79. *-i-, -ia-*, priebalsinių ir iš dalies *-io-* kamienų (kartais ir *-a-* kam., žr. § 82 Galūnė 3) vn. vie. perėję į *-ė-* kamieną[1]. Taip pat ir kitų linksnių kamienai kiek maišomi, žr. linksniuotes.

§ 80. Vyr. g. vn. na. visur turi galūnę *-uo*, išskyrus *-i-* ir priebalsinius kam., kur, šalia šios galūnės, pažįstama dar ir *-ie* galūnė. Plg. § 82 Galūnė 2.

2. *-a-* kamienas

§ 81. Paradigma

	Vn.	Dg.
Va.	*βa̰.i.ks ~ vaĩkas*	*βaikã· ~ vaikaĩ*
Ki.	*βa̰.i.ka ~ vaĩko*	*βaikũ· ~ vaikų̃*
Na.	*βa̰.i.ku· ~ vaĩkuo*	*βaiká·ms ~ vaikáms*
Ga.	*βa̰.i.ka ~ vaĩką*	*βaikùs ~ vaikùs*
Įn.	*βaikų̀ ~ vaikù*	*βaikã·s ~ vaikaĩs*
Vie.	*βaikę̀ ~ vaikė*	*βaikũ·s ~ vaikūsė*
Ša.	*βa̰.i.kę ~ vaĩke*	*βa̰.i.ka· ~ vaĩkai*

§ 82. Pastabos

Kirčiavimas. — 1. 2 kirčiuotės vn. vie. šalia galūninio kirčio pažįsta ir šakninį: *laŋ̍çė ~ langė* || *lá·ŋ̍çę ~ lánge, kę́·lm̃ę ~ kélme* || *ķelm̃ė ~ kelmė*. Taip pat *kų̀bį̀lė ~ kubilė* || *kų̀bį̀lę ~ kùbile...*

2. Ša., staiga tariant žodį, sakomas su vidurine priegaide: *βåikę ~ vaĩke, βåika· ~ vaĩkai...* Plg. § 11, 16.

2, 3 ir 4 kirčiuočių vn. ša. kirčiuojamas ir galūnėje: *pa̰.r̃.šę̀~ paĩše* ||*parš̃ė~paršė, m̂ie̊šl̃ę~mẽšle* || *m̂ieš̃l̃ė ~mėšlė, ķę̀.l̃.m̂ę ~ kel̃me* || *ķelm̂ė~kelmė, d̂ie̊βę̃ ~ Diẽve* || *d̂ieβę̀ ~ Dievė, βa̰.i.kę̀~vaĩke* || *βaikę̀ ~ vaikė.*

3 kirčiuotės daugiaskiemenių, jei priešpaskutinis skiemuo trumpas (turi trumpą senovinį balsį), nukritus galūniniam balsiui ar

[1] Kamienai imami šiųdienės lietuvių kalbos, ne prokalbės.

dvibalsiui, kirtis gali būti atitraukiamas į žodžio pradžią: *pẽtrų̃k ~ Pètruk, sẽnų̃k ~ sènuk.*

3. Dg. va. teko girdėti *dìeβa· ~ diẽvai* su šakniniu kirčiu, nors šiaip šio žodžio daugiskaita nevartojama. *-ýno* kirčiavimą žr. § 74_{26}.

4. Nemaža atskirų žodžių tarmėje kirčiuojami kitaip negu Sk.: *á·rt̃ì·ms ~ártymas* 1[1], *bų̃kiets ~ bùkietas* 1, *ît̃ìmants ~ cìmantas* 1 ‚cementas', *ît̃ìnã·muons ~ cinãmonas* 1, *dž̃ùõβį̃ìnų̃ks ~ džiõvininkas* 1, *ç̃į̃.n̂.tars ~ giñtaras* 1, *ì·kaits ~ įkaitas* 1, *ká·lns, kalnã· ~ kálnas, kalnaĩ* (dg. va.) 2 šalia *ká·lna· ~ kálnai* 1, *ma.r̃.mu·rs ~ mařmūras* ‚marmoras' 1, *ma.l̃.ts ~ malda̋s* 4, *púops ~ pópas* 1, *púoras ~ póras* 1, *skũ̃oĺį̃ìnų̃ks ~ skõlininkas* 1, *str̃ẽ·iks ~ stréikas* 1, *β̃í·sku·ps, β̃í·sku·pa· ~ výskūpas, výskūpai* (dg. va., ša.) 1 šalia *β̃i·sku·pã· ~ vyskūpaĩ...*

Galūnė. — 1. Vn. va. fonetiškai *-as* > *-s* (žr. § 38). Tuo atveju, susidarius naujam skiemeniui, gauname tokių pakitimų:

a)ršk. šakninis *ã, ẽ* + heterosil. priebalsis (išskyrus *l, m, n, r, j, v*) > *à, è* + tautosil. priebalsis: *ràts ~ rãtas, l̃ẽts ~ lẽdas*;

b)ršk. šakninis *ã, ẽ, ì, ù* + heterosil. *l, m, n, r, j, v* išvirsta dvibalsiais, būtent:

α) stumtinės priegaidės *a, e, i, u* + *l, m, n, r*: *dβá·rs ~ dvãras, ž̃ĺ·ls ~ žìlas, šų̃́·ls ~ šùlas*;

β) stumtinės priegaidės *a, e* + *i, u* su palinkimu į neskiemeninius *į̃, ų̃*: *adaká·us (adaká·ų̃s) ~ Adakãvas, l̃ã·us (l̃ã·ų̃s) ~ lẽvas, jã́·us (jã́·ų̃s) ~ jãvas*;

γ) stumtinės priegaidės *i, u* + neskiemeninis *ų̃, v*: *šl̃ĺ·ų̃s ~ šlìvas.*

-as pasilieka tuo atveju, jei, balsiui iškritus, susidarytų tarmėje sunkių tarti priebalsių junginių, būtent:

---

[1] Skaitmenimis prireikus pažymiu duotosios lyties kirčiuotę.

a) po pučiamųjų (*s, š, z, ž*) ir afrikatų (*c, č, dz, dž*): *prū́·sas ~ prū́sas, šã·šas ~ šãšas, gùzas ~ gùzas, mã·tsas ~ Mãcas* (pavardė), *çã·tšas ~ Gẽčas* (pavardė);

b) po kitų priebalsių (ar jų junginių) + *l, m, n, r*: *kã·klas ~ kãklas, ga͡.n.dras ~ gañdras, mìešlas ~ mẽšlas, dž̦ã͡.u.ksmas ~ džiaũgsmas, mẽ·istras ~ méistras, šį͡.l.pnas ~ silpnas.*

2. Vn. na. galūnė *-uo* išvesta remiantis dounininkų lytimi: *vîr·rǫ̂·u ~ výruo* Salantai. Plg. § 35 išnašą.

3. *-ukas* priesagos žodžius vn. vie. teko girdėti daugiausia su *-o-* kamieno galūne: *pu·dẹlùkuo ~ puodelùkoje, alʃkierùkuo ~ alkierùkoje, tį̂·rẹlùkuo ~ tyrelùkoje* || *tį̂·rẹlùʃkie ~ tyrelùkėje.* Ir *-ukas* priesagos būdvardžiai, šalia šios vie. lyties stovėdami, gali pasekti daiktavardžiais: *mažũkuo pu·dẹlùkuo ~ mažiùkoje puodelùkoje.*

4. Daugiaskiemenių vn. ša. vartojamas su galūne ir be galūnės: *pẹtrùk, pệtrụk ~ Petrùk, Pètruk* || *pẹtrùka· ~ Petrùkai.*

5. Dg. vie. galūnė *-ūse* išvesta pagal dounininkų *vî·rû·s* Salantai. Tiesa, pvz., Užvenčio tarmėje sakoma *βî·rụnî·sẹ.* Jei čia *n* nebūtų vėlesnio kilimo (įspraustinis, kaip, pvz., *trî·nts* ‚trys' Rietãvas), tai į ršk. tektų versti *výrųse.*

3. *-ia-* kamienas

§ 83. Paradigma

	Vn.	Dg.
Va.	*βíes ~ vẽs < vẽjas*	*βíejẹ· ~ vẽjai*
Ki.	*βíejẹ ~ vẽjo*	*βíejų̀ ~ vẽjų*
Na.	*βíejų̀· ~ vẽjuo*	*βíejàms ~ vẽjams*
Ga.	*βíejį̀ ~ vẽjį*	*βíejų̀s ~ vẽjus*
Įn.	*βíejų̀ ~ vẽju*	*βíejẹ·s ~ vẽjais*
Vie.	*βíejie ~ vẽjėje*	*βíejų̀·s ~ vẽjūse*
Ša.	*(βíejį̀ ~ vẽji)*	*βíejẹ· ~ vẽjai*

§ 84. Pastabos

Kirčiavimas. — 1. Galūninio kirčiavimo žodžiai, kurių kirtis tam tikruose linksniuose nukyla į ilgo skiemens (t. y. turinčio ilgą senovinį balsį arba bet kurį dvibalsį) žodžio pradžią, tarmėje paprastai turi tada tęstinę priegaidę (ne stumtinę, kaip Sk.): *dì·gl̃ĩ·s ~ dyglỹs* 4, *dĩ·gl̃į ~ dỹglį, druožį̃ĩ̀·s ~drožinỹs* 2b, *druõžį̃ĩ̀ ~ drõžinį, guomų̃ĩ̀·s ~ gomurỹs* 2b, *guõmų̃ĩ̀ ~ gõmurį, gurkl̃ĩ·s ~ gurklỹs* 4, *gu.r̃.kl̃į ~ gurklį, muokį̃ĩ̀·s ~ mokinỹs* 2b, *muõkį̃ĩ̀ ~ mõkinį, snaudul̃ĩ·s ~ snaudulỹs* 2b, *sna.u.dul̃į ~ snaũdulį, šunlupĩ·s ~ šunlupỹs, šu.n.lupį̃ ~ šunlupį, žẽmdį̃rbĩ·s ~žemdirbỹs* 2b, *žẽ.m.dį̃rbį ~ žemdirbį...*

Toliau sakoma: *ã·tspį̃ñdį̃s ~ ãtspindis* 1, *atspį̃ñdĩ·s ~ atspindỹs* 2b, *ã·tspį̃ñdį̃ ~ ãtspindį...*, *ì·pruotį̃s ~ įprotis* 1, *ƀeidma.i.ñįs ~ veidmaĩnis, ƀeidma.i.ñį ~ veidmaĩnį, ƀeidmaiñĩ·s ~ veidmainỹs...*

2. Taip pat skiriasi nuo Sk. ir šiokių žodžių kirčiavimas: *á·ntsnų̃ķįs ~ ántsnukis, á·ntpeĩ̀s ~ ántpetis, á·nt̃ĩ̀ns ~ ántinas, á·ntaušį̃s ~ántausis, çiṁina.i.ti̇̃s ~ giminaĩtis, gu.r̃.kšñįs ~ gurkšnis* ir *gú·rkšñįs ~ gùrkšnis, muõkẹšñįs (muõkẹšt̃ĩ̀s) ~ mõkesnis (mõkestis), ñį̃·kšt̃ĩ̀s ~ nykštis, nuga.r̃.kaul̃ĩ̀s ~ nugarkaulis, nú·dẹgu·l̃ĩ̀s ~ núodeguolis (núodegūlis), pagurkl̃ĩ·s ~ pagurklỹs, pagu.r̃.kl̃į ~ pagurklį, pagú·rkl̃ĩ̀s ~ pagùrklis, pagú·rkl̃į ~ pagùrklį, papá·rt̃ĩ̀s ~ papártis, šu.n̄.ķel̃ĩ̀s ~ šunkelis.*

3. 2 kirčiuotės vn. ša. šalia šakninio pažįsta ir galūninį kirčiavimą: *ƀẹ.l̃.ñẹ ~ velne* ‖ *ƀel̃ñẹ̀ ~ velnė*. Plg. § 82 Kirč. 2. Pasakoma ir *ƀel̃ñĩ̀ ~ velnỹ* (šalia ga. *ƀẹ́·l̃ñį ~ vélnį*).

Galūnė. — 1. Dėl vn. va. atliepimo žr. fonetiką (§ 56). — Ršk. *svẽčias, kẽlias*, šalia dėsningų atitikmenų *sƀẹ̀ts, ķẹ́·l̃s* turi ir *sƀeĩ̀·s ~ svetỹs, ķel̃ĩ·s ~ kelỹs.*

2. Vn. ša. tik *ķel̃ĩ· ~ kelỹ, sƀeĩ̀· ~ svetỹ*. Šalia *brúol̃į ~ bróli* ir *brų̃olau (brúolau) ~ brõlau (brólau)* ‖ *bruola.u. ~ brolaũ; ƀieį̃ ~ vẽji* retai tesakoma.

3. Dėl vn. vie. žr. § 79, dg. vie. § 82 Galūnė 5.

4. -o- kamienas

§ 85. Paradigma

	Vn.	Dg.
Va.	*m̂ergà ~ mergà*	*m̂œ̃.r.gas ~ meřgos*
Ki.	*m̂ergũos ~ mergõs*	*m̂ergũ· ~ mergų̃*
Na.	*m̂œ̃.r.ga· ~ meřgai*	*m̂ergú·ms ~ mergùms*
Ga.	*m̂œ̃.r.ga ~ meřgą*	*m̂ergàs ~ mergàs*
Įn.	*m̂ergà ~ mergà*	*m̂ergu̇̃.m.s ~ mergumìs*
Vie.	*m̂ergũo ~ mergojè*	*m̂ergũos ~ mergosè*
Ša.	*m̂œ̃.r.ga ~ meřga*	*mœ̃.r.gas ~ meřgos*

§ 86. Pastabos

Kirčiavimas. — 1. Vn. ša. pasakoma ir va. lytis: *m̂ergà ~ mergà*. Iš tolo šaukiant, ša. lyties galūninis balsis tariamas ir ilgas: *mã·ma· ~ mãmā*. Plg. J. Endzelin, Lettische Grammatik § 228.

2. Sakoma tarmėje: *á·udra ~ áudra* 1 ir rečiau *audrà ~ audrà, audrũos ~ audrõs...*, *aurúopa ~ Aurópa* ‚Europa', *balà ~ balà, bã·las ~ bãlos* 3 šalia *balũos ~ balõs...* 4, *ẽ̯.i.ŝe̯na ~ eĩsena* 1, kartais ir *eiŝe̯nà ~ eisenà, eiŝe̯nũos ~ eisenõs...* 2b, *gañi·klà ~ ganyklà, gañi·klũos ~ ganyklõs, gaβ̂ieñė̀ ~ gavėnià, gaβ̂ĩeñe̯s ~ gavẽnios, ķerpl̂iešà ~ kerplėšà, ķerpl̂iešũos ~ kerplėšõs*, kartais ir *ķerpl̂ieša ~ kerplẽša, mã·ma ~ mãma, mã·mas ~ mãmos* 3, paprastai *m̂ieñeŝi·na ~ mẽnesiena* 1 ir retai *m̂ieñeŝi·nà ~ mėnesienà, m̂ieñeŝi·nũos ~ mėnesienõs; pã̯.i.n̂àβa ~ paĩniava* 1 ir *paiñàβà ~ painiavà, paiñàβũos ~ painiavõs* 2b, *plaštakà ~ plaštakà* 2b ir *plã·štaka ~ plãštaka* 1, *rũ̯çi·na ~ rugiena* 1 ir *rũ̯çi·nà ~ rugienà, sá·nspara ~ sąspara* 1, *β̂eĺiena ~ velẽna* 1 ir *β̂eĺienà ~ velėnà, β̂eĺn̂àβà ~ velniavà, β̂eĺn̂àβũos ~ velniavõs, β̂ẽ̯.Ĺ.n̂àβa ~ veĺniavą, ž̃ã·una ~ žiáuna* 1, *ž̃iẽ̯ž̃irba ~ žẽžirba*.

Galūnė. — 1. Dėl dg. na. ir įn. žr. § 29.

2. Dv. reta, bet na. ir įn. linksniai (sakomi su dv. įvardžio bei skaitvardžio lytimi) dažniau girdimi: *sù abį̃.m. ra̰.ŋ.kų̃m ~ sù abiñ rañkum, dβ́į̃·m dį̂·nų̃·m ~ dvìm dienùm* (na.).

3. Šalia dv. ga. *dβ́į̃ dį̂·nį̃ ~ dvì dienì* teko girdėti retą lytį *dβ́į̃ dį̂·nà ~ dvì dienà* (Riñgių sodoje).

5. *-io-, -ė-* kamienai

§ 87. Paradigma

Vn.

Va.	*jáujḛ ‖ -į̃ ~ jáuja ‖ -ė*	*ká·rβ́į̃ ~ kárvė*
Ki.	*jáujḛs ~ jáujos (-ės)*	*ká·rβ́ḛs ~ kárvės*
Na.	*já̰·ujḛ· ~ jáujai (-ei)*	*ká·rβ́ḛ· ~ kárvei*
Ga.	*já̰·ujḛ ~ jáują (-ę)*	*ká·rβ́ḛ ~ kárvę*
Įn.	*já̰·ujḛ ~ jáuja (-e)*	*ká·rβ́ḛ ~ kárve*
Vie.	*jáujùo ‖ -ie ~ jáujoje ‖ -ėje*	*ká·rβ́ie ~ kárvėje*
Ša.	*já̰·ujḛ ‖ -į̃ ~ jáuja ‖ -ė*	*ká·rβ́į̃ ~ kárvė*

Dg.

Va. Ša.	*já̰·ujḛs ~ jáujos (-ės)*	*ká·rβ́ḛs ~ kárvės*
Ki.	*já̰·ujų̃ ~ jáują*	*ká·rβ́ų̃ ~ kárvių*
Na.	*já̰·ujų̃ms ~ jáujums*	*ká·rβ́ų̃ms ~ kárviums*
Ga.	*já̰·ujḛs ~ jáujas (-es)*	*ká·rβ́ḛs ~ kárves*
Įn.	*já̰·ujų̃ms ~ jáujumis*	*ká·rβ́ų̃ms ~ kárviumis*
Vie.	*já̰·ujùos, -ies ~ jáujose, -ėse*	*ká·rβ́ies ~ kárvėse*

§ 88. Pastabos

K i r č i a v i m a s. — 1. Vn. ša. kartais visai sutampa su va., kartais tik kirčiu bei priegaide nuo jo teatsiskiria: *ḛ̃·glį̂̃ ~ ẽglė! kaĩ̂ḛ ~ katẽ!, kã̰·tį̂̃ ~ kãtė!*

2. Nemaža žodžių kitaip kirčiuojama negu ršk. bei Sk.: *adatį̂nį̃ ~ adatinė, á̰·nkluodį̃ ~ ántklodė* (plg. *-ia-* kam. sudėtinius su *ánt-* § 84 Kirč. 2), *arbatį̂nį̃ ~ arbatinė, aštų̃.ŋ.kį̃ ~ aštuñkė* ‚aštuonakė', *bėsĩ̂ję̰ ~ bėstija* 1, *tsų̃kr̂į̃nį̃ ~ cukrinė* (paprastai ‚tam tik-

ru būdu gaminama namie degtinė, naminė'), *deβį.ỹ.kį ~ deviñkė,* rečiau *deβĭ·nakį ~ devỹnakė, deβi·nã·kį ~ devynãkė, deβį.n.ĭiñęs ~ Deviñtinės, druskįiñį ~ druskinė, garbĭe ~ garbė̃, gá·rbę ~ gárbę...* (su stumtine priegaide), *çerklĭe ~ gerklė̃* 4, *çœ.r.klę ~ geřklę...,* retai *çé·rklę ~ gérklę...; çœ.r.u·çį ~ geřuogė* ‚gervuogė', *çįlĭe ~ gilė̃* 4, *ká·lβį ~ kálvė* 1 || *kalβĭe ~ kalvė̃, křę̃·gždį ~ krẽgždė* 3, *malkįiñį ~ malkinė* 3 || *má·lkįiñį ~ málkinė* 1, *nakβí·ñį ~ nakvýnė, panuõsį ~ panõsė* || *panúosį ~ panósė, pastuõçį ~ pastõgė, šeptį.ỹ.kį ~ senptiñkė* ‚septynakė', *šβį.l.pi·ñį ~ švilpynė,* retai *šβįlpĭ·ñį ~ švilpỹnė, βieçielĭe ~ vėgėlė̃, βĭeçielę ~ vẽgėlę...,* kartais *βieçielę ~ vẽgėlę.*

Galūnė. — 1. Dėl daugiaskiemenių ša. galūnės (galūn. balsio nukritimo) žr. § 38.

2. Kaip paradigma rodo, šakninio kirčiavimo *-io-* ir *-ė-* kam. linksnių galūnės, dėl fonetinių priežasčių, beveik sutampa; todėl iš dabartinės tarmės fonetikos ir į ršk. abejaip galima versti. *-ė-* kam. dg. na. gali turėti ir *-ims,* o įn. *-imis* galūnę: *ká·rβims ~ kárvims, kárvimis*; šiaip tų linksnių galūnės nesiskiria nuo *-io-* kam. Paralelei plg. § 85, 90 Galūnė 6.

Šių kamienų galūninio kirčiavimo daiktavardžiai turi daugiau skirtingų linksnių galūnių, plg. ki. *βi·šñuõs ~ viešniõs* ‚der Gastin': *kaĭĭẽs ~ katẽs* šalia dg. va. *βĭ·šñęs : kã·ĭęs* (vienodos galūnės). Bet čia kaltos jau fonetinės priežastys.

3. Vn. ki. teko išgirsti ir *kúoɟi·s ~ kójies.*

6. *-i-* kamienas

§ 89. Paradigma

	Vn.	Dg.
Va.	*šįřd̂įs ~ širdìs*	*šį·řd̂įs ~ širdys*
Ki.	*šįřd̂ĭ·s ~ širdiẽs*	*šįřd̂žũ·~širdžių*
Na.	*šį·řd̂ę· ~ širdžiai* (arba *širdei*)	*šįřd̂į·ms ~ širdìms*

Ga.	*šį·rd̂į ~ širdį*	*šį·rd̂įs ~ širdis*
Įn.	*šįrd̂į.m. ~ širdimì*	*šįrd̂į.m.s ~ širdimìs*
Vie.	*šįrd̂ie ~ širdėjė*	*šįrd̂įšė ~ širdisė*
Ša.	(*šįrd̂įs ~ širdìs* ‖ *šįrd̂įs ~ širdis*)	*šį·rd̂įs ~ šìrdys*

§ 90. Pastabos

K i r č i a v i m a s. — *Anglìs, rūgštìs* ir *viltìs* kirčiuojama 4 kirčiuotės pavyzdžiu.

G a l ū n ė. — 1. Kai kurie *-i-* kam. žodžiai gali būti linksniuojami ir *-ė-* kam. pavyzdžiu: *kand̂įs ~ kandìs* ‖ *kand̂ie ~ kandė̃, núošįs ~ nósis* ‖ *núošį ~ nósė, pažast̂įs ~ pažastìs* ‖ *pažast̂ie ~ pažastė̃, sm̂įlt̂įs ~ smiltìs* ‖ *sm̂įlt̂ie ~ smiltė̃, klíet̂įs ~ klėtis* ‖ *klíet̂į ~ klėtė́, uobel̂įs ~ obelìs* ‖ *uobel̂ie ~ obelė̃...*

2. Mot. g. vn. na. sakoma ir *-ie* galūnė: *šį·rd̂i· ~ širdie, ã·kį· ~ãkie...* Vyr. g. galūnė *-iuo,* bet pasakoma ir *-ie*: *βã·çù· ~ vãgiuo, βã·çi· ~ vãgie.*

3. Mot. g. vn. įn. kartais vartojama ir *-o-* kam. galūnė: *nakt̂šė ~ nakčià* (ir prieveiksmis), šalia *nakt̂įm̂į ~ naktimì* (tik daiktavardis).

Vyr. g. vartojama ir *-ia-* kam. galūnė: *βaçû ~ vagiù,* šalia *βaçį.m. ~ vagimì.*

4. Ša. paprastai tesakoma gyviesiems daiktams ir turi galūnę *-ie*: *žβieř· ~ žvėrie̋!* Kitais atvejais girdima va. lytis (kartais su skirtingu kirčiu). Sakomos, rodos, paprastai šakninio kirčiavimo paradigmoje, lytys ir su [*-į*] galūne: *βá·l̂ti, á·nt̂i, ká·rtį...*; *ůo tù βa.r.kšį šįrd̂įs (šįrd̂įs) ~ õ tù vařgšė širdìs (širdis)!*

Ar šis [*-į*] verstinas *-i,* ar etimologiškai jungtinas su *-ie* (iš jo sutrumpėjęs, paralelei plg. § 35 išnašą), ar *-ė-* kam. va. (plg., pvz., *ká·rβi ~ kárvė*) — čia nesprendžiama.

5. Kai kurių žodžių dg. ki. turi priebalsinių kamienų galūnes: *debesū̃, žąsū̃, ausū̃, naktū̃, gelžū̃* ‚geležų', *pažastū̃, obelū̃, pušū̃...* (šalia retesnių *debesiū̃, ausiū̃, nakčiū̃, pažasčiū̃, obeliū̃, gelžiū̃, pušiū̃...*).

6. Dg. na. ir įn. kartais pasakomas ir su kito kamieno galūne: *pu̧šū̃·ms*~*pušùms* ‚pušims', *pu̧šũ̧.m.s*~*pušumìs* ‚pušimis'. Matyt, dėl šio kamieno susigiminiavimo su *-ė-* kam. ir per jį su *-io-* kam. (žr. § 87—88). Rasi galūnė ir fonetiškai aiškintina.

7. Dv. na. ir įn. lytys dažnokai pasakomos: *sù abį̃.m. ak̨į̃.m.*~*sù abiñ akiñ, dβ̂į̃·m ak̨į̃·m*~*dvìm akìm* ‚dviem akim' (na.). Bet pasakoma ir daugiskaitiškai: *sù abį̃.m.s ak̨į̃.m.s*~*sù abimìs akimìs, dβ̂į̃·ms ak̨į̃·ms*~*dvìms akìms* (na.).

7. *-u-, -iu-* kamienai

§ 91. Paradigma

Vn.

Va.	*rã·t̂šũ̧s*~*rãčius*	*su·nù̧s*~*sūnùs*
Ki.	*rã·t̂šaus*~*rãčiaus*	*su·nã̧.u.s*~*sūnaũs*
Na.	*rã·t̂šù·*~*rãčiuo*	*sú·nu·*~*sůnuo*
Ga.	*rã·t̂šũ̧*~*rãčių*	*sú·nu̧*~*sůnų*
Įn.	*rã·t̂šũ̧m*~*rãčiumi*	*su·nũ̧.m.*~*sūnumì*
Vie.	*rã·t̂šũ̧ų̃*~*rãčiuje*	*su·nũ̧.ų̃.*~*sūnujè*
Ša.	*rã·t̂šaũ*~*rãčiau*	*su·nã̧.u.*~*sūnaũ*

Dg.

Va. Ša.	*rã·t̂šę̃·*~*rãčiai*	*sú·nu̧s*~*sůnūs*
Ki.	*rã·t̂šũ̧*~*rãčių*	*su·nū̃·*~*sūnų̃*
Na.	*rã·t̂šams*~*rãčiams*	*su·nú̧·ms*~*sūnùms*
Ša.	*rat̂šũ̧s*~*račiùs*	*sú·nu̧s*~*sůnus*
Įn.	*rã·t̂šę̃·s*~*rãčiais*	*su·nũ̧mi̧s* (*su·nũ̧.m.s*)~*sūnumis*
Vie.	*rã·t̂šū̃·s*~*rãčiūse*	*su·nū̃·s*~*sūnūsė*

§ 92. Pastabos

1. *Sūnùs* linksniuojamas kartais ir *-a-* kam. pavyzdžiu.

2. Dg. vie. galūnė lygi *-a-* (*-ia-*) kam. galūnei.

3. *Žmogùs* dg. linksniuojamas *-i-* kam. (2 kirčiuotės) pavyzdžiu, *viršùs* (4 kirč.), *tuřgus* (3 kirč.) — *-a-* kam.

4. *Mókytojus, išganýtojus, artójus, nēprietelius* vn. va. turi ir *-is* galūnę; taip pat ir kituose linksniuose *-iu-* ir *-ia-* kamieno galūnės eina mišrai.

5. *Rãčiaus, keřdžiaus* tipo žodžiai (*-iu-* kam.), kaip ir ršk. paradigmoje, visur turi afrikatines lytis.

8. Priebalsiniai kamienai

§ 93. Paradigma

a) Vyriškoji giminė

	Vn.	Dg.
Va.	*akmū·~akmuõ*	*ã·kmẽn̥is~ãkmenys*
Ki.	*akmẽ̃.n.s~akmeñs*	*akmẽn̥ū·~akmenų̃*
Na.	*ã·kmẽñù·~ãkmeniuo*	*akmẽñį̃·ms~akmenìms*
Ga.	*ã·kmẽñį̃~ãkmenį̃*	*ã·kmẽñi̇s~ãkmenis*
Įn.	*ã·kmẽñų̃~ãkmeniu*	*akmẽñį̃.m.s~akmenimìs*
Vie.	*akmẽñi̇̃ẽ~akmenėjė*	*akmẽñi̇̃ṡė~akmenisė*

b) Moteriškoji giminė

Va.	*dų̀kt̂i̇̃ẽ~duktẽ*	*dų̀kt̂eřis~dùkterys*
Ki.	*dų̀kt̂ẽ̃.r.s~dukteřs*	*dų̀kt̂ẽrų̃·~dukterų̃*
Na.	*dų̀kt̂eřę̃·~dùkteriai*	*dų̀kt̂eřį̃·ms~dukterìms*
Ga.	*dų̀kt̂eřį̃~dùkterį̃*	*dų̀kt̂eřis~dùkteris*
.	*dų̀kt̂eřį̃.m.~dukterimì*	*dų̀kt̂eřį̃.m.s~dukterimìs*
Vie.	*dų̀kt̂eřie~dukterėjė*	*dų̀kt̂eřies~dukterėsė*
Ša.	*dų̀kt̂i̇̃ẽ~duktẽ*	*dų̀kt̂eřis~dùkterys*

§ 94. Pastabos

Kirčiavimas. — Vn. ki. kirčiuojamas *βandæ̂.ñ.s~vandeñs* ir *βá·nd̂ens~vándens.*

Galūnė. — 1. Mot. g. vn. ki. ir vie. turi ir *-ė-* kamieno lytis: *dų̀kt̂i̇̃es~duktẽs, dų̀kt̂i̇̃ẽ~duktėjė.* Bet tiktai: *šų̀ñĩ̇·s ~ šuniẽs.*

2. Abiejų giminių vn. na. pažįstama ir *-ie* galūnė: *pí·mẽñi·~piemenie, šę̃·šeři·~sẽserie.*

3. Mot. g. vn. ga. ir įn. sakomas ir su *-ė-* bei *-io-* kam. galūne: *dùkt̀eřę̃~dùkterę (-ią), dùktere (-ia)* (įn.).

4. *Akmeñs* (negyvo daikto) vn. ša. neteko girdėti; *piemeñs* ša. yra *pi·mẽñi·~piemeniẽ* ir *pi·mũ·~piemuõ* (= va.).

5. Abiejų giminių dg. (išskyrus *-s-* kam., žr. žemiau 7) linksniuojama kaip *-i-* kam., tik ki. turi priebalsinio kam. galūnę (su kietu galiniu priebalsiu), nors retkarčiais galima išgirsti ir *-i-* kam. lytį. Be to, mot. g. na. ir įn. gali turėti ir *-o-* kam. galūnę: *šešę̃rų̃·ms~seserùms* ‚seserims', *šešę̃rų̃.m.s~seserumìs* ‚seserimìs'.

6. Dg. vie. retai tesakomas; dėl to, matyt, čia kartais nuklystama į *-a- (-ia-)* ir *-ė-* kam.: *akmẽnũ̃·s (akmẽñũ̃·s) ~ akmenūsė (akmeniūsė), akmẽñiẽs~akmenėsė.*

7. Šalia vn. va. *mìenų̃~mẽnuo* yra ir *mìenešį̃s~mẽnesis.* Visuose kituose vn. ir dg. linksniuose jis sutampa su *-ia-* kam.

8. Dv. ga. teko išgirsti ir *dų̃ šų̃ñį̃~dù šunì,* šalia normalinės lyties *dų̃ šų̃ñų̃~dù šuniù.*

III. Būdvardis

§ 95. Dv. labai reta; daugiau pasakomas dar ga.

1. Paprastasis būdvardis

a) Niekatroji giminė

§ 96. *-a-* kam. niekatr. g. retai tęgirdima; daugiausia ji pasakoma posakyje su *mų̃n* ‚man', *tá·u~táu, já·m~jám...: mų̃n šá·lt, ká·ršt, pìkt, sβę̃.i.k̃, nèsβeik̃ (nesβę̃.i.k̃)~mùn (mán)*[1] *šálta, káršta, pìkta, svetĩka, nèsveika (nesvetĩka).* Kitais atsitikimais ją paprastai pavaduoja mot. g. arba ir prieveiksmis: *šę̃.ñ.di· šaltà~šiañdie šaltà, mų̃·n ñeçerã· pašį̃dã·rį̃ ~ mùn (mán) negeraĩ pasidãrė.* — *-u-* kam. niektr. g. plačiai vartojama.

[1] Dėl *mų̃·n-* vertimo žr. § 125—6.

b) Kirčiavimas

§ 97. Bepriesagių būdvardžių nekilnojamojo kirčiavimo tarmė beveik nepažįsta. Ršk. *áiškus* ir *lýgus* tarmėje skamba *aiškùs ~ aiškùs, aiškì ~ aiškì* ir *lì·gùs ~ lygùs, lì·gì ~ lygì, tañkùs ~ tankùs, tañkì ~ tankì, suotùs ~ sotùs, suotì ~ sotì,* retai ir *á·iškus ~ áiškus, lí·gus ~ lýgus, tá·ñkus ~ tánkus, súotus ~ sótus*; bet kituose linksniuose kirtis šokinėja kaip ir *smulkaũs* paradigmoje (kaip ir ršk.).

§ 98. *-u-* kam. niektr. g. kirčiavimas svyruoja tarp šaknies ir galūnės: *baĩsu || -ù, bjaũru || -ù, brángu || -ù, gaĩlu || -ù, lýgu || -ù, pìgu || -ù, skaũdu || -ù, smùlku || -ù, sótu || -ù, tánku || -ù, tỹlu || -ù...*

§ 99. Paprastojo dviskiemenio būdvardžio tęstinės bei trumpinės priegaidės mot. g. *-o-* bei *-io-* kam. vn. na. kirčiuojamas neretai ir galūnėje: *çæ·ra·~gẽrai || çẹrá·~gerái, pìkta·~pìktai || pìktá·~piktái, grã·žẹ·~grãžiai || gražẹ́·~gražiái, da.i.lẹ·~daĩliai || dailẹ́·~dailiái, stúora·~stórai || stuorá·~storái.*

§ 100. Aukščiausiojo laipsnio būdvardžių mot. g. vn. ir dg. ki., na. ir vie. ir dg. įn. dvejaip kirčiuojamas — galūnėje arba priesagos skiemenyje *-es-*: *çeřèsñùos ~ geresniõs || çeřèsñẹs ~ gerèsnės*[1], *çeřèsñẹ· ~ gerèsnei*[1] *|| çeřesñẹ́·~geresnéi*[1], *çeřèsñie (çeřèsñùo) ~gerèsnėje (gerèsnioje) || çeřesñũo (çeřesñĩe) ~ geresniojè (geresnėjè), çeřesñũ· ~ geresnių̃ || çeřèsñų ~ gerèsnių, çeřesñų̃·ms ~ geresniùms* ‚geresnioms' *|| çeřèsñųms ~ gerèsniums, çeřesñų̃.m.s ~ geresniumìs* ‚geresniomis' *|| çeřèsñųms ~ gerèsniumis, çeřesñũos ~ geresniosè || çeřèsñùos (çeřèsñies) ~ gerèsniose (gerèsnėse).* Taip pat abejaip kirčiuojamas ir vyr. g. vn. ir dg. vie., vn. na. ir dg. įn.: *çeřesñą̃·m ~ geresniám || çeřèsñàm ~ gerèsniam, çeřesñą̃.m. ~ geresniamė || çeřèsñàm ~ gerèsniame, çeřesñẹ̃·s ~ geresniaĩs || çeřèsñẹ·s ~ gerèsniais, çeřesñũ·s ~ geresniūsė || çeřèsñų̃·s ~ gerèsniūse.*

---

[1]) Daugiau fonetikos težiūrint, galima išversti ir *-io-* kam. lytimi (*gerèsnios...*), plg. § 39_2.

§ 101. — Tarmėje kirčiuojama, skiriantis nuo Sk.: *aplį̃.ŋ̃.kį̃inį̃s ~ apliñkinis, aplį̃.ŋ̃.kį̃iñį̃~apliñkinė, á·rtį̃ms~ártimas, dų̃·lį̃kiets ~dùlkėtas, dų̃·lį̃kieta~dùlkėta, múolį̃iets~mólėtas, múolį̃ieta~mólėta* (retai *dulkėtas, molėtas*), *mį̃·lį̃tiŋ̃ks~miltingas, sų̃·lį̃tiŋ̃ks~sùltingas, pã·-ilks~pãilgas, pàprasts~pàprastas, pę̃·rñi·kšt̃is~pérnykštis, smulkų̃s~smulkùs* (retai *pernýkštis, smùlkus*), *žį̃·dras~žỹdras.*

c) Galūnė

§ 102. — Visų kamienų vyr. g. dg. na. turi galūnę *-ims*, vadinasi, sutampančią su daiktavardžių *-i-* ir priebals. kam., tik *-inia-* kam. *-iams*, o mot. g. (ir įn.) *-ums, -iums*, taigi sutampančią su daiktavardžių *-o-* bei *-io-* kam.: *çeŕį̃·ms~gerìms* ‚geriems', *mẽdį̃ñàms ~medìniams, çerų̃·ms ~ gerùms* ‚geroms', *mẽdį̃ñų̃ms ~ medìniums* ‚medinėms', *çerų̃.m.s~gerum̃s < gerumìs* ‚geromis'...

§ 103. — Vyr. g. dg. vie., kaip ir daiktavardžių, turi galūnę *-ūse, -iūse*: *çerũ·s~gerūsė*, plg. dounininkų *çẽrũ·s, gràžũ·s~gerūsė, gražiūsė* Salantai. Žr. § 82 Galūnė 5.

§ 104. — Ršk. *-ė-* kam. aiškiai tėra pažįstamas tik vn. va.; kiti linksniai, jei galūnė neturi kirčio, nebeatskiriami nuo *-io-* kam., plg. § 39_2 ir § 87, 88; ir kirčiuotosios galūnės atsitikimais turime *-io-* kam., plg. *dį̃dẽlų̃̃os~dideliõs* ‚didelės'.

§ 105. — Aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai turi galūnę *-is* (vyr. g.) ir *-ė* (mot. g.): *çeŕã·usį̃s~geriáusis, çeŕã·usį̃~geriáusė.* Todėl skirtingas nuo ršk. lytis (sutampančias su daiktavardžių *-ia-* kam.) turi šie vyr. g. linksniai: vn. ga., na. — *çeŕã·usį̃~geriáusį, çeŕã·usû· ~ geriáusiuo*, dg. va., na. — *çeŕã·usę̃·~geriáusiai, çeŕã·usàms~geriáusiams.*

d) Smulkmenos

§ 106. — 1. Ršk. *stãčias, tùščias, pẽščias...* turi atitikmenis *stàts, tų̃šts, pîests...* (plg. § 84 Galūnė 1). Bet girdimos lytys ir *stã·ĩšas, tų̃šĩšas, pîešĩšas...* Kiti linksniai normalūs.

2. *Naũjas* pavirtęs į *na.ũ.s*, žr. § 60.

3. Ršk. *-ė-* kam. vn. va. kartais pasakomas ir su *-i* galūne: *palaikį̃ ~ palaikì* šalia *palaĩ.kį̃ ~ palaĩkė* (pvz., *žemė̂*). Analogija pagal tokias lytis, kaip *dar̃lį̃~derlì*?

4. Ršk. *leñgvas, -à* tarmėje eina *-u-* (*-io-*) kam.: *lę̃ngβų̃s~ lengvùs, lę̃ngβį̃~lengvì*, dg. ki. *lę̃ngβų̃~lengviū̃*.

5. Dėl *-uko* priesagos vn. vie. žr. § 82 Galūnė 3.

2. Įvardžiuotinis būdvardis

§ 107. Įvardžiuotinis būdvardis rodo nemaža savotiškumo ir svyravimo.

a) Vyriškoji giminė

§ 108. **Paradigma**

Vn.

Va. Ša. *baltàsį̃s~baltàsis*
Ki. *bá·ltuoję̃~báltojo*
Na. *bá·ltu·jų̃·~bátuojuo*
Ga. *bá·ltaiñį̃~báltainį̃ || bá·ltañjį̃~báltąjį̃*
Įn. *bá·ltu·jų̃~báltuoju || baltú·jų̃~baltúoju*
Vie. *baltaĩ̃·iñę̃~baltaméine*

Dg.

Va. Ša. *balt̂ít·ję̃·~baltíejai*
Ki. *baltū̃·jų̃~baltū̃jų*
Na. *balt̂ít·ŝàms~baltíesiams || balt̂ít̃·ŝàms~baltiẽsiams*
Ga. *bá·ltu·ŝų̃s~báltuosius || baltú·ŝų̃s~baltúosius*
Įn. *baltã·ŝę̃·s~baltaĩsiais*
Vie. *baltū̃·ŝų̃·s~baltū̃siūse*

§ 109. **Pastabos**

Kirčiavimas. — 1. Vn. va. šalia galūninio kirčio girdimas kartais ir šakninis: *mã·ža·ŝį̃s* ‚mažasis', *pį̀kta·ŝį̃s* ‚piktasis', *bá·lta·ŝį̃s* ‚baltasis'. Plg. dar § 50_1.

2. Stumtinės šaknies vn. įn. ir dg. ga. svyruoja tarp šakninio ir galūninio kirčiavimo; trumpinės ir tęstinės šaknies atsitikimais tepažįstamas galūninis kirčiavimas: *bá·ltu·jų~báltuoju* ‖ *baltú·jų~baltúoju, bá·ltu·šųs~báltuosius* ‖ *baltú·šųs~baltúosius*: *pįktú·jų~piktúoju, çerú·jų~gerúoju, pįktú·šųs~piktúosius*...

3. Dg. na., šalia stumtinės, pažįsta ir tęstinę priegaidę.

Galūnė. — 1. Vn. na. galūnė (pirminė ir antrinė) — daiktavardiška.

2. Daiktavardiška galūnė ir dg. va. ir na. Be to, dg. na. turi kitą lytį (dvėjaip priegaidėjamą), kur antrinė galūnė sutampa su neįvardžiuotinės lyties galūne: *balt̂į·m̃šàms ~ baltìmsiams* ‖ *balt̂į.m̃.-šàm̃s~baltim̃siams*.

3. Vn. ga. lygiomis su *báltainį* sakoma ir *bá·ltañjį~báltąjį*. Pirmoji lytis epentezinė.

4. Vn. vie. lyčių turi gausiai; be duotosios, pasakoma:
   a) *baltam̃é·ñję~baltamėje*
   b) *baltam̃é·iñie~baltaméinėje*
   c) *baltam̃é·ñjie~baltamėjėje*

Dvi pastarosios (b, c) tėra duotosios paradigmoje ir a lyties skirtybės.

   d) *baltam̃em̃ė~baltamemė*. (Dviguba *-me* galūnė!). Ši lytis, greičiausia dėl skiemenų skaičiaus, kalbančiojo sąmonėje laikoma įvardžiuotine.
   e) Kai kurių žodžių turima dar labiau perdirbtų lyčių: *žal̂ė·iñę~žaléine* ‚žaliajame', šalia *žal̂ė·iñie~žaléinėje, žal̂em̃é·iñę~žaleméine, žal̂em̃é·iñie~žaleméinėje*. Taip pat pasakoma ir: *baltá·iñę~baltáine, baltá·iñie~baltáinėje*; *çęltuoná·iñę~geltonáine, çęltuoná·iñie~geltonáinėje* šalia dažnesnių tokių lyčių, kaip a, b ir c.

b) Moteriškoji giminė

§ 110. **Paradigma**

Vn.

Va. Ša. *baltúojį~baltóji*
Ki. *baltuõsęs~baltõsios*[1]
Na. *bá·lta·jẹ·~báltaijai*
Ga. *bá·ltaiñẹ~báltainę (-ią)*
Įn. *bá·ltaiñẹ~báltaine (-ia)* ‖ *baltá·iñẹ~baltáine (-ia)*
Vie. *baltuõjùo~baltõjoje*

Dg.

Va. Ša. *bá·ltuosęs~báltosios*[1]
Ki. *baltũ·jų̀~baltų̃jų*
Na. *baltų́·mšų̀ms~baltùmsiums* ‖ *baltų̃.m.šùms~baltuñmsiums*
Ga. *bá·ltanšęs~báltąsias* ‖ *baltá·nšęs~baltąsias*
Įn. *baltų̃.m.šų̀ms~baltuñmsiumis*
Vie. *baltuõsùos~baltõsiose*

§ 111. **Pastabos**

Kirčiavimas. — 1. Stumtinės šaknies vn. įn. ir dg. ga. svyruoja tarp šakninio ir kamiengalinio kirčiavimo; bet trumpinės ir tęstinės priegaidės būdvardžiai tekirčiuojami kamiengalyje: *pįktá·ñjẹ~piktąja, pįktá·nšęs~piktąsias, çerá·ñjẹ~gerąja, çerá·nšęs~gerąsias.*

2. Dg. na. šalia stumtinės priegaidės pažįsta ir tęstinę.

Galūnė. — 1. Vn. va. pažįsta ir *-a* galūnę: *baltúojà~baltója.*

---

[1] Plg. ir § 100.

2. Vn. na., šalia *báltaijai*, sakomas ir su sutrumpinta antrine galūne:*bá·ltajẹ·~báltajai.* Fonetinis sutrumpėjimas?

3. Vn. ga. ir įn. vartojamos ir antrosios lytys: *bá·ltañjẹ~báltąją* ir *bá·ltañje (baltá·ñjẹ)~báltąja (baltąja),* kurių ga. turi paralelę vyr. giminėje, žr. § 109 Galūnė 3.

4. Dg. na. ir įn. galūnė sutampa su daiktavardžių *-o-(-io-)* kam. galūne.

3. Dalyvių linksniavimas

§ 112. Įvardžiuotinių dalyvių linksniavimas nesiskiria nuo įvardžiuotinių būdvardžių linksniavimo, tik veikiamųjų dalyvių vyr. g. vn. va. teturi lytis su *-ysis*: *bieganĩt·sis~bėgantỹsis, bieguši·sis ~bėgusysis, biekšeñti·sis (biekšeñtĩ·sis) ~ bėgsiantysis (bėgsiantỹsis).*

§ 113. Dv. retai tesakoma. Plg. § 95.

a) Veikiamasis dalyvis

§ 114. Čia teduodu esamojo laiko dviskiemenių dalyvių paradigmą, nes ji labai būdinga kirčio nenusistojimu, o savo galūnėmis atvaizduoja ir kitų laikų galūnes.

Kitų laikų dviskiemenių ir visų laikų daugiaskiemenių kirčiavimas nesiskiria nuo ršk.

α) Vyriškoji giminė

§ 115. **Paradigma**

Vn.

Va. *mùšas~mùšąs ‖ mušã̃.n.s~mušą̃s*

Ki. *mùšanĩšẹ~mùšančio*

Na. *mùšanĩšàm~mùšančiam ‖ mušanĩšã·m~mušančiám*

Ga. *mùšanĩ~mùšantį*

Įn. *mùšanĩšù~mùšančiu*

Vie. *mùšanĩšàm~mùšančiame ‖ mušanĩšã̃.m. (mušanĩšàm̃ẹ) ~mušančiamė*

Dg.

Va. *mùšan~mùšą* || *muša͂.n.~mušą̃*
Ki. *mùšanťšų̃~mùšančių* || *mušanťšų̃·~mušančių̃*
Na. *mùšanťims~mùšantims* || *mušanťí·ms~mušantims*
Ga. *mùšanťšųs~mùšančius*
Įn. *mùšanťę̃·s~mùšančiais* || *mušanťę̃·s~mušančiaĩs*
Vie. *mùšanťšų̃·s~mùšančiūse* || *mušanťšų̃·s~mušančiūsė*

§ 116. Pastabos

Kirčiavimas. — 1. Esam. laiko vyr. g. dviskiemeniai dalyviai, išskyrus vn. ki., ga., įn. ir dg. ga., kirčiuojami mišrai — ir galūnėje ir šaknyje; tik iš *-o-* kam. veiksmažodžių padarytieji dalyviai turi pastovų šakninį kirčiavimą: *bã̀·das~bãdąs, bã̀·dančiam~bãdančiam..., kla͂.u.sas~klaũsąs, klĩkas~klìkąs*. Gal tas kirčio nenusistojimas priklauso nuo to, kad veikiamųjų dalyvių vartosena tarmėje nėra taip įprasta. Ir man pačiam iš visų tarmės lyčių sunkiausia atsiminti dalyvines. Mat, tarmės atstovų tarpe begyvenant, palyginti, retai teteko jų girdėti.

2. Taip pat kirčiuojami ir priešdėliniai dalyviai, išskyrus lytis su priešdėliu *pá·r-~pár-* ‚per', kuris visada kirčiuojamas: *rã̀·šas~rãšąs* šalia *pá·r.a·šas~párrašąs* ‚perrašąs', *bíegas~bėgąs, bíega͂.n.s~bėgąs, nebíegas~nebėgąs, nebiega͂.n.s~nebėgąs*, bet *bã̀·das~bãdąs* : *nebã̀·das~nebãdąs*.

Galūnė. — 1. Kai kurie linksniai pakeičiami kitomis (perifrastinėmis) lytimis arba įvardžiuotiniais dalyviais. Pvz., paprastai pasakoma: *kàs e͂.i.n pieští·šàms einanťí·šàms (e͂.i.nanťí·šàms) blũoks kė́·lš~kàs eĩna, pėstiesiams, einantiesiams (eĩnantiesiams) blõgas kẽlias.*

2. Dėl visų laikų vyr. g. dg. va. žr. § 40.

3. Vn. na. (visų laikų) vartojama ir daiktavardinė galūnė: *mùšanťšų̃·~mùšančiuo, mùšųšų̃·~mùšusiuo...*

4. Esam. laiko dg. na. galūnei plg. § 102. Abiejų būtųjų laikų dg. na. pasakoma ir *-iams* (*-ia-* kam. daiktavardžių) galūnė: *bíegųšàms~bėgusiams, bíegdaβųšàms~bėgdavusiams.*

5. Dg. vie. galūnė tokia pat, kaip daiktavardžių bei būdvardžių.

β) Moteriškoji giminė

§ 117. Paradigma

Vn.

Va. *mùšanti̯~mùšanti* ‖ *mušanti̯~mušantì*
Ki. *mùšanti̯s̯es ~ mùšančios* ‖ *mušanti̯s̯ū̃os~mušančiõs*
Na. *mùšanti̯ẽ·~mùšančiai* ‖ *mušanti̯ẽ·~mušančiái*
Ga. *mùšanti̯s̯ę~mùšančią*
Įn. *mùšanti̯s̯e~mùšančia*
Vie. *mùšanti̯šùo ~ mùšančioje* ‖ *mušanti̯šū̃o~mušančiojė*

Dg.

Va. *mùšanti̯s̯es~mùšančios*
Ki. *mùšanti̯šų~mùšančių* ‖ *mušanti̯šų̃· ~mušančių̃*
Na. *mùšanti̯šųms~mùšančiums* ‖ *mušanti̯šų̃·ms~mušančiùms*
Ga. *mùšanti̯s̯es~mùšančias*
Įn. *mùšanti̯šųms~mùšančiumis* ‖ *mušanti̯šų̃.m.s ~ mušančiumìs*
Vie. *mùšanti̯šùos~mùšančiose* ‖ *mušanti̯šū̃os~mušančiosė*

§ 118. Pastabos

1. Kaip paradigma rodo, vn. va., ki., vie., na. (rečiau) ir dg. ki., na., įn. ir vie. kirčiavimas svyruoja tarp šaknies ir galūnės. Išimtis ir čia — dalyviai, padaryti iš esam. laiko *-o-* kam. veiksmažodžių; jie kirčiuojami šaknyje: *bã·danti̯~bãdanti, bã·danti̯s̯es~bãdančios...* Plg. vyr. g. kirčiavimą § 116 Kirč. 1.

2. Priešdėlinių dalyvių kirčiavimas, kaip ir vyr. g., nesiskiria nuo neprieš dėlinių, išskyrus lytis su priešdėliu *pá·r-~pár-* ‚per', nu-

traukiančiu kirtį ant savęs: *bíeganĩ̂ų~bė̃ganti* || *bieganĩ̂ų~bėgantì* : *ñebíeganĩ̂ų~nebė̃ganti* || *ñebieganĩ̂ų~nebėgantì* šalia *pá·rbieganĩ̂ų~párbėganti.* Plg. § 116 Kirč. 2.

b) Neveikiamasis dalyvis

Ir čia, kaip ir veikiamiesiems dalyviams, teimu iš vienaskiemenių šaknų padarytąsias lytis, nes dviskiemenių ar daugiaskiemenių šaknų lytys nesiskiria nuo ršk.

§ 119. Būsimojo laiko neveikiamieji dalyviai tarmėje nevartojami.

α) Vyriškoji giminė

§ 120. — 1. Vyr. g. esamojo laiko stumtinės priegaidės dalyviai, išskyrus *-o-* kam. darinius ir lytis su priešdėliu *pá·r-* (plg. § 118), dg., išskyrus vieną ga., kirčiuojami dvejaip — ir šaknyje ir galūnėje: *dį́·rbam̃ų~dìrbami* || *dį̃rbam̃ų~dirbamì* : *pá·rdį̃rbam̃ų~párdirbami* ‚perdirbami'. Taip pat dvejaip kirčiuojamas ir visų priegaidžių vn. na. ir vie., išskyrus *-o-* kam. darinius ir lytis su tuo pačiu priešdėliu *pá·r-*: *kę́·ikąmam~kéikiamam* || *kęikąmá·m~keikiamám*; *pę̃.i.kąmam~peĩkiamam* || *pęikąmá·m~peikiamám*; *mų̀šamam~mùšamam* || *mų̀šamá·m~mušamám*; *mų̀šamam~mùšamame* || *mų̀šama.m̃.~mušamamė...* : *pá·rmų̀šamam~pármušamam* ‚permušamam'...

2. Vn. na. gali turėti ir daiktavardinę galūnę *-uo*: *mų̀šamu·~mùšamuo.* Įvardžiuotiniam dalyviui tevartojama tik ta daiktavardinė galūnė: *mų̀šamu·jù·~mùšamuojuo.*

3. Priešdėlis nutraukia ant savęs kirtį tokiomis pat sąlygomis, kaip ir veiksmažodyje, žr. § 170.

§ 121. Būtojo laiko stumtinės priegaidės dalyviai kirčiuojami su pastoviu kirčiu: *padį̃·rpį̃ų~padìrbti, padį̃·rptų~padìrbtų...*

β) Moteriškoji giminė

1) Esamasis laikas

§ 122. **Paradigma**

Vn.

Va. *kę́·ikąma~kéikiama* || *ǫeikąmà~keikiamà*
Ki. *kę́·ikąmas~kéikiamos* || *ǫeikąmų̃os~keikiamõs*
Na. *kę́·ikąma·~kéikiamai* || *ǫeikąmá·~keikiamái*
Ga. *kę́·ikąma~kéikiamą*
Įn. *kę́·ikąma~kéikiama*
Vie. *kę́·ikąmuo~kéikiamoje* || *ǫeikąmų̃o~keikiamojè*

Dg.

Va. *kę́·ikąmas~kéikiamos*
Ki. *kę́·ikąmų~kéikiamų* || *ǫeikąmų̃·~keikiamų̃*
Na. *kę́·ikąmųms~kéikiamums* || *ǫeikąmų́·ms~keikiamùms*
Ga. *kę́·ikąmas~kéikiamas*
Įn. *kę́·ikąmųms~kéikiamumis* || *ǫeikąmų̃.m.s~keikiamumìs*
Vie. *kę́·ikąmuos~kéikiamose* || *ǫeikąmų̃os~keikiamosè*

§ 123. **Pastabos**

1. Stumtinės šaknies dalyviai, išskyrus *-o-* kam. veiksmažodžių darinius, kaip paradigma rodo, vn., išskyrus ga. ir įn., ir dg., išskyrus va. ir ga., svyruoja tarp šakninio ir galūninio kirčiavimo.

2. Priešdėlis nutraukia ant savęs kirtį tokiomis pat sąlygomis, kaip ir veiksmažodyje, žr. § 170.

2) Būtasis laikas

§ 124. Stumtinės šaknies dalyviai kirčiuojami su pastoviu kirčiu (šaknyje): *ǫ̂ę́·ista~léista, ǫ̂ę́·istų~léistų*...

IV. Įvardis

1. Asmeniniai įvardžiai

§ 125. Paradigma

	Vn.	Dg.
Va.	*àš ~ àš*	*màs ~ màs*
Ki.	*mùñęs ~ mùnęs*	*mú·sų ~ mûsų*
Na.	*mų́n ~ mùn*	*mų́·ms ~ mùms*
Ga.	*mųñį ~ munį*	*mùs ~ mùs*
Įn.	*mųñį̃.m.~munimì*	*mų̃.m.s ‖ mųm̂ìs ~ mumìs*
Vie.	*(mųñ̃ie ~ munėjė)*	*(mųm̂įšė ~ mumisė)*

Dv.

Va. Ga.	*mùdų ~ mùdu,*	*mùdβį ~ mùdvi*
Na. Įn.	*mùdβàm ~ mùdviam,*	*mùdβįm ~ mùdvim*

§ 126. Pastabos

1. Vn. ki. priegaidėjamas trumpine priegaide, o kirtį turi šaknyje: *tàβęs ~ tàvęs, sàβęs ~ sàvęs...*

2. Dg. va. tepažįsta trumpinę priegaidę.

3. Vn. casus obliqui turi šaknį *mun-,* kuri, greičiausiai, kildintina iš *man-*. Plg. ršk. *a* atitikmenį tarp nosinių tarmės lytyje *nųm-* ‚nam-' : *nųmã·* ‚namai', *nųm̃ĩ·n* ‚namo'. Sporadiškai ir dounininkų tarmėse čia tarp *m* ir *n* pastebime fonetinį *u*, pvz., Sedõs apyl. sakoma *mû·n, mùnę̂·i* ‚man', *mùñì* ‚mane'.

4. Vn. na. turi ir ilgesnę lytį: *mųñi·~mùnie < manie, tàβi· ~ tàvie, sàβi·~sàvie,* plg. douninininkų *mọ́ñę̂·i~mànie* Salantai.

5. Vn. vie., labai retai tegirdimo, galūnė lygi *-ė-* kam. daiktavardžių galūnei.

6. Dg. va. ršk. *mes* atliepia *màs*. Čia *a* greičiausiai fonetiško kilimo. Plg. Rietãvo *mã·s* ‚mes', Švėkšnos *rã·k~reĩkia.*

7. Dg. ga. turi lytį ir *mųm̂ìs~mumìs, jųm̂ìs~jumìs.*

8. Dv. na., įn. kartais pasakoma vyr. g. *mùdųm* ~ *mùdum*, mot. g. *mùdβ̂ùm*~*mùdvium* (*mùdviumi*, įn.). Plg. § 133.

9. Dg. vie. labai retai tesakomas.

10. Dv. vie. neteko girdėti.

2. Gimininiai įvardžiai

§ 127. Niektr. g. bei jos funkcija išnykusi tarmėje. Ji pakeičiama paprastai vyr. gimine, pvz.: *tàs mų́·n ne̯patį̃.n.k̃*~*tàs* ‚tai' *mùn* (<*mán*) *nepatiñka*.

§ 128. Kirčiavimas. — 1. Mot. g. vn. na., jei turi kirtį gale, priegaidėjamas stumtine priegaide: *jė́·*~*jái*, *tá·*~*tái*, *aná·*~*anái*, *β̂ią́·*~*visái*, *kįtá·*~*kitái* šalia įprastesnių lyčių *β̂ią·*~*vìsai*, *kįta·*~*kitai*.

2. Dvejaip kirčiuojamas (visi linksniai) *kažikóks* ‖ *kàžikoks*, *kitóks* ‖ *kitoks*, *kàžkas* ‖ *kažkàs*. Šalia *anúokę*~*anókia*, *kįtúokę*~*kitókia* kartais pasakoma ir *anuokią*~*anokià*, *kįtuokę̀*~*kitokià*; taip pat ir kiti linksniai paseka *kokiõs* pavyzdžiu.

3. *Kóks, -ià (tóks, anóks, katróks...)* kirčiuojama kiek kitaip negu Jablonskio (R J Vad. 47.):

Vn.

Va.	*kúoks*~*kóks*	*kuokę̀*~*kokià*
Ki.	*kúokę*~*kókio*	*kuokų̃os*~*kokiõs*
Na.	*kuoką̃·m*~*kokiám*	*kúokę·*~*kókiai*
Ga.	*kúokį*~*kókį*	*kúokę*~*kókią*
Įn.	*kúokų́*~*kókiu*	*kúokę*~*kókia*
Vie.	*kuoką̃.m.*~*kokiamė*	*kuokų̃o*~*kokiojė*

Dg.

Va.	*kuokį̃*~*kokiẽ*	*kúokęs*~*kókios*
Ki.	*kuokų̃·*~*kokių̃*	*kuokų̃·*~*kokių̃*
Na.	*kuokį·ms*~*kokìms*	*kuokų́·ms*~*kokiùms*
Ga.	*kúokųs*~*kókius*	*kúokęs*~*kókias*
Įn.	*kuokę̃·s*~*kokiaĩs*	*kuokų̃.m.s*~*kokiumìs*
Vie.	*kuokų̃·s*~*kokiūsė*	*kuokų̃os*~*kokiosė*

Dv. čia retai tevartojama.

4. III asmens kirčiavimą žr. žemiau (§ 129).

§ 129. Forma. — 1. Šalia *jį̀s~jìs, jį̀~jì* retkarčiais girdima *a.n.s~añs, anà~anà*. Bet dg. va. įprastinė lytis tėra *añ˙~aniẽ* ‚jie', nors casus obliqui įprastinė lytis yra *jìs, jì* šaknies.

2. Vyr. g. asmeninių ir gimininių įvardžių dg. na. turi *-ims* galūnę: *ît˙ms~tìms, jį̀˙ms~jìms* (plg. § 102).

3. Vyr. g. asmeninių ir gimininių įvardžių dg. ga. turi *-us* galūnę: *tų̀s~tùs, jų̀s~jùs* ‚juos', *anų̀s ~ anùs* ‚anuos', plg. *mų̀s~mùs, βįsų̀s~visùs*...

4. Įvardžiai *tàs, jìs, anàs, katràs* vn. įn. turi dabar trejopas galūnes: *-uo, -uomi (uo+mi), -umi*: *tū˙~tuõ, tų̃.m.~tumì(?)*, rečiau *tū˙m~tuomì*.

5. Mot. g. III asm. pažįstamos šios įvardžiuotinės lytys: *jí˙ję̀~jýja, jí˙jį̀~jýji* ir *jýjė, jį̀jiẽ~jijẽ, jį̀jį̀~jìji* ir *jìjė*.

III asm. įvardžiuotinio įvardžio savotiškumui pavaizduoti duodu visą paradigmą (vyr. ir mot. g.).

	Vn.	
Va.	*jį̀sã˙~jisaĩ*	(žr. aukščiau)
Ki.	*jų̃oję̀~jõjo*	*jų̃osę̀s~jõsios*
Na.	*jã˙m~jám*	*jẽ˙ję̀˙~jaĩjai*
Ga.	*jĩ˙jį̀~jį̃jį*	*jẽ̃.i.n̂ę̀~jaĩnę (-ią)* ‖ *jẽ̃.n̂.ję̀~ją̃ją*
Įn.	*jũ˙jų̀~juõju* ‖ *jū˙jų̀~júoju*	*jé˙inę̀~jáine (-ia), jé˙n̂ję̀~jąja*
Vie.	*jàm̂ę̀ (jà.m.)~jamė*	*jų̃ojų̀o~jõjoje*

	Dg.	
Va.	*jĩ˙ję̀˙~jiẽjai*	*jų̃ošę̀s~jõsios*
Ki.	*jũ˙jų̀~jų̃jų*	*jũ˙jų̀~jų̃jų*
Na.	*jĩ˙ŝàms~jiẽsiams* ‖ *jį̃.m̂.-ŝàms~jiműsiams, jį̀˙m̂-ŝàms~jìmsiams*	*jų̃.m.ŝų̀ms~jumšiums, jų̃˙msų̀ms~jùmsiums, jį̃.m̂.ŝų̀ms~jiműsiums, jį̀˙m̂sų̀ms~jìmsiums*
Ga.	*jū˙ŝų̀s~júosius*	*jé˙n̂sę̀s~jąsias*

Įn.	*jẽ·ŝę·s~jaĩsiais*	*jų̃.m.ŝų̃ms~juñsiumis, jį̃.m.ŝų̃ms ~jiñsiumis*
Vie.	*jũ·ŝù·s~jũsiūse*	*jų̃oŝùos~jõsiose*

Dv. neįvardžiuotinė; galūnė sutinka su I asmeniu (§ 125).

Kaip paradigma rodo, vyr. g. vn. na. ir vie. turimos neįvardžiuotinės lytys, o vyr. g. vn. įn. ir abiejų giminių dg. na., šalia stumtinės, pažista ir tęstinę priegaidę. Visos kitos lytys sutinka su įvardžiuotiniu būdvardžiu, žr. § 107—111.

3. Smulkmenos

§ 130. — 1. Visų skaičių ir linksnių vyr. ir mot. g. santykinis įvardis yra *kų̃.r.~kuř: ñiẽr truobų̃os kų̃.r. ñębú·tšàu (ñębũ·tšàu) bùβęs~nẽr trobõs, kuř nebůčiau (nebũčiau) bùvęs.*

2. Ršk. *bet kàs* atliepia *bįkàs~bikàs* ir *bękàs~bekàs.*

3. *βí·nudų̃~vienudu, βí·ñįdβį̃~vienidvi* paprastai teina vardininku ir galininku, retai na.

4. Ršk. *kas nors* atliepia lytys: *kasnų̃ors~kasnõrs, kasnúors ~kasnórs, kasnų̃oŕęnta·s~kasnõriantais, kasnúoŕęnta·s ~ kasnóriantais, kasnų̃oŕęnts~kasnõriants, kasnúoŕęnts~kasnóriants, kasnų̃oŕįnta·s~kasnõrintais, kasnúoŕįnta·s ~ kasnórintais, kasnuõns~ kasnõns.*

5. Ršk. *niẽkui* tarmėje atliepia *ñiẽks ~ nẽkas,* plg. douninkų *ñiẽks~nẽkas* Veivirženai, o Sk. *niẽkieno* 65 - *ñiękį·nų̃o ~nękienõ.*

V. Skaitvardžiai

1. Kiekiniai skaitvardžiai

§ 131. Nuo ‚4' iki ‚9' va., dėl pabrėžiamo ritminio takto (žr. § 11), gali būti kirčiuojamas ir žodžio pradžios skiemenyje: *ką̀tų̃ŕį ~kèturi, pę.ŋ̃.kį̃~peñki, šę̀šį̃~šèši...,* šalia įprastinių *ką̀tų̃ŕį̃~keturì...*

§ 132. *Dù, dvì* šiaip linksniuoja:

Va.	*dų̀ ~ dù*	*dβ̂į̀ ~ dvì*
Ki.	*dβ̂įjų̃·~dvijų̃*	*dβ̂įjų̃·~dvijų̃*
Na.	*dβ̂į̀·m ~ dvìm ‖ dβ̂į̀·ms ~ dvìms* (retai *dų́·m, dų́·ms ~dùm, dùms)*	*dβ̂į̀·m~dvìm, dβ̂į̀·ms~dvìms*
Ga.	*dų̀~dù*	*dβ̂į̀~dvì*
Įn.	*dβ̂į̀̃.m.~dvim̃ \\ dβ̂į̀̃.m.s, dβ̂įm̂ìs~dvimìs*	*dβ̂į̀̃.m.~dvim̃ ‖ dβ̂į̀̃.m.s, dβ̂įm̂ìs~ dvimìs*
Vie.	*dβ̂įjų̃·s~dvijūsė*	*dβ̂įjų̂os~dvijosė*

Taip pat linksniuoja ir *abų̀~abù, aβ̂į̀~abì.* Kaip matom, ki. (taip pat ir *trįjų̃·~trijų̃*) kirčiuojamas galūnėje. Formos atžvilgiu pastebėtina, kad tiek tas ki., tiek na., įn., vie. vietoje ršk. *-ie-* turi *-i-*. Na., įn., be to, turi ir daugiskaitišką lytį.

§ 133. *Abùdu, abìdvi* šiaip linksniuoja:

Va. Ga.	*abų̀dų~abùdu*	*aβ̂į̀dβ̂į̀~abìdvi*
Ki.	*aβ̂į̀dβ̂įjų̀·~abìdvijų ‖ aβ̂į̀dβ̂ejų̀·~abìdvejų*	*aβ̂į̀dβ̂įjų̀· ~ abìdvijų ‖ aβ̂į̀dβ̂ejų̀·~ abìdvejų*
Na.	*aβ̂į̀dβ̂ąm (aβ̂į̀dβ̂ąms) ~ abìdviam (abìdviams)*	*aβ̂į̀dβ̂ų̀m (aβ̂į̀dβ̂ų̀ms) ~ abìdvium (abìdviums)*
Įn.	*aβ̂į̀dβ̂ąm~abìdviam ‖ aβ̂į̀dβ̂ę̀·s~abìdviais*	*aβ̂į̀dβ̂ų̀m (aβ̂į̀dβ̂ų̀ms)~abìdvium (abìdviumis)*
Vie.	*aβ̂į̀dβ̂įjų̀·s (aβ̂į̀dβ̂ų̀·s) ~ abìdvijūse (abìdviūse)*	*aβ̂į̀dβ̂įjų̀os (aβ̂į̀dβ̂ies, aβ̂į̀dβ̂ų̀os) ~ abìdvijose (abìdvėse, -iose)*

Iš paradigmos matyti, kad na. ir įn. galūnė atliepia *-ia-* bei *-io-* kam. daiktavardžių dviskaitai bei daugiskaitai. Šiemdviem linksniams mot. g. pažįstamos dar *aβ̂į̀dβ̂įm ~ abìdvim* ir *aβ̂į̀dβ̂įms ~ abìdvims* lytys. Taip pat gausiai lyčių turi ir vie., jų tarpe ir 3 sutrumpintines: vieną vyr. g., dvi — mot. g. (*-ė-* ir *-io-* kam.).

Lyčių gausybė, greičiaiusiai, priklauso nuo neperdažno to skaitvardžio vartojimo[1].

Pažymėtina, kad nekirčiuotos galūnės ki. lytis, priešingai benram fonetikos dėsniui (§ 40_6), turi ilgą galūnę [*ù·*]; taip pat čia priklauso ir įvardis *šìtu·~šìtų*. Ilgasis nekirčiuotas galūninis balsis aiškintinas iš analogijos pagal *dβ̂ìjũ·~dvijų̃, tũ·~tų̃* bei kitus giminiuius ir asmeninius įvardžius?

§ 134. Vietoje ršk. *dvíejau* sakoma *dβ́i·jùo~dvíejoje*, šalia jos ir *tŕi·jùo~tríejoje* ‚trise'.

§ 135. Dg. ga. nuo ‚4' iki ‚9' turi galūnę *-is*: *ką tur̂ìs~kẽturis, pęnk̂ìs~penkìs...*; linksniuoja kaip ir *-ia-* bei *-io-* kam. būdvardžius.

§ 136. ‚11—19' sudaromi su *-leka*: *β̂i·ñù·l̂ęka~vieniúoleka, dβ́i·l̂ęka~dvýleka...*

§ 137. *Šimtas* kirčiuojamas 4 kirčiuotės pavyzdžiu.

§ 138. *Tůkstantis* eina tiek moteriškąja (*-i-* kam.), tiek vyriškąja (*-ia-* kam.) gimine. Va. pasakoma ir *tú·kstant̂ì~tůkstantė*, plg. § 90 Galūnė 1.

§ 139. *m̂il̂ijũons~milijõnas* priegaidėjamas tęstine priegaide.

2. Kelintiniai skaitvardžiai

§ 140. ‚20—30' tarmėje paprastai šiaip kirčiuoja: *dβ̂ìdešìmts~dvìdešimtas, dβ̂ìdešìmta~dvìdešimta, tr̂ìsdešìmts~trìsdešimtas, tr̂ìsdešìmta~trìsdešimta*. ‚40—90' retai kelintinės (dešimtinės) lytys tesakomos; įprastinis kirčiavimas čia yra kaip Sk.

---

[1] Įdomu čia pastebėti, kad vienas 21 m. tarmės atstovas, jam suprantamu būdu paklaustas šio skaitvardžio ki. formos, iš pradžių negalėjo atsakyti, aiškindamasis, kad tai esanti sunki lytis, o vėliau tvirtino, kad toji lytis būsianti *abùdβ̂ìjù·~abùdvijų*. Štai ir kelias naujoms lytims!

§ 141. ‚100', ‚1000'... neturi paprastųjų kelintinių lyčių. Prireikus vartojamos kelintinės įvardžiuotinės lytys: *šįmtàšįs~šimtàsis, šįmtúojį~šimtóji, šįmtúojà~šimtója. tū·kstantašįs~tūkstantasis* || *tu·kstantàšįs~tūkstantàsis* retai tesakomas; mot. g. neteko girdėti. Taip pat negirdėjau ‚10.000'... ‚100.000'...

3. Skaitvardiniai vediniai

§ 142. Su priesaga *-ókas* paprastai tedaromi *β̂i·núoks~vienóks, dβ̂ejűoks~dvejókas, antrúoks~antrókas, trẽjűoks~trejókas*; ‚4—9' — retai. Nuo ‚2' čia įprastesnė priesaga *-ópas*: *dβ̂ejűops ~dvejópas, trẽjűops~trejópas...*

§ 143. Šalia priesagos *-linka(s)* vartojama ir *-lypa(s)* šiems skaitvardžiams: *β̂i·nîli·ps~vienlypas, β̂i·nîli·pà~vienlypà, dβ̂įîli·ps~dvìlypas, dβ̂įîli·pà~dvilypà, trįîli·ps~trìlypas...*, rečiau *ką̀tū·rîli·ps ~ketùrlypas, ką̀tųrîli·pà~keturlypà* (ir *ką̀tū·rîli·pa~ketùrlypa*), rečiau *β̂i·nîli·pa~vienlypa, dβ̂įîli·pa~dvìlypa, trįîli·pa~trìlypa.*

Veiksmažodis

I. Veiksmažodžio lytys

1. Asmenų galūnės

§ 144. Dv. nevartojama; ji pakeičiama dg. lytimis: *dį̂·rbam ~dìrbama.* Bet žr. dar § 149_2.

§ 145. Dg. I asm. galūnė yra *-m<-ma,* žr. sangrąžinės lyties galūnę (§ 147_2 ir § 148_2).

§ 146. — 1. Sangrąžinė dalelytė yra *-s*; labai retai, ypačiai pabrėžiamai tariant, girdima ir *-se*: *sã·kuos~sãkos, sã·kuosę~sãkose.* Žodžio viduryje yra *-si-*: *pašįdã·rį~pasidãrė.*

2. Jei veiksmažodis turi priešdėlį *ne-*, dalelytė stovi žodžio gale: *nèšnękas~nèšnekas* ‚nesišneka', *nęmùškąs~nemùškias* ‚nesimušk'. Kitais atsitikimais ji stovi paprastai po priešdėlio; bet tada toji dalelytė gali būti ir gale dar pridedama: *parŝįnèšų~parsinèšiu,* (rečiau) *parŝįnèšù·s~parsinèšiuos.*

3. Jei III asm. sangrąžinės lytys norima pasakyti beasmeniškai, gautosios formos eina dar ir pasyvine reikšme: *parŝįnèšàs~parsinèšias* = 1. ‚parsineš', 2. ‚bus parnešta, parsinešta'. Jei dalelytė stovi tiktai gale (išskyrus šio paragrafo 2 skyr. veiksmažodžius), gautosios lytys teturi tiktai tą pasyvinę reikšmę: *parnèšàs~parnèšias* ‚bus parnešta', *papraši·ŝàs~paprašýsias* ‚bus paprašyta, bus pasistengta paprašyti', plg. *papraši·ŝàs dîẽdę įr dú·s pîñingū· ~ paprašýsias dẽdę, ir dúos piningū̃.*

Tačiau šia pasyvine reikšme lytys ne visuotinai tarmėje tevartojamos.

4. Dg. II asm. sangrąžinės lyties galūnė yra *-ys*: *mu̯šĭ·s~mušýs* ‚mušies', *dį̂·rb̂i·s~dìrbys*, plg. dounininkų *mu̯šĭ·s~mušýs* Veiviržėnai.

5. Dg. I asm. sangrąžinių lyčių galūnė yra *-mos*: *mùšamuos ~mùšamos*.

§ 147. — 1. Būsimojo laiko III asm. galūninis *-s* kai kurių tarmės atstovų (retai) girdėti minkštas: *bù̯ŝ* ‚bus', *β̧ę̂ŝ* ‚ves'. Įdomu pastebėti, kad kitos (dažnesnės dabar) tarmės lyties *bú·s ~ bûs* neteko girdėti su minkštu *-s*.

2. Būs. laiko dg. charakteristikos elementas yra *-s-*, prie kurio prijungiama I asm. galūnė *-ma*, II — *-te*: *dį̂·rpsma ~ dirbsma, dį̂·rpsŝę~dirbste* (sangrąž. *dį̂·rpsmuos~dirbsmos, dį̂·rpsŝies~dirbstės*).

§ 148. — 1. Šalia tariamosios nuosakos vn. I asm lyčių, lygiųršk., kai kurių pasakomos ir sutrumpintos: *tu̯rîetî̃* ‚turėčiau', *nę̃.i̯.îtî̃* ‚neičiau'.

2. Dg. charakteristikos elementas tarp kamieno ir galūnės yra *-mė-*: *tu̯rîetu̯m̂iem~turėtumėm* < *turėtumėma*, plg. *dį̂·rptu̯m̂iemuos~dirbtumėmos, tu̯rîetu̯m̂iet~turėtumėt* < *turėtumėte*, plg. *mùštu̯m̂ieĉies~mùštumėtės*.

§ 149. — 1. Liepiamoji nuosaka (dg.) perėjusi į *-ia-* kam.: *e̯.i̯.ą̀m~eĩkiam* < *eĩkiama, e̯.i̯.ą̀t ~ eĩkiate*. Tačiau vn. galūninis [*-ḱ*] kietas: *e̯.i̯.ḱ~eĩk*.

2. Šiai nuosakai kai kurių senesniųjų tarmės atstovų pasakomos ir dv. lytys: *e̯.i̯.ą̀tau ~ eĩkiatau* < *eikiatava, n̂ėšą̀tau ~ nėškiatau* < *neškiatava*.

3. Liep. nuosakos reikšmę įgyja kartais ir esam. laiko dg. I. asm.: *e̯.i̯.nam~eĩnama* ‚eikime', *ą̀.r.tam~keřtama* ‚kirskime'.

§ 150. — 1. Sangrąžiniai veikiamieji dalyviai abiem skaičiams ir giminėms turi galūnę *-ys*: *mu̯šanŝĭ·s ~ mušąsýs* || *mùšanŝi·s~mùšąsys* || *mu̯šanî̃ĭ·s~mušantýs, mùšu̯ŝi·s~mùšusys, mùšdaβu̯ŝi·s~mùšdavusys, mùšânî̃ĭ·s~mùšiantys*.

2. Sangrąžinių padalyvių galūnė *-ies*: *mùšanîi·s ~ mùšanties, mùšųšî·s ~ mùšusies,* plg. dounininkų *mùšǫntę́·is~mùšanties, mùšǫsę́·is~mùšusies* Salantai.

§ 151. Sangrąžinio pusdalyvio vartosena mišra: arba vartojama viena nekaitoma lytis abiem skaičiams ir giminėms: *spjā·udi·damuos~spjáudydamos*; arba vyr. g. dg. vartojama ir atskira lytis, atliepiantiršk.: *spjā·udi·damî·s ~ spjáudydamies* (tada pirmoji lytis vartojama likusiems atsitikimams).

§ 152. Siekinys nepažįstamas.

2. Kamienų daryba

a) Esamasis laikas

§ 153. Atematiniai veiksmažodžiai iš III asm. perėję į *-a-* kam. (arba šalia ir nauji kamienai atsiradę): *mi·ktų~miegtù, mi·kîį ~ miegtì, mĩ·kt ~ miẽgta* (šalia retkarčiais ir *mĩ·gᵉ ~ miẽga*)..., *skã.u.st~skaũsta, çí·st~gíesta* šalia *çí·d~gíeda, lĩ·kt~liẽkta* šalia *lį̃.ṽ.k̃~liñka* ‚lieka'...

§ 154. *-ia-* kam. veiksmažodžiai iš dalies perėję į *-a-* kam.: *á·udų~áudu, á·ud~áuda, á·udam~áudama, á·udat~áudate* šalia *á·udžų~áudžiu, á·udęm~áudžiama, á·udęt~áudžiate.* Kai kurių ir III asm. tariamas su minkštu galiniu priebalsiu, išskyrus *k* ir *g*: *á·ud* ‚audžia', bet *šã.u.k̃* ‚šaukia', *stǽ·ngᵉ* ‚stengia'.

§ 155. *-i-* kam. veiksmažodžiai perėję į *-ia-* arba *-a-* kam. (plg. § 154); vn. tuodu kamienai eina mišrai, tik dg. *-a-* kam. retesnis: *žù·rų~žiūrù, žũ·r* ‚žiūri', *žũ·rę́m~žiūriama, žũ·rę́t~žiūriate*; rečiau: *žù·rų̂~žiūriù,* visai retai *žũ·r̂~žiūri.* Taigi būtų *-i-* kam. pirma perėjęs į *-ia-* kam., o vėliau ir į *-a-*. Dg. *-a-* kamieno pavyzdžiu *žiūrė́ti* beveik neasmenuoja. Daugiskaitai dar plg.: *kę̃.n.-ę̂m~keñčiama, kę̃.n.ę̂t ~ keñčiate,* šalia retesnių *kœ̃.n.tam ~ keñtama, kœ̃.n.tat~keñtate*...

§ 156. Ilgo ršk. šakninio skiemens (t. y. tokio, kurį sudaro ilgas senovinis balsis ar dvibalsis) *-va-* ir tiems vienaskiemenės šaknies *-ja-* kam. veiksmažodžiams, kurie turi šaknyje *au* dvibalsį, tarmėje atliepia *-na-* kam.: *bū̃·n~bū̃na, grū̃·n~grū̃na, klū̃·n~kliū̃na, pjū̃·un~pjáuna.* III asm. gali ir visas *-na-* (: ršk. *-va-*) kamiengalis nukristi: *grū̃·, klū̃·.*

§ 157. Tiems ršk. vienaskiemenės šaknies *-ja-* kam. veiksmažodžiams, kurie turi šaknyje *y*, tarmėje III asm. atliepia *-na-* kam. (jei jis visai nenukrinta), kitiems asm. *-na-* ir *-ja-* kam. mišrai: *lĩ·n~lỹna, rĩ·n~rỹna : rĩ·nam~rỹnama ‖ rĩ·jam~rỹjama, rĩ·nat~rỹnate ‖ rĩ·jat~rỹjate, ri·nù~rynù ‖ ri·jū̃~ryjù...* III asm. gali ir visas kamiengalis atkristi: *rĩ·, lĩ·.*

§ 158. Taip pat ir ršk. *-auja-* kam. vediniai tarmėje eina mišrai su *-auna-* kam.; tik III asm. ir čia tevartojama pastaroji lytis: *gri·bá·ujū̃~grybáuju ‖ gri·bá·unų~grybáunu : gri·bá·un~grybáuna.* III asm. visas kamiengalis *-na-* labai retai tenukrinta.

§ 159. Ršk. *-ija-* kam. atliepia *-yja-* (ir skoliniuos): *tvã·ti·jū̃~tvãtyju, lĩ·kį̃·jū̃~lỹkyju, ka͡u.li·jū̃~kaūlyju, βa͡i.di·jū̃·s~vaĩdyjuos, βa͡m.pi·jū̃~vaũpyju, za͡u.ni·jū̃~zaūnyju, zβã·ni·jū̃~zvãnyju, šlū̃·ži·jū̃~šlūžyju.* Gali būti, nors rečiau, šalia ir *-ija-* kam. vartojamas: *mìsĩlį̃jū̃~mìsliju, tβã·tį̃jū̃~tvãtiju...* Daiktavardžių paralelei plg. § 74$_6$. Bet pasakoma ir *tβã·tį̃nų~tvãtinu, ka͡u.lį̃nų~kaūlinu, lĩ·kį̃nų~lỹkinu.* — Ršk. *dalijù* atliepia: 1) ta pati lytis, 2) *daĩlį̃nù~dalinù.* Ršk. *rūdijù, kirmijù* atliepia dažniausiai *rudíejū̃~rūdė̃ju, kį̃rmíejū̃~kirmė̃ju,* plg. *ru·díeti~rūdė̃ti, kį̃rmíetį̃~kirmė̃ti*; taip pat ir būt. laike lytys su *-ėj-* dažnesnės.

§ 160. Ršk. *-sta-* kam. su senoviniu *-n-* intarpu šaknyje tarmėje gali fonetiškai, per III asm. (nukritus *t*), ir *-a-* kam. išvirsti: *çæ͡n.s~gę̃sa ‖ çæ͡n.st~gę̃sta, βį̃͡n.s~vį̃sa ‖ βį̃͡n.st~vį̃sta, i·grį̃͡n.s~įgrį̃sa ‖ i·grį̃͡n.st~įgrį̃sta, tį̃͡n.ž~tį̃ža ‖ tį̃͡n.št~tį̃žta.*

b) Būtasis kartinis laikas

§ 161. Šalia ršk. *-jo-* kam. vartojama kartais ir kita lytis: *jűojẹ~jójo* || *jűojį*. Pastaroji lytis fonetiškai greičiausiai verstina *jójė* (*-jė-* kam.); tada turėtume paralelę daiktavardžių *-io-* ir *-ė-* kam. sumišimui, plg. *jȁ·ujẹ~jáuja* || *jȁ·ujį~jáujė*, žr. § 87, 88.

§ 162. Kai kuriems kitų tarmių (vienaskiemenės šaknies) *-ė-* kam. (greta neretai turintiems ir *-o-* kam.), atliepia *-o-* kam.: *bã·ra~bãro, kã·la~kãlo, krųša~krùšo, Îẹ́·ida~léido, mã·la~mãlo, mųša~mùšo*...

§ 163. Veiksmažodžiai, kurie esam. laike turi *-yja-* kam., būt. laike nuosakiai turi *-yjo-*: *ka͡.u.Îi·jẹ~kaũlyjo, za͡.u.ñi·jẹ~zaũnyjo*. Bet jei šios lytys esam. laike turėjo *-na-* ar *-ija-* kam., tai čia irgi turi *-no-* ir *-ijo-*: *ka͡.u.Îįna~kaũlino, daÎįẹ~dalijo* || *daÎįna~dalįno*...

c) Bendratis

§ 164. *-in-* kamiengalio veiksmažodžio lytys bendračiai pažįstamos tarmėje ir su [*i·*]: *βadį·nîtį~vadìnti* || *βadį·tį, žã·dįñtį~žãdinti* || *žã·dį·tį*. — Tokios pat dvejopos lytys pažįstamos ir visose iš bendraties padarytose formose (būtojo dažninio, būsimojo laiko, liepiamosios, tariamosios nuosakos, pusdalyvio).

d) Smulkmenos

§ 165. — 1. Šalia *ẹsù~esù, eŝį~esì* ‚gyvenimo, laikymos, buvimo' prasme sakoma ir *bu·nų~būnù, bu·ñį~būnì*. Leidžiamajai nuosakai sakoma *Îẹbũ·ñi·~tebũnie* ir *Îẹbũ·n~tebũna, Îẹgụl* || *Îẹgụ̂l (Îẹgų͡.l.* || *Îẹgų͡.Î.) bũ·n~tègul (tegul) būna*.

2. Liapiamosios nuosakos reikšme šalia *ẹ͡.i.ką̀m~eikiama* sakoma ir *ẹ͡.i.ma (eimà)~eĩma (eimà)*.

3. Liepiamoji nuosak *eiti* + *šen* turi įvairių lyčių: *eĭ̯kš̯~eĩkš, eikš̯ẹ́·~eikšę́, eikš̯ǽ·n~eikšén, eikš̯ẹ́·ką̀t~eikšę́kiate, ẹ͡.i.kš̯et~eĩk-*

šiate, eikš̨ė̀·ŋk̨ãt~eikšénkiate. Tokias pat lytis turi ir *duoti, bėgti* +*šen.* Plg. § 73.

4. Vietojeršk. *trìna, skìna* ir kai kurių kitų šio tipo vienaskiemenių šaknies žodžių pasakoma kartais *tr̃ė̀·n ~ trẽna, tr̃ęnù~ trenù, tr̃ė̀·nam~trẽnama..., sk̨ã̀·n~skẽna...*

5. Šalia *m̂i̧ŝlì·jau~mìslyjau* ir retesnio *m̂i̧ŝlį̀jau~mìslijau* pasako ir sutrauktinę lytį *m̂i̧ŝlàu.* Kitų šios rūšies pavyzdžių neteko girdėti.

6. Šalia *gá·l̂ bú·tį̀~gál búti* ‚vielleicht', *matì·tį̀~matýti* ‚видно' dažnai sakoma ir sutrumpintos lytys: *gá·l̂ bú·t̂, matì·t̂.* Taip pat šalia *kàs c̨ir̃dìetį̀ ~ kàs girdėti* dažnai sakoma ir *kasc̨ir̃dìet̂* (proklitiškai). Sutrumpinta pastarojo žodžio bendratis tik šiame posakyje tesakoma.

II. Lyčių kirčiavimas

1. Verbum finitum

a) Bendrieji dėsniai

§ 166. III asm. trumpoji galūnė *-a* nukrinta: *mų̀š~mùša,* žr. § 38. Dėl to šaknyje, atsiradus uždaram skiemeniui, gauname kai kurių fonetinių priegaidės ir balsio kiekybės pakitimų, kuriuos šia proga tenka pažymėti:

1)ršk. kirčiuotasis šakninis *i, u, e, a* + heterosilabinis *l, m, n, r* virsta mišraisiais dvibalsiais su stumtine priegaide: *p̂i̧·l~pìla, gr̃ų̀·m~grùma* ‚es donnert', *c̨ė̀·n~gẽna, bá·r~bãra*;

2) šakniniams *ã, ẽ* prieš kitus priebalsius atliepia trumpieji: *kàs~kãsa, m̂ę̀t~mẽta, k̨àp~kẽpa.*

§ 167. Kirčiuotajam galūniniam esamojo ir būtojo laikoršk. lyčių *-aũ, -aĩ, -eĩ* skiemeniui atliepia stumtinės priegaidės lytys: *dará·u~daráu, dar̃ã̀·u~dariáu, dar̃ę́·~daréi, pasak̨ã̀·u~pasakiáu, sak̨ę́·~sakéi, sak̨ę́·s~sakéis, dará·us~daráus...*

§ 168. Stumtinė būsimojo laiko kamiengalio priegaidė perėjusi ir į III asmenį: *tur̃ies~turẽs, ñel̂ì·s ~ nelýs, sustúos~sustós, grú·s~grûs, žú·s~žûs, bú·s~bûs* (: ršk. *nelìs, grùs, žùs*) ir *bùs* || *bùs̃~bùs* (plg. § 147_1).

§ 169. Geidžiamosios bei leidžiamosios nuosakos kirčiavimas, palyginti, nevisai dėsningas. Kadangi ršk. šis kirčiavimas nėra griežčiau formuluotas, nusakau visus, bent ryškiausius, kirčiavimo atsitikimus bei polinkius.

1. Silpnosios vienaskiemenės šaknies[1] *-a-* kam. veiksmažodžiai kirčiuojami gale: *ţ̃eplakį̃·~teplakiẽ, ţ̃eñešč̃·~tenešiẽ, ţ̃elup̂ī·~telupiẽ, ţ̃el̂ip̂ī·~telipiẽ.*

2. Stipriosios[2] tęstinės vienaskiemenės šaknies *-a-* bei *-ia-* kam. veiksmažodžiai, išskyrus *-sta-* kam. ir esam. laiko *n* intarpo lytis, ir visi silpnosios bei tęstinės priegaidės vienaskiemeniai *-i-* kam. veiksmažodžiai kirčiuojami mišrai — ir šaknyje ir galūnėje: *ţ̃ešã̃.u.kį̃·~tešaũkie* || *ţ̃ęšaukį̃·~tešaukiẽ, ţ̃ekę̃.r̃.p̂i·~tekeřpie* || *ţ̃ekęř-p̂ī·~tekerpiẽ, ţ̃et̂ìkį̃·~tetìkie* || *ţ̃et̂ikį̃·~tetikiẽ, ţ̃ežũ·r̂i·~težiūrie* || *ţ̃e-žu·r̂ī·~težiūriẽ.*

3. Stumtinės šaknies vienaskiemeniams *-a-, -ia-* kam. veiksmažodžiams taisykle eina šakninis kirčiavimas; tik šalia stumtinės priegaidės sakoma ir tęstinė: *ţ̃ekę̃·ikį̃·~tekéikie* || *ţ̃ekę̃.i.kį̃·~tekeĩkie, ţ̃emį̃·rš̃t̂i· ~ temìrštie* || *ţ̃emį̃.r.šti·~temiršt̂ie.* Bet retkarčiais girdėti ir galūninio kirčiavimo atsitikimų, pvz., *ţ̃ejùoj̃·~tejojiẽ, ţ̃e-dį̃r̃b̃ī·~tedirbiẽ* šalia įprastinių *ţ̃ejũoji·~tejójie* || *ţ̃ejũ̃oji· ~ tejõjie, ţ̃ed̂į̃·r̃b̂i·~tedìrbie* || *ţ̃ed̂į̃.r̃.b̂i·~tedirbie.*

4. *-a-* ir *-ia-* kam. veiksmažodžiai, kurie esam. laike kirtį turi toliau negu antram skiemenyje nuo galo, ir visi *-o-* kam. veiksmažodžiai kirčiu ir priegaide sutinka su esam. laiko III asm.: *ţ̃esã̃·ka·*

---

[1] Silpnąja šaknim vadinu šaknį su senoviniais trumpaisiais *(a, e, i, u)* balsiais.

[2] Stipriąja šaknim vadinu šaknį, sudarytą iš dvibalsių bei ilgųjų (senovinių) balsių.

~tesãkai, ţerúoda·~teródai, ţekrùţiñi·~tekrùtinie, ţeba͡ĩ.tu·ji·~tebaĩtuojie, ţetá·uškiñi·~tetáuškinie.

5. Stumtinės priegaidės daugiaskiemeniai *-a-* ir *-ia-* kam. veiksmažodžiai, kurie esam. laike kirtį turi priešpaskutiniame skiemenyje, jį išlaiko ir šioje nuosakoje, bet šalia vartojamos ir tęstinės priegaidės lytys (plg. 3): *ţekβaiĩűojį·~tekvailiójie* ‖ *ţekβaiĩűo͡ĩi·~tekvailiõjie, ţegaspaduorá·uñi·~tegaspadoráunie* ‖ *ţegaspaduora͡ĩ.u.ñi·~tegaspadoraũnie.*

6. Tęstinės arba trumpinės priegaidės daugiaskiemeniams, kurie esam. laike turi kirtį priešpaskutiniame skiemenyje, pažįstamos lytys, kirčiu ir priegaide sutinkančios su esam. laiko III asm., bet šalia, rodos, rečiau vartojamos ir galūninio kirčiavimo formos: *ţeçi·βę̃·ñi·~tegyvẽnie* ‖ *ţeçi·βeñĩ·~tegyveniẽ, ţeparlakį̀ñi·~teparlakìnie* ‖ *ţeparlakįñĩ·~teparlakiniẽ.*

b) Priešdėlio paveiktosios lytys

§ 170. — 1. Visose tęstinės priegaidės vienaskiemenėse esam. laikoršk. *-ia-* ir *-i-* kam. lytyse priešdėlis nutraukia ant savęs kirtį: *pàšaukš* ‚pašaukia', *pàšaukąm~pàšaukiama...*, *ñèĩi·Ĩų̃~nètyliu, ñèĩù·d* ‚neliūdi', *ñèĩù·du̯~nèliūdu* ‚neliūdžiu'...

2. Veiksmažodžiai *galėti* ir *turėti,* jei jie turi priešdėlį *ne-* ar *be-*, vn. I ir II asm. turi dvejopas lytis — su kirčiu galūnėje ir priešdėlyje: *ñe̯gaĩų̃~negaliù* ‖ *ñèga͡ĩų̃~nègaliu, ñe̯gaĩį̀~negalì* ‖ *ñèga͡ĩį̀ ~nègali* (II asm.), *be̯gaĩų̃~begaliù* ‖ *bèga͡ĩų̃~bègaliu, be̯gaĩį̀ ~ begalì* ‖ *bèga͡ĩį̀~bègali* (II asm.). Girdėti kartais ir III asm. kirčiuojant priešdėlyje: *bèga͡ĩ* ‚begali', rečiau *ñègaĩ* ‚negali' (paprastai kirčiuoja šaknyje: *ñe̯gá·ĩ~negãli, be̯gá·ĩ~begãli*). Dg. I ir II asm. šios lytys su priešdėliu *be-* taip pat neretai kirčiuojamos ir priešdėlyje: *bègaĩàm~bègaliama, bègaĩàt~bègaliate*; su priešdėliu *ne-* tai, rodos, rečiau teatsitinka.

2. Verbum infinitum

§ 171. Vienaskiemenės šaknies stumtinės priegaidės būdinio lytys, šalia šakninio, pažista, nors retesnį, ir galūninį kirčiavimą: *bíekt̃ę~bė̃gte* || *bíekt̃ė~bė̃gtė, drúošt̃ę~drózte* || *druošt̃ę~drožtė.*

§ 172. Kai kurių veiksmažodžių bendraties (bei iš jos padarytų lyčių) kirčiavimas skiriasi nuo Sk.: *alk̃į·nît̃i ~ alkìnti, á·rt̃iñt̃i~árdinti, da͡u.çiñt̃i~daũginti, gaiñůot̃i~gainióti, ga͡n.zdiñt̃i ~gą̃sdinti* (paprastai *ga͡n.diñt̃i ~ gañdinti*), *glamž̃i·t̃i ~ glamžýti, ka͡l.b̃iñt̃i~kalbinti, pa͡i.k̃iñt̃i ~ paĩkinti, pùsr̃i·t̃šàut̃i ~ pùsryčiauti* (rečiau *pusr̃i·t̃šă·ut̃i~pusryčiáuti*), *šę́·il̃ieť̃i~séilėti* (kartais ir *šeil̃ieť̃i~seilėti*), *ská·mb̃iñt̃i~skámbinti, sta͡u.kt̃i ~ staũgti, ta͡m.šiñt̃i ~ tamsinti* (girdėjau ir *tá·mšiñt̃i~támsinti*), *t̃ę́·išiñt̃i~téisinti, t̃ę́·r̃·ît̃uot̃i ~ térlioti* (rečiau *t̃er̃ît̃uot̃i ~ terlióti*), *tβi͡r.k̃iñt̃i ~ tvir̃kinti, tβi͡r.kt̃i~tvir̃kti, βá·išiñt̃i~váišinti, βr̃·ñůot̃i ~ vỹnioti* (girdėti ir *βi·ñůot̃i~vynióti*).

§ 173. Abiejų giminių ir skaičių stumtinės priegaidės pusdalyviai kirčiuojami šaknyje: *k̃ę́·igdams~kéikdamas, k̃ę́·igdama ~kéikdama, k̃ę́·igdami~kéikdami.*

§ 174. Trumpinės ir tęstinės priegaidės vienaskiemenės šaknies priešdėlėtiniai vyr. g. pusdalyviai kirčiuojami mišrai — šaknyje arba priešdėlyje (ne tik tada, kai priešdėliu eina *pár-* ‚per', kuris visada nutraukia ant savęs kirtį): *paf̃ę͡i.dams~pareĩdamas* || *pár̃eidams~pàreidamas* (ir *pa͡r.eidams ~ pařeidamas*), *i·l̃ibdams~ įlipdamas* || *r̃·l̃ibdams~r̃lipdamas.* Ir mot. g. pasakoma *pár̃eidama ~pàreidama* (ir *pa͡r.eidama~pařeidama*).

Lytis *pàreidamas (pàreidama)* išversta į ršk. fonetiškai. Galima ją kildinti ir iš *pařeidamas (pařeidama)* (kadangi tarmėje šių lyčių atitikmenys yra), nes kartais girdėti ir *pár̃eidams, -a* = ršk. *pařeidamas, -a.*

§ 175. Dalyvių kirčiavimą žr. § 112—124.

Prieveiksmis

I. Kirčiavimas

§ 176. Kai kurių būdvardinių prieveiksmių kirčiavimas skirias nuo Sk.: *atlã.i.dẽ· ~ atlaĩdžiai, atsã.r.çẽ· ~ atsarĝiai, ìšilga· ~išilgai* ir *išį.ĩ.ga· ~ išilgai, kã.r.tẽ·~karčiai, mã.n.daçẽ· ~ mañdagiai* ir *mandaçẽ·~mandagiaĩ, nu·buõdẽ·~nūbõdžiai, nu·lã.i.dẽ·~ nūlaĩdžiai* (rečiau *nu·laidẽ·~nūlaidžiaĩ*), *paklùsnẽ·~paklùsniai* ir *paklusnẽ·~paklusniaĩ, pamã.ĩ.dẽ·~pamaĩdžiai* ir *pamaĩdẽ·~pamaldžiaĩ, pìçẽ·~pigiai*.

§ 177. Toliau tarmėje kirčiuoja: *bẽnẽ~benė* ir *bẽnẽ~bėne, kadà nẽ·kada~kadà nėkada* (rečiau *kadà nẽkadà ~kadà nekadà*), *kàžikada~kàžikada* ir *kažikadà~kažikadà, kažikada~kažìkada*; taip pat trejopai kirčiuojami: *kàžikas~kàžikas..., kàžikuoks kàžikoks, kàžikur~kàžikur*; toliau *kàškada~kàžkada* ir *kaškadà~ kažkadà, kàškas~kàžkas* ir *kaškàs~kažkàs*; taip pat dvejopai kirčiuoja: *kàžkuoks~kàžkoks..., kàškur~kàžkur; kìtur~kìtur* ir *kitu.r.~kituĩ, ku.r. nẽ·kur~kuĩ nėkur* ir *ku.r. nėku.r. ~ kuĩ nekuĩ, nàjẽ~nàja* ir *najẽ~najà, nẽkada ~ nėkada* ir *nìekadà ~ nėkadà, nìekaduõs~nėkadõs* ir *nẽkaduos~nėkados, nùjẽ~nùja* ir *nujẽ~ nujà, pa-ẽ.i.lũį~paeĩliui* (rečiau *pa-eilũ.i.~paeiliuĩ*), *šãnakt (šà-na·kt)~šiànakt* ir *šã·na·kt~šiąnakt, βìsur~vìsur* ir *βisu.r. ~ visuĩ. —nùja* ir *nàja* dvejopas kirčiavimas dažniausiai skiriasi reikšmėmis: *nàjẽ, nùjẽ* ‚kur ne' : *najẽ, nujẽ* ‚taip, taigi'.

Žr. dar § 71—73; 178—188.

II. Daryba

1. Laipsniavimas

§ 178. Aukštesniajam laipsniui, šalia įprastinės priesagos *-iaũ*, kartais vartojama ir *-iaũs*: *çeřa̰.u.~geriaũ* ‖ *çeřa̰.u.s~geriaũs*.

§ 179. Aukščiausiojo laipsnio priesaga yra *-iáusiai*: *çeřa̰·uŝę·~geriáusiai*. Bet pažįstamos ir sutrumpintos lytys *-iáu*: *pi̯řma̰·u~pirmiáu, çeřa̰·u~geriáu*. Dažnai vartojamos ir aprašomosios lytys (kaip ir būdvardžių): *kũ·, už̧βi̯s, par̨βi̯s, çeřũ· (çeru·) çeřa̰·uŝę·, çeřa̰·u* (ir *çeřa̰.u.*) ~ *kuõ, užvi̯s, parvi̯s* ‚pervis', *geriį̃ (gerį̃) geriáusiai, geriáu (geriaũ)*.

2. Polinksniniai bei pasturdėliniai prieveiksmiai

§ 180. Šalia *βi̯sadà~visadà* sakoma ir *βi̯sad̨uõs~visadõs*.

§ 181. Su *-n* polinksniu tepažįstami tik keli žodžiai: *nu̯mĩ·n ~ numiẽn < namien* ‚namo', *la.u.ku̯n ~ laũkun < laukan(?), pã·sku̯n~pãskun* ‖ *pasku̯.n. ~ paskuñ, šali̯.n.~šaliñ* ‖ *šàli̯n~šàlin*. Greta vartojamos lytys ir be šio polinksnio, plg. § 71_3.

§ 182. Su *-p* polinksniu taip pat tik keli žodžiai, daugiausia laikui žymėti: *ru̯d̨enuõp (ru̯d̨eñũop)~rudenõp (rudeniõp), βakaru̯op~vakarõp, paβasařũop~pavasariõp, šali̯p~šali̯p*...

§ 183. Su *-t, -k* (*-ėt, -ėk, -yt, -it*) pasturdėliu pasakoma: *mu̯ŝieĺ~mùsėk, mu̯ŝiet~mùsėt* ‚gal būt', *ràŝieĺ~ràsėk, ràŝiet~ràsėt, ràŝi·t~ràsyt, ràŝi̯t~ràsit* ‚t. p.' šalia *mu̯ŝie~mùsė, ràŝi̯~ràsi* ‚t. p.'.

§ 184. Neretai *-ai* bei *-ais* (*-iai, -iais*) ir kitos pasturdėlinės bei polinksninės lytys praplečiamos. Dažniausiai girdimos šios lytys: *ankstę́·ina·s~ankstéinais* (retai *ankstę́·inai*) ‚labai anksti'

kū̃r nuõrę̃nta·(s)~kuř nõriantai(s)[1], *mùsìeta·(s)~ mùsėtai(s)*[2], *nu̇mĩ̃·na·(s) ~ numiẽnai(s) < namienai(s), pã̃·sku̇na·(s) ~pãskunai(s) || paskùna·(s) ~ paskùnai(s), pį̃·rma·(s)~ pìrmai(s), ràšieta·(s)~ràsėtai(s)*[2], *ràšį̇ta·(s)~ ràsitai(s)*[2], *ràšį̇·ta·(s) ~ràsytai(s)*[2], *šalį̀pę̃·(s)~šalìpiai(s), į̃ę̀na·(s) ~ tènai(s) || į̃ę̀nã̃·(s)~ tenaĩ(s)*.

§ 185. *-ai* pasturdėlis gali būti retkarčiais praplečiamas kitais pasturdėliais: *ankstį̃·ina·į̃ę̀·s~ankstėinaičiais, ankstį̃į̃ę̀lá·į̃ę̀·s~ ankstiteláičiais* ‚labai anksti, ankstutėliais'.

§ 186. Neretai vartojami išvardažodiniai prieveiksmiai su galūne *-ie* oro būviui žymėti: *ßíejù·ti· ~vėjuotie, į̀ì·tuoì̀· ~lýtotie, á·udruoì̀·~áudrotie, túokį̀· šá·į̀ì̀ì·~tókie šáltie* (kirčiavimas!)... šalia mot. g. lyties *ßíejù·tuo~vėjuotoje, į̀ì·tuotuo~lýtotoje, á·udruotuo~áudrotoje, tuokų̃̀o šaltų̃̀o~tokiojė šaltojė*...

3. Kiti prieveiksmiai

§ 187. — 1. Šalia *aukštaĩ* yra ir *aukšt̃į̀~aukštì* (plg. *tolì*...).

2. Šalia *dį̀dei̇į̃ę̀·~dideliai, dį̀dę̃·~didžiai* sakoma ir *dį̀kt̃šų̇̃m ~dìkčium*.

3. Iš *greĩtas* įprastinė prieveiksmio lytis yra *gr̃ę̃.i.t~greĩt*; retai tesakoma *gr̃ę̃.i.ta·~greĩtai*. Plg. *į̂šr̃·st~čỹst || į̂šr̃·sta· (į̂šį̇·stã̃·) ~ čỹstai (čystaĩ)* ‚visai' (pvz., *čỹst, čỹstai dur̃nas*).

4. Retokai pasakoma ir *kadá·~kadái* ‚jau kuris laikas' (pvz., *jaũ kadái jìs išẽjo*).

5. *n̂ę́·* ‚ne' su ilgu *e* (stumtiniu).

6. Vietoje ršk. *nà* daugiausia vartojamas *nù*; ir sudėtinėse lytyse (šalia *na-*): *nų̇̀ę̃~nùja* (plg. § 177).

---

[1] Dėl trumpumo taip pažymiu abi lytis kartu su *-ai* ir su *-ais*.

[2] Įdomu pastebėti, kad šie žodžiai, turėdami pasturdėlį *-k*, nebepraplečiami *-ai(s)*.

7. *prúopẹ̃rna·~própernai* ‚anksčiau kaip pernai'.

8. *tanka.n̄.ḱ~tankañk* ‚tolydžio'.

9. Šalia *ît·sẹ̄·~tiẽsiai* sakoma ir *ît·sū̃·m~tiesiùm* (pvz., *eĩk tiesiùm*).

10. Vietoje ršk. sutinkamo *senaĩ* ‚pirmiau' tesakoma *šeñẹ̄·~seniaĩ*.

11. *tū̃· prã̃·dienų̄ (tu·prã̃·dienų̄)~tuõ prãdėmu (tuoprãdėmu)* ‚tuo pradėjimu, be perstojimo'.

12. Retkarčiais pasakoma ir *šiū̃r tų̃.r. ~ šiuř tuř* (rimažodis klausimui *kuř*).

13. Iš sutrumpėjusių žodžių ir sakinių susidariusius priev. žr. § 71 –73.

§ 188. Iš esamojo laiko veikiamųjų dalyvių padarytų prieveiksmių vartojami kai kurie žodžiai: *pašū̃tų̄sẹ̄· ~ pasiùtusiai, patrã̃·kų̄sẹ̄· ~ patrãkusiai, pašiẽlų̄sẹ̄· ~ pašẽlusiai...* (pvz., *pašẽlusiai gražùs*).

Prielinksnis

§ 189. — 1. Vietojeršk. *apiẽ* sakoma *aplîẽ~aplẽ* ‖ *àplie~àplė*, kartais ir *aplį̂.n.k̃~apliñk*; pastaroji lytis daugiausia vietai reikšti sakoma.

2. Vietojeršk. *iki* sakoma *îįçį~ligi* ‖ *îįçį~ligi* (su ki.).

3. *kuodîel* (rečiau *kuodîeĩ, kuodiẽ*)*~kodẽl (kodẽ), dieltuõ* (rečiau *dieîtuõ*)*~dėltõ* tesakoma su *ė*. Sakoma ir *kų̂dieĩ* ‖ *kų̂dieĩ, kų̂diẽ ~ kudẽl, kudẽ*.

4. Vietojeršk. *anót* sakoma *núo~nó, núoîę~nóte*.

5.Ršk. *nuõ, priẽ* atliepia *nũ̇, pr̃ĩ̇~nũ, prỹ*, plg. dounininkų *nũ̇-, pr̃ĩ̇-* (*~nũ-, prỹ-*); rečiau sutrumpintos lytys *nų̀, pr̃į̀*. Fonetinius svyravimus žr. § 72. Toks pat atliepimas ir priešdėliuose: *nũ̇mẽîį̀~nūmetė, pr̃ĩ̇pã̇sakuojà~prypãsakojo*, rečiau *nų̀mẽîį̀ pr̃ĩ̇pã̇sakuojà*.

Nors retai, girdimas ir *pr̃ĩ̇~pỹ* ‚prie'.

6. Vietojeršk. *peř, pér-* tesakoma *pa.r. (pa̋r)~pař, pá̇r-~pár-*.

7. Kirčiuoja *paga.l. (paga.l.)~pagal̃* ir *pàgal (pàgal̃)~pàgal*.

8. Vietojeršk. *pàs* beveik tik *pr̃ĩ̇* tevartojama (su ki.).

9. *pa.r.~pař* ir *pruõ~prõ* vartosena vietai žymėti maišoma.

10. Šalia *šåpus~šiàpus, anàpus~anàpus, tàpus~tàpus* ir *šų̃opus~šiõpus, anų̃opus ~ anõpus, tų̃opus~tõpus*.

11. Nepažįstami (be anksčiau minėtųjų): *až(u), užu, gretim, in, ing, paliai, pasak, perdėm...*

Jungtukas

§ 190. — 1. *Ale* dvejaip kirčiuoja: *àl̂ę̲ ~ àle* ir *al̂ę̲ ~ alė*. Kartais pasakoma ir *àl̂ę̲ (al̂ė) b̂ėt~àle (alė) bėt* ‚vienok'.

2. Vietojeršk. *arba* taria *arb̂ę̲~arbė* ir *a.r̃.b̂ę̲~ar̃be*.

3. *Beĩ* retai tegirdimas: *àš b̂ėi tų̲~àš beĩ tù*; *baltà b̂ėi raudúona~baltà beĩ raudóna*...

4. Vietojeršk. *kaĩ* dažnai tariama *kã·p~kaĩp*.

5.Ršk. *nẽ* ir *neĩ* atstoja *n̂ie~nẽ*.

6. Tarmėje nepažįstamąršk. *nès* dažniausiai atstoja *jų̂k̃~jùk*, *jų̂g̃~jùg*.

Jaustukas

§ 191. — 1. Vietojeršk. *oĩ* dažniausiai sakoma *ů̯i̯~uĩ*.

2. Vietoje kai kurių lietuvių *ach* Pagramančio tarmėje sakoma *ã·k̃~ãk*.

3. Šalia *t̂ie~tẽ* yra ir greičiau tariamas *t̂ę~tė*.

4. Vietojeršk. *štaĩ* tesakoma *ŝi̯t~šit* ir ilgesnės lytys — *ŝi̯ta·~šitai, ŝi̯tã·~šitaĩ* (rečiau), *ŝi̯ta·s~šitais, ŝi̯tã·s~šitaĩs* (rečiau) (plg. § 184).

5. Kiti jaustukai: *β̂ę~vė* ‚va, veizėk', *f̂ę~fė, fů̯i̯~fuĩ, ŝ·t̂ ‖ š·t ~ššt* ‚ša', *pš· ‖ pŝ·~pšš* ‚t. p.'...

Bendrinės kalbos įtaka

§ 192. Kaip įvade esu pastebėjęs, Pāgramančio tarmė užrašyta iš tokių jos atstovų (senosios kartos), kurie kuo mažiausiai tepaliesti kitų tarmių.

Bet dabartiniu metu tarmę aiškiai ėmė veikti mūsų ršk. įtaka, ir pro ją praeiti nemačiomis jokiu būdu negalima, ypač kad ta įtaka juo toliau — juo labiau didėja.

I. Įtakos priežastys

§ 193. Kokios yra tokios įtakos priežastys? Trumpai — tarmės atstovų dažnėjąs bei gausėjąs susidūrimas su ršk. jos atstovais bei ta kalba kalbančiais žmonėmis, visuomene. Suprantama, kad pagramantiškių susiduriama ne su grynąja ršk. lytimi, panemuniečių tarme (taip teatsitinka retai), bet su savaip mūsų šviesuomenės kiekvienam krašto kampe persidirbta. Psichologinis tokiai įtakai pasidavimo pagrindas — 1) noras pasisavinti apšviestesnių žmonių (inteligentų) kalbą, ją prilygti (sąmoningai); 2) visuotinis žmogaus palinkimas pasekti naujove, nejuntamas (nesąmoningas) savinimasis naujų lyčių. Gyvendamas kitoje tarmės aplinkoje, žmogus net ir norėdamas tam tikros jos įtakos negali išvengti.

§ 194. O tokios įtakos veiksnių šiuo metu yra nemaža. Suminėsim bent svarbesniuosius. —

Labai aišku, kad daug tokios įtakos paskleidžia mokykla. Jos nešėjai daugiausia moksleiviai. Bet ir šiaip suaugusieji, turėję progos kiek laiko pabūti mokykloje ar kokiuose kursuose (suaugusiųjų, žemės ūkio, namų ruošos...), jos neišvengia; grįžę į kai-

mą, ją skleidžia tarp kitų tarmės atstovų ir, žinoma, dėl savo autoriteto, lengviau kitus užkrečia.

§ 195. Nemaža reikšmės reikia pripažinti visuomeninėms, kultūrinėms bei politinėms organizacijoms, platesniems sambūriams. Čia jaunimo kaskart vis daugiau susiburia. Dalyvaujantieji viešuose susiėjimuose, susirinkimuose stengiasi verstis geriau ršk. ir tas pastangas laiko savo pranašumo, inteligentiškumo požymiu. Taip pat minėtini ir kiti įvairūs susirinkimai, suvažiavimai.

§ 196. Kariuomenė irgi yra įtakos kaltininkė. Kareiviavimą atbuvęs, jaunimas grįžta pasisavinęs nemaža ten girdėtų kalbos bei tarmės naujovių ir čia jas paskleidžia tarp savųjų. Žinoma, ir jaunuoliai patys, patekę į kitą aplinką (t. y. grįžę vėl į savo tarmę), geros dalies parsineštinių naujovių nebetenka; bet tam tikra šių naujovių dalis, kad ir savaip perdirbta, prigyja.

§ 197. Minėtinos reikšmės turi ir radijas. Jo įtaka dar nėra lauktinai didelė todėl, kad radijas kaime, tikrųjų tarmės atstovų tarpe, nelabai tepaplitęs. Tačiau girdimoji iš radiofono kalba iš lengvo veikia klausytojus: jie atsimena dalį ne tik turinio, bet ir jiems naujoviškos kalbos bei jos lyčių ir neretai jomis pasinaudoja, ypač jaunimas.

§ 198. Spaudos įtaka, ypač atpigus sodžiui skiriamiems laikraščiams, vis didėja. Kiekviename kaime galima rasti ir po keletą laikraščių, net ir daugiau. Juos skaito ne tik ėmėjai, bet ir kiti gauna pasiskaityti arba ir pasiklausyti skaitant.

§ 199. Mažiau įtakos teturi bažnyčia: čia girdima ne įprastinių kasdieninio gyvenimo įvykių kalba, todėl į paprastąjį kasdieninį gyvenimą jos įtaka kaip ir nenusiekia; toji, sakyčiau, „šventadieninė kalba“ su šventadieniais beveik ir pasibaigia. Plg. lietuvių evangelikų bažnytinę kalbą § 1.

§ 200. Svarbu pažymėti, kad pastangos pasekti ršk. nėra visomis aplinkybėmis vienodos. Ypačiai stengiamasi pasinaudoti ršk. lytimis tada, — psichologiniai motyvai visai suprantami, — kai kalbama su ršk. atstovu, inteligentu arba viešame susirinkime, suėjime, kur vyrauja ršk., arba ir privačiame suėjime, kur yra respektuotinų ršk. atstovų (inteligentų).

II. Įtakos veikiamieji atstovai

§ 201. Ršk. įtakai daugiausia pasiduoda jaunimas. Ir suprantama: viena, jaunimas, apskritai, palankesnė dirva įvairioms įtakoms, jis į viską greičiau reaguoja; antra, jis, aktyviau dabar dalyvaudamas visuomenės, kultūros ir politikos gyvenime, daugiau susiduria su ršk. ir jos atstovais. Šia prasme dabar galima būtų kalbėti apie dvi tarmės kartas: senąją, kuri, apskritai, tos įtakos visai mažai tepaliesta, ir jaunąją, kuri daugiau ar mažiau stengias pasekti ršk.

Bet ir senosios kartos atstovai, kurie, note žmonių betariant, daugiau apsišvietę, dalyvauja kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime, pasiduoda kiek ršk. įtakai.

III. Kalbinis įtakos pobūdis

§ 202. Ršk. įtaka užgriebia visas sritis, tik ne visas lygiai.

Kadangi šiame darbe teliečiu fonetiką ir morfologiją, tai ir čia pasitenkinsiu kitas sritis tik priminęs.

Morfologijoje ršk. įtaka tuo tarpu nežymi ir nedėsninga. Todėl apie ją čia ir nekalbėsiu.

§ 203. Anomis aplinkybėmis (§ 192—201) dažnai girdint ršk., nemaža pasisavinama jos žodžių ir posakių. Ypač lengvai įsigauna į tarmę nauji ir specialiniai terminai bei posakiai. Ir štai, pvz., net liaudies mokyklos dorai nebaigę jaunuoliai savo laiškus geba sustilizuoti laikraščių stiliaus pavyzdžiu.

§ 204. — 1. Suprantama, kad ši įtaka būtinai turi pasireikšti ir tarmės fonetikoje. Tačiau, kaip mūsų ršk. fonetikos atžvilgiu negalima dar laikyti griežtai vienalytiška, nes kiekvienas, ją išmokęs, įterpia savosios tarmės ypatybių, taip ir aprašomosios tarmės atstovai tik priartėja, kiek leidžia individualinės psichofizinės ypatybės, prie tos fonetikos žmonių, ršk. kalbančių.

2. Pagramančio tarmės atstovai, turėdami pašonėje savo kaimynus tauragiškius, kurie dėl galūninių dvibalsių *ai (iai)* ir *ei* išlaikymo stovi jau arčiau ršk., pirmiausia ir stengiasi savo vienabalsius versti šiais dvibalsiais: *βaika͡i.* ~ *vaikaĩ, sakę́·i* ~ *sakéi, sù ję͡.i.s*~*sù jaĩs*.

3. Rečiau jau tarminiai vienabalsiai [*i·*] ir [*u·*] (= ršk. *ie* ir *uo*) teverčiami dvibalsiais *ie* ir *uo*, tai yra — rečiau teišsižadama *dú·nas* (~*dúonos*) ir *pí·na* (~*píeno*), nes ir tauragiškiai čia nebesiskiria nuo pagramantiškių. Šios ryškiosios žemaitybės kai kurių apšviestesniųjų bei labiau pasiduodančių ršk. įtakai vengiama sąmoningai. Todėl kartais, ypač mažiau tepažįstančių ršk. lytis, prieinama ir hipernormalizmų: *šůolas*~**siúolas* vietoje *siúlas, žied*~**žieda* (**žiedi*) vietoje *žýdi* ir t.t.

Kai kurie skoliniai iš ršk., kurie tarmėje yra gretinami su kitais artimos reikšmės žodžiais (t. y. kurių etimologija tarmės atstovui neaiški), jau visų tarmės atstovų tetariami su *ie* ir *uo*. Taigi ršk. *ie* ir *ė, o* ir *uo* tada tarmėje sutampa. Pvz., nors tarmėje tariama *pí·ns*(~*píenas*), *dú·na*(~*dúona*), bet jau *βiežbu̯ti̯s*~*viešbutis, ruožas*~*ruõžas* (: Jablonskio, Sk. 74 *rúožas*). Iš to suprantama, kodėl tarmėje yra *d̂ie͡βas*~*Diẽvas, βie͡špats*~*Viẽšpats* su *ie*: tai bažnytiniai skoliniai. Bet šalia (retas) ir *d̂i·βu̯ti̯šàu mu̯na*~*Dievùčiau màno* (ne iš bažnyt. kalbos).

Jei skolintojo žodžio viena dalis etimologiškai tarmės atstovui nesvetima, bet kita — nepažįstama, tai gaunamas savotiškas tarminis hibridas: *βi·nuo͡li̯s* ~ *vienuõlis*. Čia *βí·ns* ~ *víen-as*, bet ršk. priesaga *-uolis* tarmėje nepažįstama, todėl palikta į tarmę ne-

išversta. Žinoma, teoriškai galimas čia ir kitoks aiškinimas: tarmėje pažįstama (nors reta) priesaga *-olis* (žr. § 74_{20}), kurios tarminis tarimas sutampa su ršk. tarimu *-uolis*. Dėl to teoriškai galima būtų *βi·nuõlįs* išversti į ršk. **vienõlis*...

4. Ršk. galūniniai *ė, o,* (nekirčiuoti) *y* ir *ū* (ir absoliutinėje ir neabsoliutinėje galūnėje) labai reto tesistengiama ištarti. Gal dėl to, kad tauragiškiai taip pat jų neišlaiko (jie taria juos, kaip ir pagramantiškiai), o daugumas ršk. kalbančiųjų jų ryškiai panemunietiškai ir kapsiškai vistiek netaria.

Lygia dalia retai tetariamas ir galūninis judrusis *a* (iš pralietuviškojo *ă,* kuris šiaip, kaip žinome, tarmėje iškrinta).

Tekstai

Geresnei tarmės charakteristikai čia duodu keletą nors trumpų, bet įvairių tekstelių: kasdieninio pašnekesio, pasikalbėjimo, pasakojimo, patarlių bei priežodžių ir dainų, dainuškų.

Duodamieji tautosakos dalykai tarmėje pažįstami; patikrinti, kad jie būtų ir kilimo tarmės turtas, man čia būtino reikalo nebuvo.

Gerulio pavyzdžiu, pradžioje duodu lyginamąjį tekstą — iš Gerulio duotosios normos išverčiu į Pagramančio tarmę penkias jo duotąsias pasakėles, žr. Lit. Dial. 6—7.

I. Lyginamieji tekstai

Mãma.

Tuřguje mergẽlė atsiliko nuo mótinos. Jì lãksto, jieškódama sãvo mamýtės. Žmónės kláusia: „Kokià bùvo tãvo mãma?“ Mergýtė verkdamà sãko: „Ařgi jũs nežìnote? Mãno mãma apdrìskusi, terbẽlėmis apsikabìnusi, bèt už visàs gerẽsnė“.

mã·ma

tũ̜.r.gu̜į̇ m̂eřçẽ·Îį̇ aĉ̂šį̇Îį̇ka nũ· múoĉ̂i·nas jį̇ lã·ksta i·škúodama sàβa maḿí·Î̜ęs žmúoñ̜ịs klá·us kuoķ̜ę̀ bù̜βa tàβa mã·ma m̂eřçẽ·Îį̇ řiegdamà sã·ka ár jũ·s ñežį̇nuot mù̜na mã·ma abdřį̇sku̜sį̇ Îeřb̂ẽ·Îù̜ms apsį̇kab̂ìnu̜sį̇ àl̂ę̀ (al̂ę̀) ù̜ž β̂į̇sàs çeřèŝñį̇ (çeřẽ·ŝñį̇)

Zuĩkis iř ežỹs.

Dailùs, gražùs zuikẽlis sãko ẽžiui: „Kokiẽ, broliùkai, tãvo rũ-

zũ̜.i.ķ̜is į̇r (į̇.)[1] *eẑĩ·s*

dail̜ù̜s gražù̜s zu̜ikẽ·Îis sãka ẽ·ẑù· kuoķ̜ĩ· bruoÎ̂ù̜k̂[2] *tàβa dra-*

---

[1] Proklitinėje padėtyje, plg. § 71—3; tiksliau čia ir kitais panašiais atvejais galima būtų rašyti *i̜ñegrã·ž̜u̜s*... Bet kadangi kalboje čia nemaža

bai dỹgūs iř negrãžūs“. — „Tiesà“, atsãkė ežỹs, „bėt mãno ãdatos àpgina manė nuo šuniẽs iř vilko dantų. Ař tám tãvo gražùs kailẽlis?“ Zuikẽlis niẽko nebeatsãkė, tik suñkiai atsidùso.

bùžę· dř·gus ir negrã·žus[1] ťeišř·bį atsã·kį ežř·s àlę mùna ã·datas àbçin muñį nũ· šuñř·s ir βį.l.ka dantũ· ar (rečiau *a.* ir *à*) *tà·m tàβa gražùs kailūks zuikẽ·lis ñieka nebeatsã·kį ťìk su.ŋ.kę· atšidùsa*

Sumani várna.

Rãdo várna vandeñs ąsotį. Jì tróško gérti. Bėt ąsotis bùvo áugštas, o vandeñs tik pačiamė dugnė. Susigriėbė várna: ẽmė mėtyti akmeniukùs į ąsotį. Vanduõ pakilo, iř várna atsigėrė lig sóties.

sumañį βá·rna

rã·da βá·rna βandœ.n.s (βá·ndęns) uzbuona jį trúoška çé·ř·ťį àlę uzbuons bùβa á·ukšts ůo βandœ.n.s ťìk patšà.m. (patšemė) dugñė sušìçři·bį βá·rna ieminį mieťi·ťį akmenukùs ť· uzbuona βandũ· pakįla ir βá·rna atšiçieřį Ìig· súoťi·s (ir súoťęs)

Kuř teisỹbė.

Tupėdamas paukštẽlis mėdyje pamãtė žėmėje grūdėlį iř mãno sáu: iřmsiu iř sulėsiu. Nùtūpė paukštẽlis prie grůdo iř pakliùvo į pinkles. „Kodėl àš turiù pražúti“, graũdžiai sučýpso paukštẽlis: „vanagaĩ gáudo gy-

kų.r. (kůr) ťeišř·bį

paukštùks tupiedams mę·die pamã·ťį ånt žę·męs gru·dùka ir mìšli· sá·u į.m.šų ir sųlėšų nũtu·pį paukštùks přť· grú·da ir pakliůβa ť· pipkląs kuodiel[3] àš turù pražú·ťį gra.u.dę· sųťšìpa paukštùks βanagã· gá·uda çí·-

---

yra individualinių skirtybių, pasitenkinęs šia visuotine pastaba, enklitiškumo ir proklitiškumo tekstų transkripcijoje nesistengiu besužymėti.

[2] Rečiau ir *bruoliùka·~broliùkai, brůoliůk~brõliuk,* žr. § 38, 82 Galūnė 4.

[3] Daugiau lyčių žr. § 189_3.

vùs paukšteliùs, iř taĩ jiéms niẽkai, o àš turiù del viéno meñko grūdẽlio pražúti".

ųus paukštųkùs į̃ı tã· añį·ms nie͡ka· ůo àš tųrų̀ di͡el βí·na mæ̃.n.ka gru·dẽ·lę pražú·tį

II.

βadį̃·n ř· ta͡.l.ka

làps βã·kars

di͡eku (di͡eku·) ùž lã·ba βã·kara

tà[1] ku͡.r. šeimí·na padíejůot kàd βí·nas

tà[1] ůo žį̃ná· darbí·laikę (darbí·laikie) puõ (půo) laukùs βį̃šį̀ sùkas

tàçį tàçį[1] į̃r màs ři·túo nuořietųmiem nu·ba͡.i.kti ruçûs àr ńegalíetųmiet atlė́·iš̃tį mer̃çẽ·lę ř· ři̇̃šį̃kàs

kaiḿi·ńř·stuo (kaiḿi·ńř·stie) ře͡.i.k çė́·lbieti·s màs já.u. kã·p į̃r apšį̃di·rbẽn ř· šř· tá·rpa atšũ·sma mer̃çẽ·lę

nų̀ tà[1] ti·k į̃r temelú·šų dá·r (dá·) tųrų̀ př·[2] jůonũ· nu·e͡.i.ti

Vadìna ę̃ taĩką.

— *Lãbas vãkaras.*

— *Dẽku (dẽkuo) ùž lãbą vãkarą.*

— *Taĩ kuř šeimýną padẽjote, kàd vienos.*

— *Taĩ õ žinái, darbýlaike (darbýlaikėje) põ laukùs visì sùkas.*

— *Taĩgi, taĩgi. Iř màs rytój norẽtumėma nūbaĩgti rugiùs. Ař negalẽtumėte atléisti mergẽlę ę̃ rišikės.*

— *Kaimynỹstoje (kaimynỹstėje) reĩka gélbėties. Màs jaũ kaĩp iř apsidìrbę ę̃ šę̃ tárpą. Atsiųsma mergẽlę.*

— *Nù, taĩ tíek iř temelúosiu. Dár (dá) turù prỹ Jonų̃ nūeĩti.*

III.

pranų̀ks βí·rs

Pranùkas výras.

àlę žį̃ná· tás mú·sų pranų̀ks tà βí·rs ana͡.n. dř·na βakařė jìs

Ale žinái, tàs mũsų Pranùkas taĩ výras. Aną̃ diẽną va-

---

[1] Plg. § 72—3; tiksliau proklitiškai *taku͡.r., takų̊r...*

[2] Žr. dar § 72.

paŕę̃.i̯.n nu̯mĩ̆[1] *ę̃.i̯.dams prů̃o sklẽ̆·pa çi̯.r̃.d kàd kàžį̃kas bŕę̇̃ž βi̯du̯.i̯. (βi̯dů̃i̯) ñębi̯ů̃oḱ ñęnu̯·ŝiga.n̄.da i̯ẽ̆mi̯ ša.ũ̯.kt̃i̯ kàsť̃šę̃*[2] *ĺ̆r·sḱ la.u̯.ku̯*[1] *ñi̯ẽka ra.n̄.kuo tu̯·ŕi̯ęję lã̃·za kàd jį̀s pjáu̯·us sù tà lazà pắr ŝi̯·na žů̃·r į̀šĺęnd į̀š rũ̃·sę žmuogùs praši̯·dams ñęšá·uḱ ñęšá·uḱ màt jắ·m ru·ŝi̯ẽ tàs ba.l̃.sas atrúodi̯ kã̃·p į̀š stŕi̯ẽlbas ů̃o jį̀s ę̃.i̯.nam ĩ· trúoba i̯r parŝi̯βã̃·ŕi̯ màt bùβęs žmuogùs ruopùť̃šů̃ ũ̯okt̃i̯*

karė jį̀s pareĩna namiẽ. Eĩdadamas prõ sklẽpą, gir̃da, kàd kàžikas brẽža vidujė. Nebijók, nenūsigañdo, ẽmė šaũkti: „Kàs čià? Lį̃sk laũku!“ Niẽko. Rañkoje turẽjo lãzą. Kàd jį̀s pjáus sù tà lazà paĩ̃ sieną! Žiũ̃ra — išlenda į̀š rũ̃sio žmogùs prašýdamas: „Nešáuk, nešáuk“. Màt, jám rūsėjė tàs balsas atródė kaĩp į̀š strieĩbos. Õ jis: „Eĩnama į̀ tróbą!“ Ir parsivãrė. Màt, bùvęs žmogùs ropùčių võgti.

IV.

šβę̃ntn̄ęβalgà
(šβę̃ntn̄ęβa.l̃.ç̣i̯)

Šventnevalgà
(šventnevalg̃ė).

βi̯·nà gaspad̃i̯ñi̯ n̄ędú·da(u̯)uŝi̯ šeimí·na· βá·l̃çi̯·t̃i̯ sakį̀·da-(u̯)uŝi̯ kuodi̯ẽl àš ñęβá·lgau

Vienà gaspadinė nedúodavusi šeimýnai válgyti. Sakýdavusi: „Kodẽl àš neválgau?“

βi̯·na ŝĩ·k̨i̯ gaspad̃i̯ñi̯ ta.ĩ̯.·sant̃i̯·s kũ̯.r. ę̃.i̯.t̃i̯ b̂ę̇·rns i·ŝi̯l̃i̯-pęs ĩ· á·nžu·l̃i̯ kũ̯.r. j̀i̯ tu̯ŕi̯ęję ę̃.i̯.t̃i̯ i̯r sã̃·kas šβę̃ntn̄ęβalgà kũ̯.r. ei̯ñi̯ ů̃o kàsť̃šę̃[2] *klá·uŝàñt̃i̯ (klauŝàñt̃i̯) gaspad̃i̯ñi̯ d̂i̯ẽβas*[3]

Vieną sỹkį gaspadinė taĩsantys kuĩ̃ eĩti. Bérnas įsilipęs į ąžuolį, kuĩ̃ jì turẽjo eĩti, ir sãkąs: „Šventnevalgà, kuĩ̃ einì?“ —„Õ kàs čià?“, kláusianti (klausiantì) gaspadinė. „Diẽvas“,

---

[1] Žr. dar § 181, 184.

[2] Tyčia pažymiu enklitinę padėtį, nes šioje vietoje pasakotojo ji ypačiai pabrėžiama.

[3] *-as* išlieka, greičiausia, dėl bažnyčios įtakos.

sã·kas bæ·rns puondi·βá·Îį βá·l-gau kã·p ñęβá·Îçi·sį kàd įr šei-mi·nẽ·Îę· ñęmã·tant

sãkąs bérnas. „Pondieváiti, válgau, kaĩp neválgysi, kàd ir šeimynẽlei nemãtant“.

V.

pří·žuodę·

1. *dų̃.r.ns bú·dams kįtũ· ne-įš-muokí·sį (ne-įšmúokį·sį)*
2. *šú·kauk kã·p žĩ·ts půo tų̃.r.gų*
3. *pří·sįβá·Îçàu kã·p ånt Îieβa pã·graba*
4. *įš βę́·Îne βargamìstras ñępadaří·sį*
5. *ñęgříeps βę́·Îns sàβa βã̃.i.ka*
6. *aukštà pluonà dĩ̃el bajůora žęmà dru·ktà dĩ̃el mųžįka*
7. *kã·p paβadį́·ns̃į tã·p ñępagadį́·ns̃į*
8. *įšdĩ̃·kęs kã·p ùbaga paršę̃·Îįs*
9. *pažadíes̃į paĩ̃e·s̃i·sį ñędú·sį ñęgrĩ̃e·s̃i·sį*

Prýžodžiai.

1. *Duřnas bůdamas kitų̃ neišmokísi (neišmókysi).*
2. *Šůkauk kaĩp žỹdas põ tuřgų.*
3. *Prysiválgiau kaĩp añt tẽvo pãgrabo.*
4. *Ìš vélnio vargamìstros nepadarýsi.*
5. *Negrẽbs vélnias sàvo vaĩko.*
6. *Aukštà plonà dẽl bajõro, žemà drūktà dẽl mužìko.*
7. *Kaĩp pavadìnsi, taĩp nepagadìnsi.*
8. *Išdỹkęs kaĩp ùbago paršẽlis.*
9. *Pažadẽsi — patiẽšysi, nedúosi — negriẽšysi.*

VI.

dã̃.i.nas dainų̃škas

1. *plã̃.u.kį pi·Îę̃·Îį*
   pår ñęmųñę̃·Îį
   Îęndřeîę̃s láužį·dama
   ůo tų pi·Îę̃·Îį
   tų̃ má·rks paukštę̃·Îį

Daĩnos, dainùškos.

1. *Plaũkė pylẽlė*
   pař Nemunẽlį
   lendrelės láužydama.
   — Õ tù pylẽlė,
   tù márgas paukštẽli,

ît·ka taβį nu·šá·utį
nìe jū·s ît·kuokàt nìe
jū·s nu·šá·ustę nìe jū·s
mùnęs
çi·ų̃uos sugá·ustę
patì palìekšų
βaikùs paslìepšų
žalũojùo lendrì·nẽ·lie

týko tavį nūšáuti.
— Nẽ jūs týkokiate,
nẽ jūs nūšáuste,
nẽ jūs mànęs
gyvõs sugáuste.
Patì palẽksiu,
vaikùs paslẽpsiu
žaliõjoje lendrynėlėje.

2. *ũoį çieřàu çieřàu*
çė·rdams du·múojàu
kų̃.r. gá·ušų nakβi·nẽ·lę
a.̃r. pàs panẽ·lęs
a.̃r. pàs našlẽ·lęs
a.̃r. pàs jàunų̃os mẽřçẽ·lęs
nìe pàs panẽ·lęs
nìe pàs našlẽ·lęs
ît̨k pàs jàunų̃os mẽřçẽ·lęs
aukšta.̃m. sβiřnẽ·lie
marguõ luoβẽ·lie
baltuõjùo pìeři·nẽ·lie

2. *Oĩ gẽriau, gẽriau,*
gérdamas dūmójau,
kuř gáusiu nakvynėlę:
ař pàs panẽlės,
ař pàs našlẽlės,
ař pàs jaunõs mergẽlės.
Nẽ pàs panẽlės,
nẽ pàs našlẽlės,
tìk pàs jaunõs mergẽlės.
Aukštamė svirnėlėje,
margojė lovėlėje,
baltõjoje pierynėlėje.

3. *šβi·ŝį tà pų̃sẽ·lį*
kų̃.r. ît̃æ·ka saulẽ·lį
ų̃o tà dá·r šβi·ŝėŝnį
kų̃.r. mùna panẽ·lį
ę̃.i.ŝų̃ a.̃n.t kalnẽ·lę
bẽnė pamatí·ŝų̃
bẽnė pamatí·ŝų̃
při· sàβęs βadí·ŝų̃

3. *Šviesì tà pusẽlė,*
kuř tẽka saulẽlė,
õ tà dár šviesėsnė,
kuř màno panẽlė.
Eĩsiu añt kalnẽlio,
benė pamatýsiu,
benė pamatýsiu,
prỹ sàvęs vadįsiu.

4. *mẽřçẽ·lęs kẽ·lęs*
rũ·tų šakẽ·lęs

4. *Mergẽlės kẽlios —*
rūtų šakẽlės,

βaiķ̲ûka· ķ̲ûka·
βã·naga naçù̲ka·

vaikiùkai kiùkai —
vãnago nagiùkai.

5. *gaspad̨i̯n̨i̯ gr̃eitą*
pr̃ kalnu̯kùs raitą
dú·na m̂i̯·ŋķ̲i̯ p̂i̯rš̂t̨i̯nú·ta
ru̯çù̲s r̂i̯ša kail̂i̯nú·ta

5. *Gaspadinė greitą*
par̃ kalnukùs raitą,
dúoną mìnkė pirštinúota,
rugiùs rìšo kailinúota.

P a s t a b o s. — Dainų kalboje, suprantama, lytys neretai skiriasi nuo paprastos nerimuotinės bei neritmuotinės šnekamosios kalbos. Taip pat ir šiuose pavyzdžiuose. 1) Dėl dainos ritmo kirtis kai kur nukyla iš savo vietos; dainuojant (arba ir šiaip dainą cituojant), pvz., kirčiuojama: *laužít·dama, pàt̂i̯, t̂i·kuokàt, pal̂iekŝû̲, šβt̃·ŝi̯, gr̃ę̲.i̯.ta, ra.i̯.ta, kalnù̲ku̯s*... 2) *Nemunẽlį* lytis yra svetima tarmei (plg. tarmės *n̂ẽ·mans~Nẽmanas*). Ir pati daina galėtų būti į tarmę iš kitur atėjusi. Taip pat ir *pàs pañ̃ę̲·l̂ę̲s~pàs panẽlės* lytis nėra įprasta tarmei (plg. § 189_8).

LENTELĖS

PAAIŠKINIMAI LENTELĖMS

LENTELĖS 1—4

Palatogramos darytos iš paties autoriaus P. Joniko tarimo. Naudotasi lietiniu dirbtiniu gomuriu, kiek storoku. Spaustinio (iš metalinės plokštelės), dėl gomurio gilumo, nebuvo galima tinkamai padaryti. Gomurio plotas visų pirma iškloto milimetriniame popieriuje, o paskui pasigaminta brėžinio atspaudų, kuriuose ir žymėta liežuvio liečiamasis plotas. Kietieji priebalsiai tarta su [*a*], pvz., [*la*], o minkštintiniai ir minkštieji su [*á*], pvz., [*l̂á*], [*l̨á*]. Garsiniai plotai matuota planimetru. Palatogramose *gp* reiškia gomurio, o *dp* — dantų plotą. Bet atskiriems garsams čia duota qcm tik bendrasis liečiamasis (gomurio+dantų) plotas. Visos palatogramos sumažintos tris kartus.

LENTELĖS 5—7

Priegaidžių kimogramos darytos iš J. Pauliko (iš Suñgailiškių kaimo, 4 km nuo Riñgių) tarimo. Viršutinė kreivė — įgerklio (rašyta Calzios-Schneiderio rašykle), vidurinė — elektrinio kamertono (100 v. d.), apatinė — burnos. Meyerio-Schneiderio tono aukščio matuojamuoju aparatu įgerklio kreivė paversta logaritmine kreive, vaizdžiai parodančia priegaidėtojo garso balso judėjimą. Tonų tiesės (*d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *h*, c^1, d^1), pagal kamertono tiesę, pažymėtos C. Schneiderio tono aukščių žymikliu.

LENTELĖ 1

Nr. 1

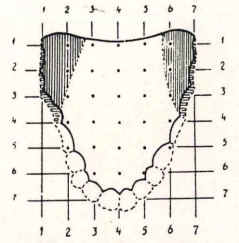

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[a̤] = gp — qcm + dp — qcm = 7,4 qcm

Nr. 2

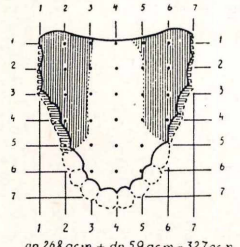

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[a̤ː] = gp — qcm + dp — qcm = 15,5 qcm

Nr. 3

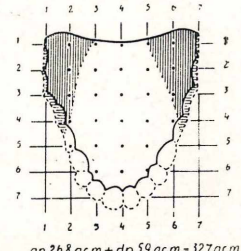

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[æ̤ː] = gp — qcm + dp — qcm = 9,7 qcm

Nr. 4

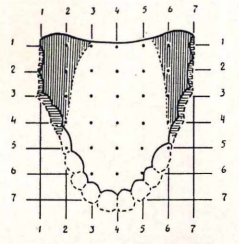

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[b̂, p̂] = gp — qcm + dp — qcm = 9,0 qcm

Nr. 5

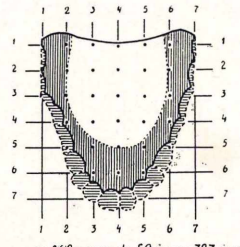

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[ts, dz] = gp — qcm + dp — qcm = 18,0 qcm

Nr. 6

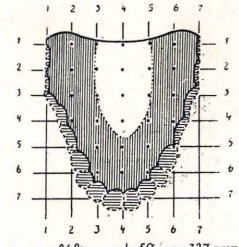

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[t̂ŝ, d̂ẑ] = gp — qcm + dp — qcm = 25,3 qcm

Nr. 7

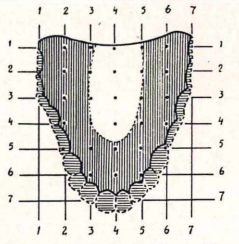

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[tš, dž] = gp — qcm + dp — qcm = 25,6 qcm

Nr. 8

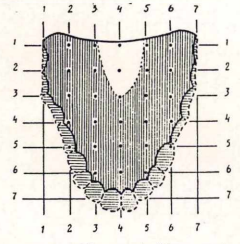

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[t̂ŝ, d̂ẑ] = gp — qcm + dp — qcm = 29,7 qcm

Nr. 9

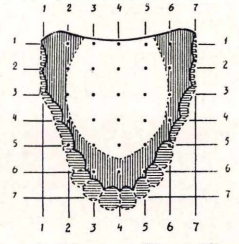

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
[d, t] = gp — qcm + dp — qcm = 16,8 qcm

Palatogramos: [ȧ], [ȧː], [æ̤ː], [b̂, p̂], [ts, dz], [t̂ŝ, d̂ẑ], [tš, dž], [t̂ŝ, d̂ẑ], [d, t]

(Tris kartus sumažinta)

LENTELĖ 2

Nr. 10

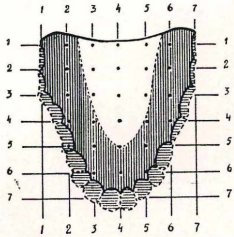

$d, \hat{d}, t, \hat{t}$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 23,0 qcm

Nr. 11

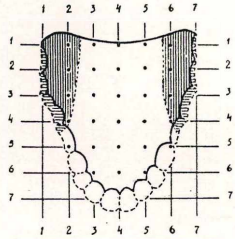

e = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 8,5 qcm

Nr. 12

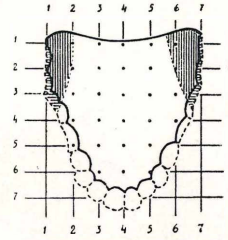

$\underline{e}$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 5,2 qcm

Nr. 13

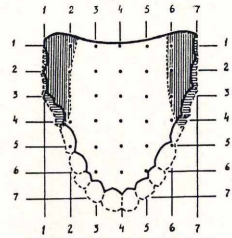

$\underline{e}\cdot$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 7,4 qcm

Nr. 14

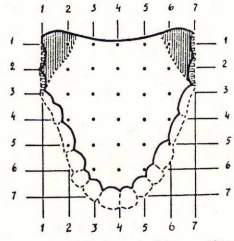

g, k = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 3,3 qcm

Nr. 15

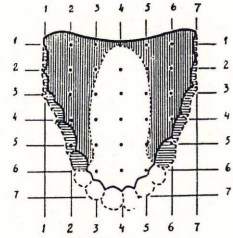

$\varsigma, \underline{k}$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 8,2 qcm

Nr. 16

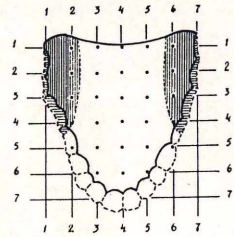

$\underline{i}$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 8,9 qcm

Nr. 17

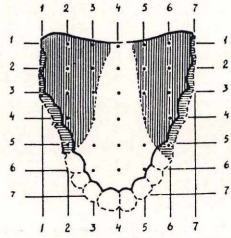

$i\cdot$ = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 17,4 qcm

Nr. 18

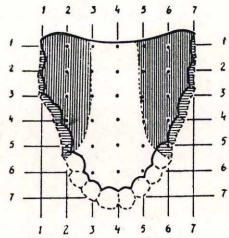

ie = gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm — qcm + dp — qcm = 16,3 qcm

Palatogramos: $[\hat{d}, \hat{t}]$, $[e]$, $[\underline{e}]$, $[\underline{e}\cdot]$, $[g, k]$, $[\varsigma, \underline{k}]$, $[\underline{i}]$, $[i\cdot]$, $[ie]$

(Tris kartus sumažinta)

LENTELĖ 3

Nr. 19

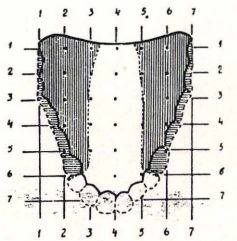

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
ʃ = gp — qcm + dp — qcm = 18,0 qcm

Nr. 20

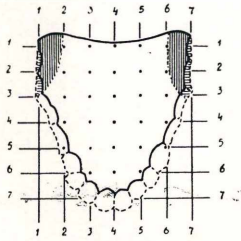

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
l = gp — qcm + dp — qcm = 3,5 qcm

Nr. 21

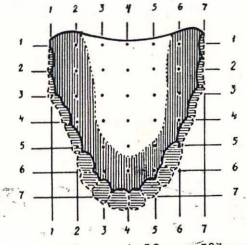

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
l̂ = gp — qcm + dp — qcm = 20,2 qcm

Nr. 22

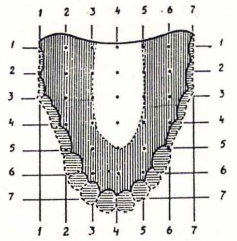

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
ʃ = gp — qcm + dp — qcm = 25,2 qcm

Nr. 23

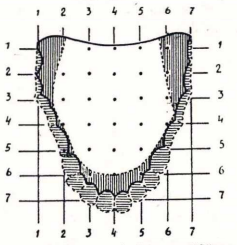

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
n = gp — qcm + dp — qcm = 12,4 qcm

Nr. 24

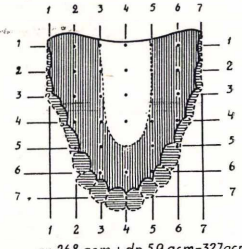

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
n̂ = gp — qcm + dp — qcm = 23,4 qcm

Nr. 25

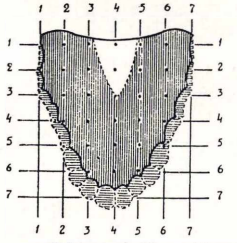

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
ŋ = gp — qcm + dp — qcm = 30,2 qcm

Nr. 26

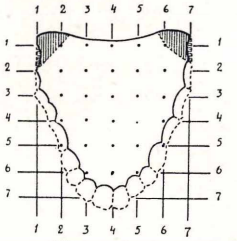

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
ɲ = gp — qcm + dp — qcm = 1,7 qcm

Nr. 27

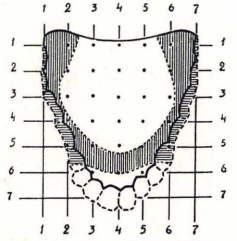

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
ɾ = gp — qcm + dp — qcm = 12,2 qcm

Palatogramos: [ʃ], [l], [l̂], [ɻ], [n], [n̂], [ŋ], [ɲ], [r]

(Tris kartus sumažinta)

LENTELĖ 4

Nr. 28

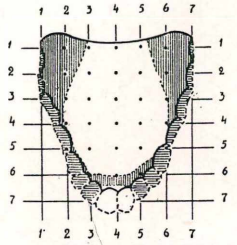

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\hat{T}$ = gp — qcm + dp — qcm = 13,8 qcm

Nr. 29

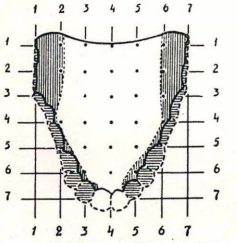

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\hat{S},\hat{Z}$ = gp — qcm + dp — qcm = 11,5 qcm

Nr. 30

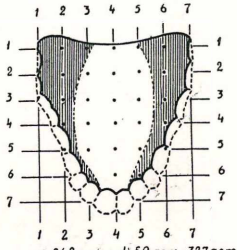

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\hat{S},\hat{Z}$ = gp — qcm + dp — qcm = 12,0 qcm

Nr. 31

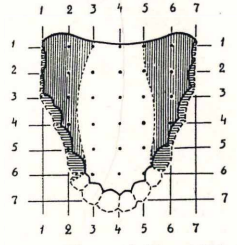

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\dot{S},\dot{Z}$ = gp — qcm + dp — qcm = 14,7 qcm

Nr. 32

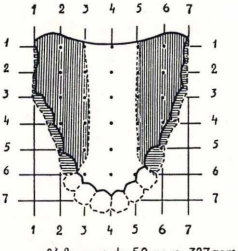

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\check{S},\check{Z}$ = gp — qcm + dp — qcm = 18,1 qcm

Nr. 33

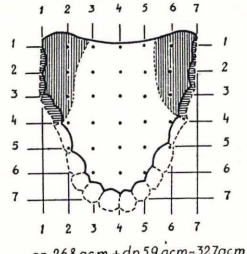

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\dot{u}$ = gp — qcm + dp — qcm = 9,0 qcm

Nr. 34

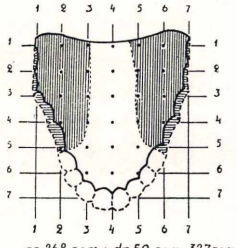

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\dot{u}\cdot$ = gp — qcm + dp — qcm = 16,9 qcm

Nr. 35

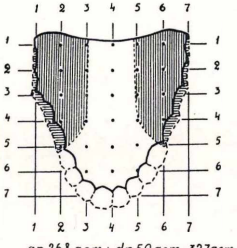

gp 26,8 qcm + dp 5,9 qcm = 32,7 qcm
$\dot{u}o$ = gp — qcm + dp — qcm = 16 qcm

Palatogramos: [$\hat{r}$], [s, z], [$\hat{s}$, $\hat{z}$], [$\check{s}$, $\check{z}$], [$\check{\hat{s}}$, $\check{z}$], [$\underline{\dot{u}}$], [$\underline{\dot{u}\cdot}$] (ne $\dot{u}$ ir $\dot{u}\cdot$, kaip klaidingai lentelėje išspausdinta), [$\dot{u}o$]

(Tris kartus sumažinta)

LENTELĖ 5

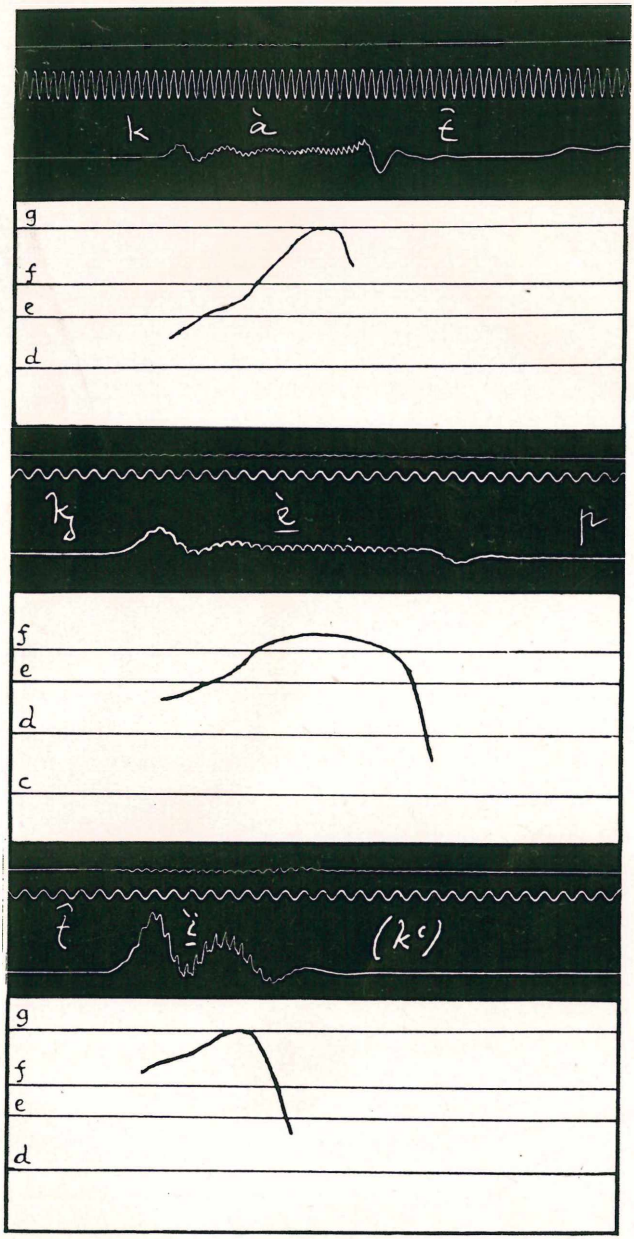

Balso judėsena trumpinės priegaidės balsiuose [ȧ], [ę̇], [i̇]
(Natūralaus dydžio)

LENTELĖ 6

Balso judėsena stumtinės priegaidės balsiuose [*í·*], [*ú·*]
(Natūralaus dydžio)

LENTELĖ 7

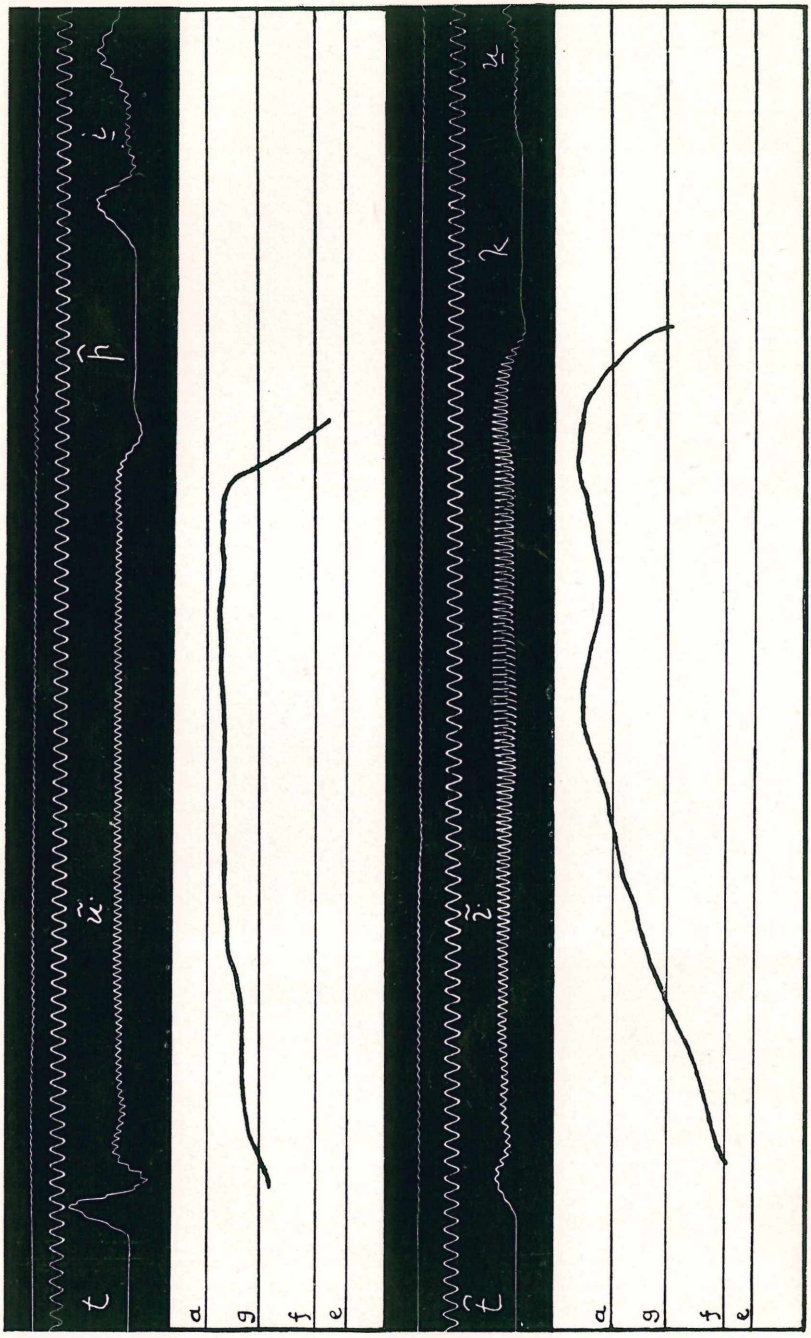

Balso judėsena tęstinės priegaidės balsiuose [ũ·], [ĩ·]
(Natūralaus dydžio)